

Локален акционен план за животна средина

ЗА ПЕРИОД 2019 - 2025 година

ОПШТИНА ДЕБРЦА

Септември, 2019

Предговор од градоначалникот

Почитувани граѓани,

Со задоволство Ви го претставувам Локалниот Акционен План за Животна средина (ЛЕАП) за општината во која растеме, живееме, работиме, твориме и градиме иднина за сегашните и идни генерации.

ЛЕАП-от преставува континуирано стратешко планирање за животната средина во Општина Дебрца, со цел подобрување на квалитетот на животната средина, заштита на природните убавини и реткости во Општината, но притоа да се обезбеди одржлив локален економски и стопански развој на Општината, без нарушување на животната средина.

ЛЕАП - е развоен стратешки документ од највисок ранг за локалната самоуправа, кој ги утврдува состојбите и ги идентификува слабостите и предлага мерки и активностите за подобрување на состојбите во областа на животната средина. Содржината на Локалниот еколошки акционен план е да обезбеди податоци за тоа од каде потекнуваат проблемите во различни тематски области од животната средина (воздух, вода, почва, бучава), со договор како подобро да управуваме со нив и како подобро да обезбедиме континуиран развој во Општината, како и да се грижиме за природните вредности и истите да ги заштитиме.

Со користење на современи методи и техники и алатки, вклучувајќи ја јавноста и останатите чинители како најважен сегмент во стратешкиот развој на општината, ги дефинираме проблемите во сите тематски области. При дефинирање на Акциониот план на ЛЕАП-от извршивме распоред на приоритетни проблеми и предложивме мерки и активности за нивно решавање. ЛЕАП-от ќе ни биде главен показател при решавање на еколошките проблеми во Општината, но и алатка за изнаоѓање на финансиски средства за имплементација на предвидените проекти.

Почитувани, во наредниот период ќе ги вложиме сите ресурси за реализација на активностите во Локалниот еколошки акционен план, како и нивното спроведување да преставува најдобра промоција на нашата општина, која нуди услови за подобро живеење и здрава животна средина.

Посакувам и ќе инсистирам ЛЕАП-от да биде продолжување на напорите за зачувување на здрава животна средина во Општина Дебрца, со зачувување на природните вредности, реткости и убавини кои ги поседува Општината, Општина економски развиена, со здрава и чиста животна средина, со развиен еколошки туризам, авантуризам и можности за развој на сите сегменти од делувањето на локалната самоуправа.

Со Почит,

Општина
Дебрца
Градоначалник
Зоран Ногачески

Општина Дебрца Локален акционен план за животна средина

Период на важност: 2019 - 2025 година

Координатор на ЛЕАП	
Даниел Ристески	
Локален комитет	
Петре Голабоски – претседател на Совет на општина Дебрца	
Игор Крцоски – директор на ЈКП Дебрца	
Билјана Славеска – директор на ОУ Дебарца,	
Ангел Секулоски – вработен во општина	
Ѓоко Зороски – Еколошко друштво Грашница	
Катерина Пискулоска – советник при советот на општината	
Група Природа	Група Отпад
Ѓоко Зороски, експерт по животна средина и НВО Еко Туризам 2016	Игор Крцоски, в.д. Директор ЈКП Дебрца
Кирил Стрезоски, дип.Економиста	Теодора Стрезоска, Студент
Гоце Колески, дип.Информатичар	Јасмина Мицкоска, ЈКП Дебрца
Светлана Костоска Донески, вработена во Општина Дебрца	Горан Цветкович, наставник по физичко образование ОУ Дебрца
Ангела Мицоска, Студент	Јасмина Алексиеска, ЈКП Дебрца
Група Вода	Група Воздух, Клима, Бучава
Катерина Пискулоска, советник во Општина Дебрца	Билјана Славеска, Директор ОУ Дебрца
Димитар Вељаноски, вработен во Општина Дебрца	Ана Аврамоска, Вработена во Општина Дебрца
Розе Филипоска, наставник по одделенска настава ОУ Дебрца	Д-р Ивана Бујароска, ЈЗО Медицински Центар Охрид
Проф.д-р Сашо Трајаноски, Хидро Биолошки завод Охрид	Ирена Протугер, наставник по одделенска настава ОУ Дебрца
Д-р Лидија Симоноска, Завод за Здравствена Заштита Охрид	Даниел Паункоски, вработен во општина Дебрца
Група Почва и Земјиште	
Ангел Секулоски, вработен во општина Дебрца	
Зоран Попоски, индивидуален земјоделец	
Радован Пеливаноски, Геодет	
Игор Мариноски, вработен во општина Дебрца	
Игор Калески, Приватен стопанственик	
Подготвил: МАНЕКО Солушнс ДООЕЛ Скопје	
Координатор на тим: м-р Марјан Михајлов	
Учесници: <ul style="list-style-type: none"> - проф.д-р Иван Блинков - Надежда Попова - Васко Авукатов 	
Финансиска поддршка: УНДП Скопје.	

СОДРЖИНА НА ЛЕАП

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ (АКРОНИМИ).....	7
1. ВОВЕД	8
2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИЗРАБОТКА НА ЛЕАП	8
2.1 ШТО Е ЛЕАП?	8
2.2 ФАЗИ	9
2.3 ПРИДОБИВКИ	11
3. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА ОПШТИНА ДЕБРЦА	13
3.1 ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	13
3.2 ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	14
3.3 ГЕОЛОШКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	15
3.4 КЛИМАТСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ	15
3.5 ДЕМОГРАФСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ.....	15
3.6 АДМИНИСТРАТИВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ	17
3.7 РАСПОЛОЖЛИВИ ПРИРОДНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ	18
3.7.1 Користење на земјиште.....	18
3.7.2 Шуми	19
3.7.3 Обработливи површини и земјоделство.....	21
3.7.4 Рудни богатства	22
3.8 СООБРАЌАЈНА ПОВРЗАНОСТ	23
3.9 ЕНЕРГЕТИКА.....	24
3.10 ТЕЛЕКОМУНИКАЦИИ	24
3.11 СОЦИО-ЕКОНОМСКИ КАРАКТЕРИСТИКИ.....	24
3.12 КУЛТУРНО-ИСТОРИСКО НАСЛЕДСТВО НА ДЕБРЦА	25
3.13 ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА	27
4. ОЦЕНА НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА	28
4.1 Води	28
4.1.1 Управување со Води.....	28
4.1.2 Состојби со водите.....	29
4.1.3 Идентификувани проблеми	39
4.1.4 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	39
4.2 ПОЧВА.....	40
4.2.1 Состојба со почвите	40
4.2.2 Деградација на почвите	41
4.2.3 Деградација на земјиштето	41
4.2.4 Загадување на почвите	42
4.2.5 Идентификувани проблеми	43
4.2.6 Ерозија	43
4.2.7 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	45
4.3 ВОЗДУХ	45
4.3.1 Состојба со управувањето со квалитетот на амбиентниот воздух во општината	47
4.3.2 Идентификувани проблеми	48
4.3.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	48
4.4 БУЧАВА	48
4.4.1 Состојба со управувањето со амбиентална бучава.....	49
4.4.2 Идентификувани проблеми	51
4.4.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	51
4.5 ТЕМАТСКА ОБЛАСТ - БИОЛОШКА РАЗНОВИДНОСТ И ШУМСКИ ФОНД.....	51
4.5.1 Состојба со шумите	51
4.5.2 Состојба со биолошката разновидност.....	55
4.5.3 Идентификувани проблеми	60
4.5.4 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	61
4.6 ТЕМАТСКА ОБЛАСТ-ОТПАД	62
4.6.1 Состојба со управување со отпадот	63
4.6.2 Идентификувани проблеми	65
4.6.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	65
4.7 ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ И ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА	66
4.7.1 Состојба со енергетска ефикасност	66

4.7.2	Идентификувани проблеми	67
4.7.3	Препораки за решавање на идентификуваните проблеми.....	67
5.	РАЗВОЈ НА ОПШТИНА ДЕБРЦА.....	67
5.1	УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ.....	67
5.2	ЛОКАЛЕН ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	68
5.3	ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ	72
5.4	ПОТЕНЦИЈАЛИ ЗА РАЗВОЈ НА ТУРИЗАМ	73
6.	УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА.....	76
6.1	ИЗВЕШТАЈ ОД СПРОВЕДЕНО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА СОСТОЈБИТЕ СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ОПШТИНА ДЕБРЦА.....	76
7.	ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ И НАБЉУДУВАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЛЕАП	80
8.	РЕЛЕВАНТНА ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА	89
9.	КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	90
10.	ПРИЛОЗИ	91

Листа на слики

Слика 1	Општина Дебрца со населените места	13
Слика 2	Број на население	16
Слика 3	Органограм на општина Дебрца.....	17
Слика 4	Покровност на земјиштето – CORINE LCU.....	18
Слика 5	РАСПРЕДЕЛБА НА ПРОДУКТИВНОТО ЗЕМЈИШТЕ СПОРЕД КАТАСТАРСКИ ПОДАТОЦИ.....	19
Слика 6	ДИСТРИБУЦИЈА НА ШУМИТЕ И ШУМСКОТО ЗЕМЈИШТЕ И ШУМСКОСТОПАНСКИТЕ ЕДИНИЦИ	19
Слика 7	ПОГОДНОСТ НА ОБРАБОТЛИВОТО ЗЕМЈИШТЕ (ЛЕВО) И РЕГИСТРИРАНО ЗЕМЈОДДЕЛСКО З-ТЕ (2017) (ДЕСНО)	22
Слика 8	КАРТА НА РУДНИ И МИНЕРАЛНИ БОГАТСТВА (ППОПР, 2007).....	23
Слика 9	МАНАСТИР СИТЕ СВЕТИ(СИСВЕТИ) СЕЛО ЛЕШАНИ (ЛЕВО) И МАНАСТИР СВЕТИ ЈОВАН СЕЛО СЛАТИНО (ДЕСНО).....	26
Слика 10	ХИДРОГРАФСКА МРЕЖА И ГЛАВНИ КАРАКТЕРИСТИКИ НА ПОГОЛЕМИТЕ ВОДОТЕЦИ (БЛИНКОВ И., 2003)	28
Слика 11	СЛАТИНСКО ЕЗЕРО 2017 И 2018	33
Слика 12	ЧИСТЕЊЕ НА РЕЧНИ КОРИТА ВО 2018	38
Слика 13	ПОЧВЕНА КАРТА ЗА ОПШТИНА ДЕБРЦА (МАК СОИЛ)	40
Слика 14	ПРОМЕНА И СОСТОЈБА НА ИНДИКАТОРИТЕ НА НЕУТРАЛНОСТ НА ДЕГРАДАЦИЈА НА ЗЕМЈИШТЕТО: ПОКРОВНОСТА НА З-ТО, ДИНАМИКА НА ПРОДУКТИВНОСТ НА З-ТО, СОДРЖИНА НА ОРГАНСКА МАТЕРИЈА (LDN TSP, 2017)	42
Слика 15	КАРТА НА ЕРОЗИЈАТА (1993) И РАСПРЕДЕЛБА НА ИНТЕНЗИТЕТОТ НА ЕРОЗИЈА	43
Слика 16	ЛОКАЛИТЕТИ СО ИНТЕНЗИВНИ ПРОЦЕСИ НА ЕОРИЗЈА ВО ВЕЛМЕЈ И ЛЕШАНИ (БЛИНКОВ И., 2005).....	44
Слика 17	МОНИТОРИНГ СТАНИЦИ ЗА МЕРЕЊЕ НА КВАЛИТЕТОТ НА ВОЗДУХОТ ВО МАКЕДОНИЈА.....	47
Слика 18	ПОЧВЕНО – КЛИМАТСКИ – ВЕГЕТАЦИСКИ ЗОНИ	52
Слика 19	БИОДИВЕРЗИТЕТ ВО БЕЛЧИШКО БЛАТО	57
Слика 20	БИОКОРИДОРИ ДЕБРЦА СЛАТИНО И ДЕБРЦА БОТУН.....	60
Слика 21	ПРОСЕЧЕН СОСТАВ НА ОТПАДОТ ВО ЈУГОЗАПАДНИОТ РЕГИОН	63
Слика 22	ВЕЛОСИПЕДСКА ТУРА (ИЗВОР: CITY BIKE ONRID).....	74
Слика 23	ТУРИСТИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА ВО ОКОЛИНА НА БЛАТОТО	75

Листа на табели

Табела 1	ПРЕГЛЕД НА ПРАВНИ СУБЈЕКТИ ВО ОПШТИНАТА	16
Табела 2	НЕВЛАДИНИ ОРГАНИЗАЦИИ ВО ОПШТИНАТА	17
Табела 3	КАРАКТЕРИСТИКИ НА ШУМСКИТЕ НАСАДИ ВО ШУМСКОСТОПАНСКИТЕ ЕДИНИЦИ (ШСЕ)	20
Табела 4	ПРЕГЛЕД НА ЗАПИШАНИ УЧЕНИЦИ ВО УЧЕБНА ГОДИНА	27
Табела 6	ПРОДУКЦИЈА И ПРИНОС НА НАНОС ПО НАЈЗНАЧАЈНИ ПРИТОКИ (КАРТА НА ЕРОЗИЈА НА РМ, 1993).....	38
Табела 7	РАСПРЕДЕЛБА НА ЕРОЗИЈАТА СПОРЕД КАТЕГОРИЈА НА ИНТЕНЗИТЕТ	43

Врз основа на член 36 од Законот за локалната самоуправа („Службен весник на РМ“, број 5/2002) и член 21 од Статутот на општината Дебрца („Службен гласник на општината Дебрца“, број 3/2005), Советот на општината Дебрца, на седницата одржана на ден 15 03.2019 година, донесе :

ЗАКЛУЧОК

за усвојување на Иницијативата за изготвување на Локален акционен план за животна средина (ЛЕАП) на општина Дебрца

1. Се усвојува Иницијативата за изготвување на Локален акционен план за животна средина (ЛЕАП) на општина Дебрца од страна на градоначалникот на општина Дебрца.
2. Овој Заклучок влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен гласник на општина Дебрца“.

СОВЕТ НА ОПШТИНА ДЕБРЦА

Број 08-550/14
15.03 2019 година
с.Белчишта

ПРЕТСЕДАТЕЛ НА СОВЕТ НА ОПШТИНА
Петре Голабоски

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ (АКРОНИМИ)

ЛЕАП	Локален еколошки акционен план
НЕАП	Национален акционен план за животна средина
ЈКП	Јавно комунално претпријатие
ОУ	Основно училиште
ЕЛС	Единица на локална самоуправа
НВО	Невладина организација
НОБ	Народно ослободителна борба
МПЦ	Македонска православна црква
CORINE LCU	COoRdinate INformation on the Environment Land Cover/ Use
ППОПР	Просторен план за Охридско Преспански регион
ЈП	Јавно претпријатие
ЈПНШ	Јавно претпријатие национални шуми
ШС	Шумско стопанство
МЗШВ	Министерство за земјоделство шумарство и водостопанство
ХЕ	Хидроелектрана
ЦОУ	Централно основно училиште
ИПА	Инструмент за претпристапна помош
ПВЦ	Поливинилхлорид
ХМС	Хидромелиоративен систем
КО	Катастарска општина
БПК	Биохемиска побарувачка на кислород
UNESCO	The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNCCD	The United Nations Convention to Combat Desertification
МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
ИЗЈ	Институт за јавно здравје
БТЕХ	Бензен, толуен, етил-бензен, орто и пара ксилен
ИСКЗ	Интегрирано спречување и контрола на загадувањето
ЗРП	Значајно растително подрачје
ЗПП	Значајно подрачје за птици
ЗП	Заштитено подрачје
КПБ	Клучно подрачје за биодиверзитет
МАК НЕН	Национална еколошка мрежа во Република Македонија
МЕД	Македонско еколошко друштво
ЕСНС	Европски центар за зачувување на природата
ОВЖС	Оценка на влијание врз животната средина
Р.С.М.	Република Северна Македонија
ЛЕР	Локален економски развој
ЈПКД	Јавно претпријатие за комунални дејности
ОЕЕО	Отпадна електрична и електронска опрема
ЕУ	Европска Унија
ЕФТА	Европска асоцијација за слободна трговија

1. ВОВЕД

Севкупното национално законодавство за животна средина наложува сериозни одговорности и обврски за локалните самоуправи, правејќи ги истите надлежни за голем број прашања. Локалниот акционен план за животна средина претставува највисок плански и стратешки документ за управување со животната средина на локално ниво. ЛЕАП-от ја дефинира политиката за животна средина на една општина за период од шест години, и со тоа ги поставува целите и задачите на општината во делот на управување и заштита на животната средина. Оттука произлегува и значење на овој тип документ, но и значењето од вклучување на целата заинтересирана и засегната јавност во процесот на подготовка.

Советите на општините, врз основа на оцената на своите специфични состојби и потреби, а во согласност со Националниот акционен план за животната средина, донесуваат Локални акциони планови за животна средина (во понатамошниот текст План).

Локалните акциони планови за животната средина се донесуваат за период од шест години и се предмет на постојано и тековно ажурирање во зависност од новонастанатите услови, а задолжително и формално се обновуваат по истекот на рокот за нивно донесување. Советите на општините формираат тело, раководено од градоначалникот, кое го следи спроведувањето на Планот, и за тоа еднаш годишно го известува Министерството за животна средина и просторно планирање, истовремено предлагајќи промени по потреба.

ЛЕАП-от во својот процес на донесување ги вклучува сите клучни засегнати страни, како население во општината, надлежни органи во општината, невладини организации, приватни и државни компании, и сл., кои се здружуваат за да ги идентификуваат еколошките предизвици во нивната област, оценувајќи ја нивната тежина, со развивање на акциони планови за идентификуваните предизвици, како и мониторинг планови.

Усвојувањето на еден ваков документ носи големи придобивки за сите засегнати страни вклучени во процесот на негова подготовка, од поставување на јасна визија за развој, идентификација и проритизација на проблемите вклучувајќи и акции за нивно надминување, прифатеност од заедницата и секако потврда на заложбите за заштита на животната средина на оние што носат одлуки.

2. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИЗРАБОТКА НА ЛЕАП

2.1 Што е ЛЕАП?

Локалниот еколошки акционен план (ЛЕАП) претставува највисок локален стратешки документ за планирање, управување и заштита на животната средина што го изработуваат локалните власти со цел подобро и поквалитетно управување со животната средина во подрачјето што е под нивна надлежност. ЛЕАП претставува современ, квалитативен пристап кон животната средина и планирањето на развојот.

ЛЕАП-от генерално се фокусира на локалните еколошки прашања што се од значање на заедницата. Пред да се подготват и имплементираат акциони планови во засегнатите подрачја, локалните власти од општината спроведуваат јавни анкети со локалното население со цел целосно детерминирање на проблемите кои ја засегнуваат цела општина.

Донесувањето на ЛЕАП подразбира активно учество на јавноста во целиот процес, а успешното вклучување на јавноста е двонасочна комуникација, бидејќи учеството на јавноста значи подигање на свеста преку информирање и едукација на членовите на заедницата за обемот и целите на изработка, еколошки теми и приоритети, како и можни активности за работа со проблеми од највисоко ниво. Учеството на јавноста во подготовката и донесувањето на локалните акциони планови за животна средина е еден од основните предуслови за донесување на реални и сеопфатни документи во рамките на кои се утврдуваат приоритети со кои ќе биде согласна и јавноста.

Главните цели на процесот на изработка на ЛЕАП се:

- Проценка на состојбите со животната средина на локално ниво;

- Дефинирање, проценка и поставување на проблемите од областа на животната средина, базирани на ризикот за човековото здравје, екосистемите и, генерално, квалитетот на животот;
- Развивање на стратегии и активности за намалување на ризиците по животната средина во Општината;
- Зголемување на јавната свест и одговорност за заштита на животната средина и зголемување на поддршката од јавноста за инвестициите од областа на животната средина во Општината.

Изработката и усвојувањето на ЛЕАП носи голем број придобивки, како за локалните власти, така и за јавните институции, стопанскиот сектор, невладиниот сектор и секако најмногу за граѓаните. Позначајни очекувани долгорочни придобивки за општина Дебрца се:

- Воспоставена структура за соработка помеѓу општествените чинители на локално ниво во општините;
- Информирани јавност за постоечките проблеми од областа на животната средина во Општината;
- Зголемена јавна свест за прашањата поврзани со животната средина во Општината;
- Успешно развиени стратегии за решавање на проблемите од областа на животната средина;
- Создадени услови и локални капацитети за идни инвестиции за решавање на проблемите од областа на животната средина во Општината;
- Подобрување на квалитетот на живеење во општината;
- Подобрување на економско-социјалниот амбиент во општината;
- Зајакнување на капацитетите на општината.

Локалниот акционен план за животната средина го спроведува градоначалникот на општината и истиот содржи мерки и активности за заштита на животната средина и здравјето на населението, од интерес и во надлежност на општината.

2.2 Фази

Подготовката на локалниот акционен план за животна средина за општина Дебрца се врши во согласност со методологијата¹ на изработка на ЛЕАП, утврдена со Законот за животна средина (Сл. весник на РМ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16, 99/18).

Врз основа на член 15, став 9 од Статутот на општина Дебрца (Сл. гласник на општина Дебрца бр. 3/2005), а во врска со член 60, став 2 од Законот за животна средина, од страна на градоначалникот на општина Дебрца, на ден 15.03.2019 година е поднесена иницијатива за изготвување на Локален акционен план за животна средина на општина Дебрца (арх. бр. 09-550/28). Од страна на Советот на општина Дебрца, оваа иницијатива на ден 15.03.2019 година е усвоена со Заклучок за усвојување на иницијатива за изготвување на Локален акционен план за животна средина на општина Дебрца (арх. бр. 08-550/14), со што заклучокот влегува во сила и е објавен во Службениот гласник на општина Дебрца (бр. 04/2019).

За изработката на ЛЕАП на општина Дебрца се помина низ процес на планирање, кој се состои од следните фази:

- Формирање на организациска структура за изработка на ЛЕАП, која се состои од локален координатор, локален комитет и работни групи,
- Изработка на план за вклучување на јавноста,
- Оцена на состојбите со животната средина,
- Утврдување на приоритетните проблеми од животната средина за решавање,
- Поставување на цели и мерки,

¹ Методологија за изработка на локален еколошки акционен план за животната средина, Водич за општините, Регионален центар за животна средина, Канцеларија Скопје, 2007 година

- Утврдување на механизми за спроведување на ЛЕАП,
- Утврдување на оперативни механизми за следење и оценување на спроведувањето.

Локалниот еколошки акционен план на општина Дебрца се подготви за период од пет (5) месеци, од март до јули 2019 година.

На предлог на градоначалникот на општина Дебрца, на седница на Советот на општина Дебрца, одржана на ден 15.03.2019 година е донесена Одлука за формирање на локален комитет за изработка на Локален акционен план за животна средина на општина Дебрца, во состав:

1. Петре Голабоски – Претседател на советот на општина Дебрца,
2. Игор Крцоски – Директор на ЈКП Дебрца, с. Белчишта,
3. Билјана Славеска – директор на ОУ Дебрца,
4. Ангел Секулоски – вработен во ЕЛС Дебрца,
5. Ѓоко Зороски – Еколошко друштво Грашница,
6. Катерина Пискулоска – советник при советот на општина Дебрца.

Основната одговорност на локалниот комитет беше да допре до локалното население и да ги информира за процесот на изработка на ЛЕАП, за проблемите кои и се закануваа на заедницата. Побара од населението да ги искаже своите ставови околу локалните приоритети и решенија и активно ги вклучи членовите на заедницата во создавањето на нејзината подобра иднина.

Заради поуспешна и детална изработка на ЛЕАП-от локалниот комитет формираше работни групи кои ја подготвија документацијата и максимално го искористија целокупниот потенцијал во подготовка на локалниот еколошки акционен план на општина Дебрца.

Работни групи:

А) Група Природа

1. Ѓоко Зороски - експерт по животна средина и НВО Еко Туризам 2016
2. Кирил Стрезоски - дип. економиста
3. Гоце Колески - дип. информатичар
4. Светлана Костоска Донески - Вработена во Општина Дебрца
5. Ангела Мицоска - Студент

Б) Група Отпад

1. Игор Крцоски - В.Д. Директор ЈКП Дебрца
2. Теодора Стрезоска - Студент
3. Јасмина Мицкоска - ЈКП Дебрца
4. Горан Цветкович - наставник по физичко образование ОУ Дебрца
5. Јасмина Алексиевска - ЈКП Дебрца

В) Група Вода

1. Катерина Пискулоска - советник во Општина Дебрца
2. Димитар Вељаноски - вработен во Општина Дебрца
3. Розе Филипоска - наставник по одделенска настава ОУ Дебрца
4. Проф. д-р Сашо Трајаноски - Хидро Биолошки завод Охрид
5. Д-р Лидија Симоноска - Завод за Здравствена Заштита Охрид

Г) Група Воздух, Клима, Бучава

1. Билјана Славеска - Директор ОУ Дебрца
2. Ана Аврамоска - вработена во Општина Дебрца
3. Д-р Ивана Бујароска - ЈЗО Медицински Центар Охрид

4. Ирена Протугер - наставник по одделенска настава ОУ Дебрца
5. Даниел Паункоски - вработен во општина Дебрца

Д) Група Почва и Земјиште

1. Ангел Секулоски - вработен во општина Дебрца
2. Зоран Попоски - индивидуален земјоделец
3. Радован Пеливаноски - Геодет
4. Игор Мартиноски - вработен во општина Дебрца
5. Игор Калески - Приватен стопанственик

Локалниот комитет го усвои извештајот за состојбата со животната средина, ги дефинираше проблемите со животната средина, постави приоритетите и соодветно на тоа беше разработен акционен план.

Да се пополнат податоци за тоа како се одвивале фазите по датуми и активности.

1. Формирање на организациска структура за изработка на ЛЕАП
 - Иницијатива за изготвување на Локален еколошки акционен план за животна средина бр.09-550/28 од 15.03.2019 година.
 - Заклучок за усвојување на иницијативата за изготвување на Локален еколошки акционен план за животна средина бр.08-550/14 од 15.03.2019 година.
 - Одлука за формирање на Локален комитет за изработка на Локален акционен план за животна средина бр.08-550/15 од 15.03.2019 година.
 - Решение за назначување локален координатор за изработка на локален акционен план 09-641/1 од 20.03.2019 година.
 - Деловник за работа на локалниот комитет за ажурирање на ЛЕАП бр.01-658/12 од 25.03.2019 година.
 - Одлука за формирање на работни групи за ажурирање на Локален еколошки акционен план бр.08-996/1 од 25.04.2019 година.
2. Изработка на план за вклучување на јавноста бр.03-658/15 од 03.04.2019 година.
 - Соопштение до јавност за објава на Јавна Анкета бр.03-658/14 од 03.04.2019 година
 - Објава на Анкетен Прашалник од 03.04.2019 до 15.05.2019 година електронски на web страната на Општина Дебрца, www.debrca.gov.mk и хартиено во одделението за урбанизам заштита на животна средина и ЛЕР.
3. Оцена за состојбите со животната Средина.
4. Утврдување на приоритетните проблеми од животната средина за решавање.
5. Поставување на цели и мерки.
6. Утврдување на механизми за спроведување на ЛЕАП .
7. Утврдување на Оперативни механизми за набљудување, отценување на спроведувањето на ревизијата за ЛЕАП.

2.3 Придобивки

Изработката на локалниот еколошки акционен план за животна средина носи придобивки за сите засеганти страни во процесот, како:

- Локалната власт,
- Локалните јавни институции,
- Приватниот сектор во општината,
- Локалните невладини организации,
- Населението во општина Дебрца.

Придобивките за локалната власт произлегуваат пред се од поддршката и прифаќањето на нивните одлуки од страна на локалното население, имајќи предвид дека власта се избира токму од страна на жителите во општината. Дополнително, спроведувањето на приоритетните акции од ЛЕАП-от, а со тоа и решавањето на најзначајните проблеми во согласност со принципите на одржлив развој, ќе биде позитивно оценето од страна на сите жители во општината.

Решавањето на голем број од приоритетите дефинирани во ЛЕАП-от ќе им донесе корист и на јавните институции, како што се јавни комунални претпријатија, здравствени домови, училишта и детски градинки, културни институции итн., имајќи предвид дека тие се најбитните јавни институции во секоја општина од која зависи нејзиното правилно функционирање.

За приватниот сектор, изработката и спроведувањето на ЛЕАП-от е значајно пред се од економски аспект, имајќи предвид дека спроведувањето на активностите и решавањето на најзначајните утврдени проблеми во општината, за нив може да донесе повеќе приходи, нови вработувања, бизнис соработки, зголемување на потрошувачката во општината.

Изработката и спроведувањето на ЛЕАП-от исто така даваат можност невладините организации (НВО) во одделни сектори да формираат партнерства со локалната власт и приватниот сектор при спроведување на заеднички проекти кои ќе ја афирмираат општината и ќе ја приближат во делот на соработка со други општини.

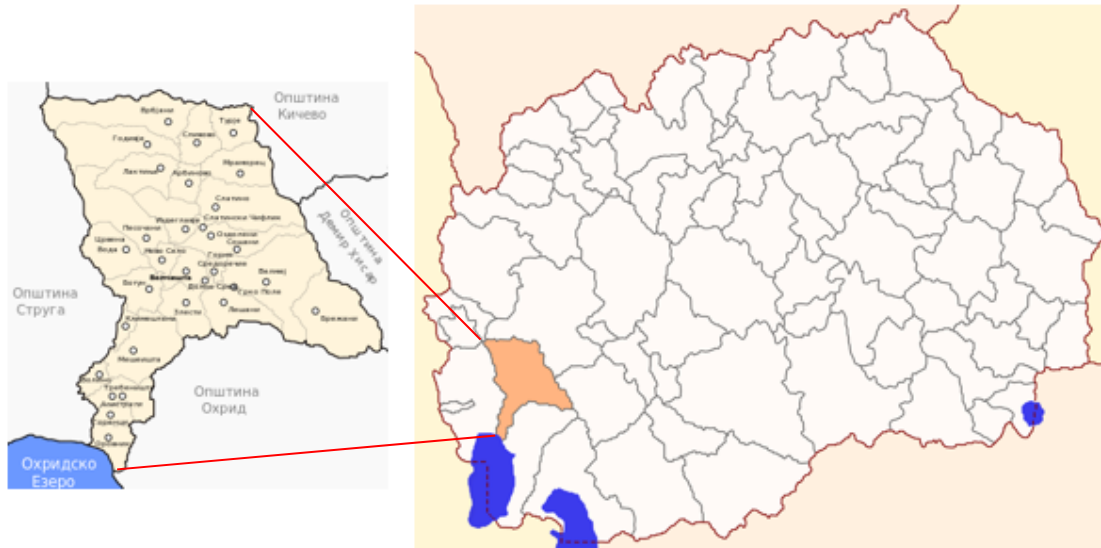
Учеството на граѓаните ќе помогне идентификуваните проблеми и превземените активности за нивно решавање да бидат прифатливи за секого во заедницата. Преку земање учество во процесот на изработка на ЛЕАП-от, граѓаните ќе добијат претстава за начинот на кој функционира и работи локалната власт во општината и начинот на кој ги реализира своите активности, со што би се зголемила и нивната заинтересираност за помош на локалните власти во работата.

3. ОПШТИ ПОДАТОЦИ ЗА ОПШТИНА ДЕБРЦА

3.1 Географски карактеристики

Со законот за територијална поделба на Република Македонија донесен во 1996 година, како посебна територијална и административна целина е обновена општина Белчишта, кон која со новата територијална организација од 2004 година е соединета општина Мешеишта и основана е нова општина Дебрца, со седиште во Белчишта.

Општина Дебрца се наоѓа во рамки на Југозападниот плански регион и зафаќа површина од 424 km². Највисоката точка во општина е на надморска височина од 2242 m, а најниската на надморска височина од 597 m. Вкупната аграрна површина во општина изнесува 23 627 ha, од кои обработиво земјиште 10 303 ha или 43.6%, пасишта 3 844 ha или 16.27% и шуми 9 480 ha или 40.13%.

Слика 1 Општина Дебрца со населените места

Покрај Белчишта, како седиште и централно место, во состав на општина Дебрца се наоѓаат уште 29 населени места: Оровник, Горенци, Требеништа, Волино, Мешеишта, Клинештани, Ботун, Лешани, Злести, Горно Средорече, Долно Средорече, Грко Поле, Велмеј, Брежани, Ново Село, Црвена Вода, Песочан, Издеглавје, Сл. Чифлик, Слатино, Оздолени, Сошани, Сливово, Арбиново, Мраморец, Турје, Годивје, Врбјани, Лектиње.

Историја

Историски гледано уште пред Народноослободителната борба, за време на Кралството Југославија, на територијата позната како Дебрца, покрај другите општини фигурира и општината Белчишта.

После ослободувањето на земјата, на територијата на Дебрца дејствуваат Белчишки, Слатински и Сливовски местен народен одбор од кои во септември 1955 година се формира општината Белчишта, која функционира од јануари 1965 година како припоена во рамки на општина Охрид.

Како посебна територијална и административна целина Општината Белчишта е обновена со Законот за територијалната поделба на Република Македонија и определување на подрачјата на единиците на локалната самоуправа (Сл. весник на РМ бр. 49/96), со вкупно 24 населени места во својот состав.

Поранешната општина Мешеишта, исто така е обновена со Законот за територијалната поделба од 1996 година, со 6 населени места во својот состав (Мешеишта, Оровник, Горенци, Требеништа, Волино и Клинештани). Општина Мешеишта постоела и за време на Кралството Југославија, со шесте населени места во својот состав и Подмоље, Сирула и Ливоишта.

После ослободувањето на земјата на ова подрачје дејствуваат Мешеишкиот и Требенишкиот местен народен одбор. Во 1952 година се формира општина Мешеишта со селата Мешеишта, Климентани, Корошишта и Џепин. Од 1955 година до 1965 година населените места од а Општина Мешеишта влегуваат во составот на Општината Струга, а од 1965 година во составот на Општината Охрид, каде административно-територијално припаѓаат до 1996 година.

Со новата организација на територијалната поделба во 2004 година, кон општина Белчишта е соединета општина Мешеишта и е основана нова општина Дебрца, со триесет населени места во својот состав и со седиште во Белчишта.

Областа Дебрца е позната и под името Славна Дебрца поради своето славно минато исполнето со хероизам и борба за слобода на Македонија. Уште во периодот на турското ропство во Дебрца крстосувале многу ајдутски и комитски чети. Во времето на ајдутството, пред организираниот вооружен и револуционерен отпор на македонскиот народ, во почетокот и средината на XIX век во оваа област живеел и дејствувал Кузман Капидан, македонски народен јунак и војвода, опеан во народните песни, но и песните на Григор Прличев. Во времето на организираниот револуционерен отпор кон крајот на XIX и почетокот на XX век, во Дебрца многу често престојувал и охридскиот војвода Христо Узунов. Токму Дебрца, била најсилното жариште во Охридско, во времето на Илинденското востание во 1903 година. Многупати селата во Дебрца биле недостапни за турските арачлии поради што многу од селата повеќепати претрпувале палења и горења до темел (пр. Сливово и Мраморец).

Дебрца особено е прославена од периодот на Втората светска војна по неколку настани. На Славеј Планината 18 август 1943 е формиран првиот македонски партизански баталјон „Мирче Ацев“, а истата година неколку недели Дебрца ќе биде првата и единствена слободна територија во Македонија за време на НОБ. Првата македонско-косовска народноослободителна бригада е формирана во селото Сливово на 11 ноември 1943 година. Во с. Издеглавје бил одржан Првиот свештенички собир, на кој било иницирано формирањето на МПЦ. Во близина на селата Сошани и Велмеј работела и партизанската болница за време на Втората светска војна.

3.2 Физичко-географски карактеристики

Според релјефните карактеристики општината Дебрца се вбројува меѓу ридскопланинските општини во Република Македонија. Највисоката точка се наоѓа на планината Стогово (Бабин Срт 2.242 m), а најниската точка се наоѓа на крајбрежниот дел на населеното место Оровник на 697 m надморска висина.

Во однос на географско - топографските карактеристики општината лежи на рамничарски предел, на надморска висина од 720 до 770 m.

Конфигурацијата на теренот погодува за развој на општината во сите правци, освен кон исток каде изразито се возвишува ридот Орлово седло (1126 m) и претставува физичка бариера. Според конфигурацијата на земјиштето општина Дебрца може да се подели на 3 (три) дела: долна, средна и горна Дебрца. Долниот дел на општина Дебрца (поранешна општина Мешеишта) е пред се рамничарски дел.

Општината ја покрива територијата на областа Дебрца што во целост го опфаќа горниот слив на реката Сатеска, која се формира над селото Ботун од Песочка река, Голема река, Белчишка матица и други дебрчки водотеци и се влева во Црн Дрим. Во 1956-60 година, беше изграден каналот со кој Сатеска го смени коритото и директно се спроведе во Охридското Езеро, со количина на вода доволна за одржување на еколошкиот минимум.

Од околните општини е одделена со природните граници на планинските сртови: планинските венци на Смрдешница (1060 m) и Голјак (1466 m), Илинска планина – Прута (1320 m), Арбит планина (1885 m), од источната страна Илинска планина (1009 m), од јужна страна планинскиот масив Мазатар (1760 m) и планината Копрница (1213 m) и од запад Караорман (1765 m) и Стогово (2121 m).

Во средниот дел на општината, по притоците на реката Сатеска се наоѓаат широки рамнини (Белчишко, Ботунско, Лешанско и Велмешко поле). Горниот дел на општината Дебрца е познат по ридскопланинските терени и шумски површини.

3.3 Геолошки карактеристики

Геолошката градба на општината ја чинат најчесто алувијални творевини, полувијални седименти, распространети во рамничарскиот дел. Алувијалните наноси по однос на инженерско-геолошките карактеристики, претставуваат претежно лабилни терени со ниски вредности на физичко-механичките својства.

Сеизмолошки карактеристики

Според анализата на досегашната сеизмичка активност на општината, регистрирани се земјотреси со максимални интензитети кои не надминуваат 7 степени според МЦС (Меркалиева скала). Се претпоставува дека се можни земјотреси со интензитет од 8 степени по Меркалиевата скала, поради што се препорачува при планирањето на градежните активности да се предвиди соодветна сеизмичка заштита.

3.4 Климатски карактеристики

Климатските карактеристики на општината зависат од морфолошките карактеристики на регионот. Температурата на воздухот е прилично нерамномерна и е проследена со изразени температурни осцилации. Според географската положба и лизината на Јадранското Море, климата би требало да е средоземна. Меѓутоа, поради заграденоста на теренот со високи планини кои го спречуваат средоземното влијание и надморската височина, климата во општина Дебрца е модифицирана средоземна, со значителни одлики на умерено континентална.

Регионот на општината се карактеризира со умерено топла летна температура, сопросек од максимум до 34°C, како и умерено ладни зимски температури, со апсолутно минимална температура до -17°C. Во регионот просечно има околу 75 летни денови, односно денови кои имаат максимална дневна температура над 25°C.

Просечните годишни врнежи се движат помеѓу 700 и 820 mm/m². Најврнежлив месец е ноември. Во минатото висината на снежната покривка достигнувала и над 50 cm, меѓутоа во последните години снежната покривка е значително намалена и подолго време се задржува само на планинските врвови.

Честа е појавата на рани есенски и доцни пролетни мразеви, како и на утрински пролетни магли, проследено со појава на слана, кои негативно влијаат на земјоделските култури. За летата понекогаш е карактеристична појавата на продолжени сушни периоди.

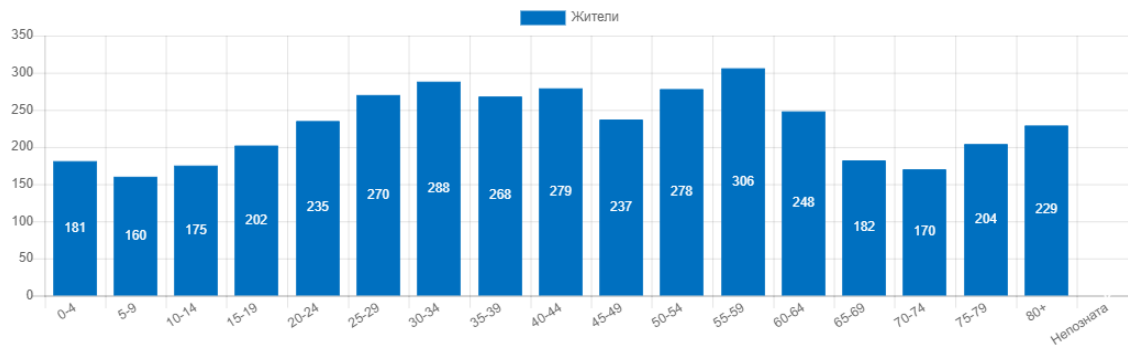
Најчестите ветрови на територија на општина Дебрца дуваат од север кон југ, по долината на реката Сатеска, кои зимно време носат студ и снег, а летно време свежина. Во пролет и есен карактеристичен е повеќе југот. Исто така, треба да се напоменат и локалните ветрови кои дуваат од Голак, Мазатар, Илинска Планина, Караорман и Славеј, кои се со незначителна брзина и летно време носат свежина и дожд. Просечната брзина на ветерот е релативно ниска и изнесува 3,4 m/s.

3.5 Демографски карактеристики

Согласно пописот на населението од 2002 година, во општина Дебрца има 30 населени места во кои живеат 5 507 жители во 1 995 домаќинства, со просечен број на членови по домаќинство од 2,7 жители. Просечната густина на населението изнесува 13 жители/km².

Сепак, последните податоци од Државниот завод за статистика покажуваат дека во 2016 година во општина Дебрца живееле 3912 жители, што е значително намалување во однос на бројот на население во последните 15-тина години. Бројот на индивидуални домаќинства во општината, според проекциите на заводот за статистика од 2015 година изнесува 1452.

Бројот на населението според овој последен податок, во однос на возрастната структура е даден на следниот график:

Слика 2 Број на население

Извор: Државен завод за статистика

Според националната припадност, општина Дебрца е населена претежно со македонско православно население односно, од вкупното население кои моментално живее во општината 96,6% се македонци, 2,7% се албанци и 0,7% се останати.

Последните расположливи и објавени податоци за бројот на населението на ниво на општина (по Пописот од 2002 г.) се податоците од Проценката на населението по возраст и пол на ниво на општина, состојба на 31.12.2018 или 01.01.2019, расположливи и објавени во базата МакСтат на следниот [линк](#).

Миграција

Главната причина за драстичното намалување на бројот на жители во општина Дебрца во последните 15 години и миграционото салдо кои изнесува -114.

Споредбата на податоците помеѓу двата последни пописи на населението од 1994 и 2002 година укажува на намалување на бројот на жители во општината за 765, додека во споредба со податоците на Државниот завод за статистика од 2016 година, намалувањето на бројот на жители во општината е за 1595 жители, што укажува дека речиси 25% од вкупното население кое живеело во општината во 2002, сега е исселено. Една од најзначајните причини за овој тренд на намалување на бројот на населението во општина Дебрца е затворањето на стопанските капацитети, поради што населението е принудено да бара подобри услови за живот и на тој начин одлучува да се пресели во некој од поголемите градови во државата или во странство.

Вработеност

Вкупното работоспособно население во општината изнесува околу 45% од вкупниот број на жители или околу 1800 лица. Работно активни се околу 60% од жителите. Најголем дел од населението се занимава со земјоделие, иако според податоците од Државниот завод за статистика како доминантна гранка во која се вработени околу 50% од населението стои индустријата, додека како земјоделци се евидентирани 14.8% од населението, во услуги 34.5% од населението и 0,7% непознато.

Според податоците издадени од Централниот регистар на Република Северна Македонија (број 08-726/2 од 10.05.2019 година) во општина Дебрца регистрирани се 161 субјект.

Табела 1 Преглед на правни субјекти во општината

Сектор	Вкупен број
Земјоделство, шумарство и рибарство	13
Рударство и вадење на камен	2
Преработувачка индустрија	24
Градежништво	14
Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	1
Снабдување со вода, отстранување на отпадни води, управување со отпад и дејности за санација на околината	2
Трговија на големо и трговија на мало; поправка на моторни возила и моторцикли	41
Транспорт и складирање	13
Објекти за сместување и сервисни дејности со храна	6
Стручни, научни и технички дејности	5

Сектор	Вкупен број
Јавна управа и одбрана; задолжително социјално осигурување	1
Дејности на здравствена и социјална заштита	4
Уметност, забава и рекреација	11
Други услужни дејности	24

На територијата на општина Дебрца се регистрирани 30 невладини организации.

Табела 2 Невладини организации во општината

Организационен облик	Вкупен број
10.2 Спортско здружение	6
10.3 Културно здружение	5
10.9 Останати општествени организации, фондации и здружение на граѓани	19

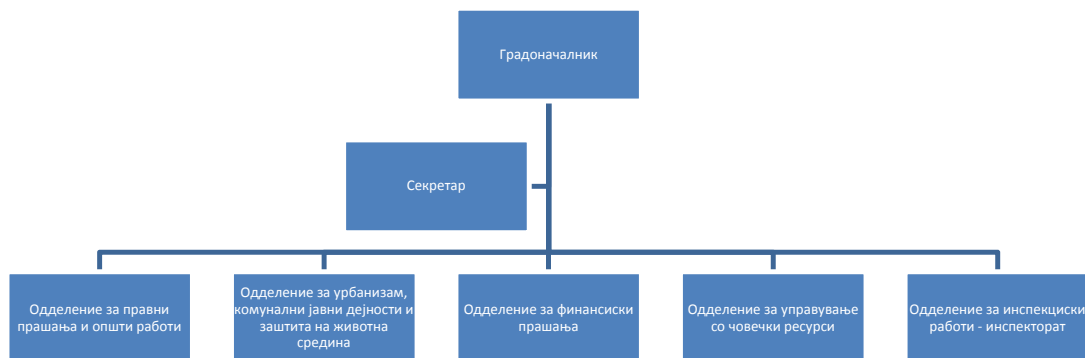
3.6 Административни карактеристики

Општина Дебрца ја остварува својата функција врз основа на Законот за локална самоуправа и посебни закони од други области. Органи на Општината се: градоначалникот и Советот. Градоначалникот и членовите на Советот се избираат на непосредни, тајни и демократски избори.

Советот на општина Дебрца брои 11 членови од повеќе политички партии и независни претставници.

За извршување на работите од надлежност на локалната самоуправа, утврдени со закон и Статутот на општина Дебрца, општинската администрација на општината Дебрца е организирана во следните одделенија:

Во општина Дебрца работат 23 лица распоредени по сектори и одделенија формирани во општината согласно органограмот на општина Дебрца.

Слика 3 Органограм на општина Дебрца

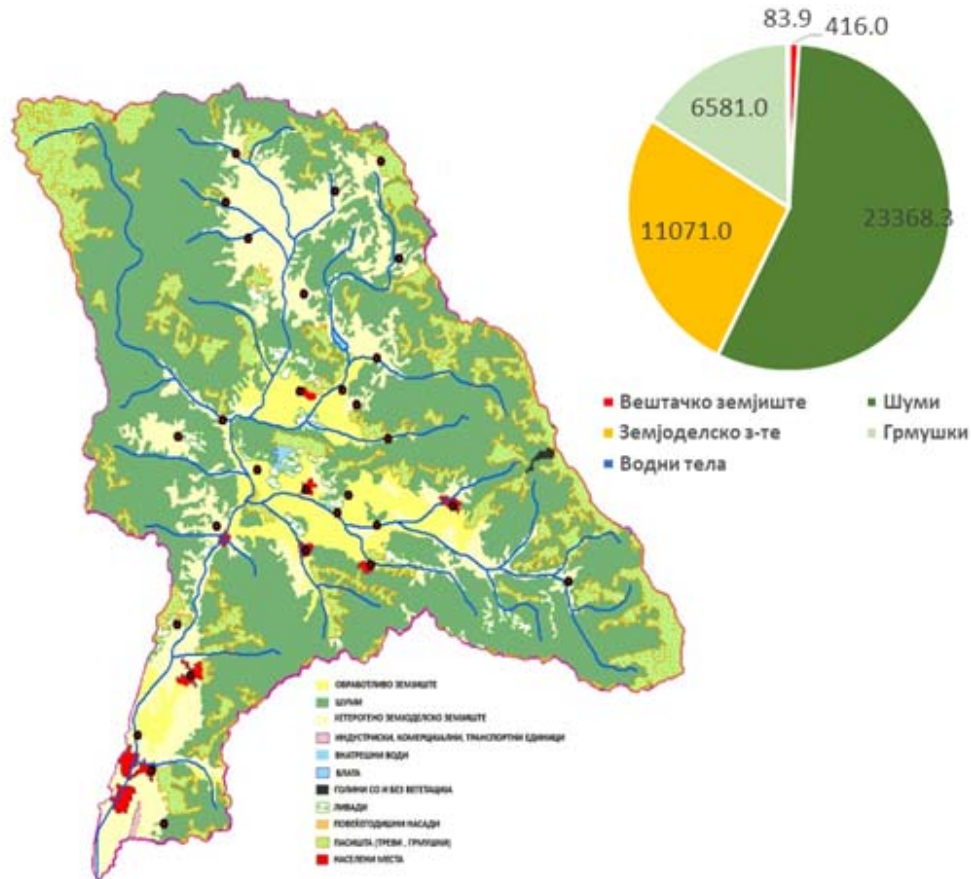
Институции и организации во општина Дебрца

- Јавно претпријатие за комунални дејности Дебрца, с. Белчишта, основано од страна на советот на општината на 23.03.2003 година.
- Пет месни канцеларии на подрачната единица на Министерството за правда.
- ЈП Македонски шуми, подружница Галичица Охрид, за експлоатација и заштита на шумскиот фонд на територија на општините Охрид и Дебрца.
- ЈП Македонија пат, пункт село Ботун,
- Агенција за поттикнување на развојот на земјоделието Охрид, канцеларија во село Мешеишта.
- 30 здруженија на граѓани

3.7 Расположливи природни потенцијали

3.7.1 Користење на земјиште

Покровноста на земјиштето на општина Дебрца според CORINE LCU ниво 2 е прикажана на слика 4, а пак на графиконот е прикажана распределбата на земјиштето според CORINE LCU ниво 1 при што од класата шуми и полуприродни земјишта се издвоени површините под трети и грмушки².

Слика 4 Покровност на земјиштето – CORINE LCU

Според податоците од CORINE LCU (2012), шумите доминираат со 56,3%, земјоделското земјиште зафаќа 26,7%, подрачјата со грмушеста и приземна вегетација 15,9%, вештачкото земјиште 1,0%, а водните тела 0,2%.

Според податоците од катастарот на земјиште (ППОПР 2007), продуктивното земјиште зафаќа 91%, додека непродуктивното земјиште (куќа, двор, гробишта, пат/железница, верски објект, неплодно) зафаќа 9%. Распределбата на продуктивното земјиште е прикажана на слика 5.

² European Environment Agency - CORINE Land Cover/Use 2012 database

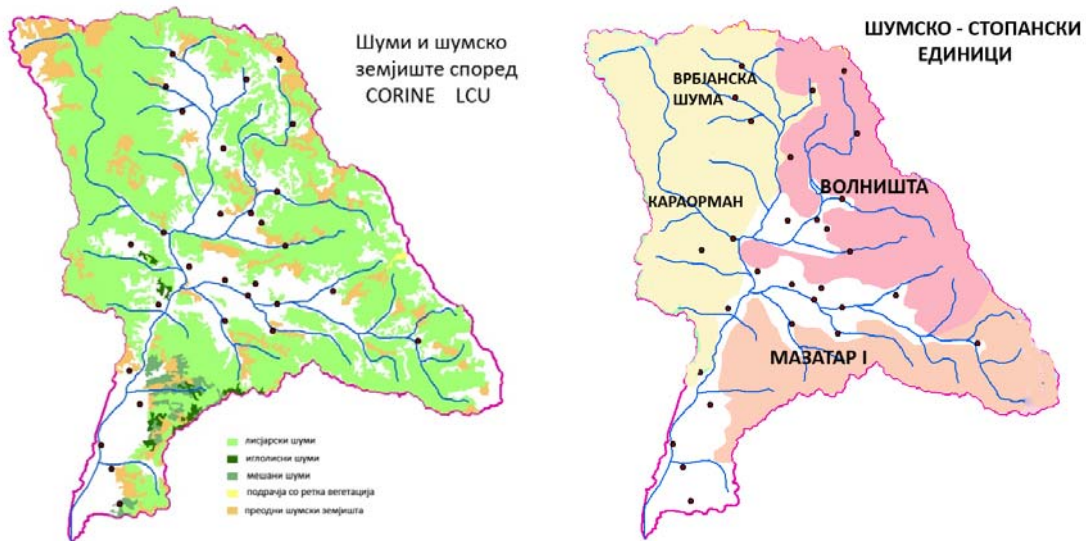
Слика 5 Распределба на продуктивното земјиште според катастарски податоци

Распределбата на необработливото продуктивно земјиште е следна: шумите зафаќаат 55,5%, пасиштата и трстици 8,8%, додека продуктивното обработливо земјиште (нива, градина, овоштарник, лозје) зафаќа 26,76%.

Податоците од обете класификации се многу слични кај шуми и земјоделско земјиште (продуктивно обработливо) додека отстапување има само кај пасиштата/грмушките и неплодното земјиште.

3.7.2 Шуми

Според податоците од ЈП "Национални шуми" во општина Дебрца, шумите и шумското земјиште (грмушеста вегетација) кои се опфатени со посебните планови за стопанисување со шумите зафаќаат вкупно 29 130 ha од кои 24 823 ha обраснати со шума. Доминираат лисјарски шуми – бука и разни дабови.

Слика 6 Дистрибуција на шумите и шумското земјиште и шумстопанските единици

Со шумите во државна сопственост на територијата на општина Дебрца стопанисува (одгледување, заштита и користење) ЈП "Национални шуми" преку подружницата ШС "Галичица" – Охрид. ЈПНШ – ШС "Галичица" – Охрид на територијата на општина Дебрца има воспоставено 4 шумско-стопански единици (Волништа, Мазатар, Караорман и Врбјански шуми) за кои се подготвуваат 10-годишни планови, а целото стопанисување е врз основа на овие планови со контрола од инспектор за шумарство. Овие 4 шумско-стопански единици зафаќаат вкупна

површина од 29130 ha, од кои 24823 ha се обраснати. Вкупната дрвна маса изнесува околу 2,889 милиони m³. Вкупниот годишен прираст изнесува 63 171 m³.

Според последните податоци, од вкупно 42769 m³ дозволен сечив етат, искористени се 25046 m³ или 58,6%, а тоа пак изнесува околу 40% од годишниот прираст.

Табела 3 Карактеристики на шумските насади во шумскостопанските единици (ШСЕ)

ШСЕ	Годишен сечив етат	Користење	Искористенот на етат
	m ³	m ³	%
Караорман	13100	5000	38,2
Врбјански шуми	8300	3200	38,6
ВОЛНИШТА	12471	8631	69,2
МАЗАТАР I	8898	8415	94,6
Вкупно	42769	25046	58,6

Согласно член 8 од Законот за шуми со шумите се управува и стопанисува на начин со кој трајно ќе се сочува и зголеми нивната површина, вредноста, да се обезбеди најголем прираст според природните услови и да се сочуваат и подобруваат нивните општокорисни и производни функции. Лисјарските шуми зафаќаат 22479 ha со апсолутна доминација на буковите шуми, а потоа следат дабови шуми, додека од иглолисните најзастапени се црн борови насади. Од вкупната дрвна маса која изнесува 5.832.198m³, 88,6% се наоѓа во високостеблените (генеративни) шуми, додека 11,4% во нискостеблените (вегетативни шуми). Најзначаен стопански вид е буката на која и припаѓа 88,25% од вкупната дрвна маса во општината (од кои 94,1% високостеблени), потоа дабот со 9,64% (околу 40% од високостеблени шуми), па бор 1,64% (сите високостеблени). Просечната дрвна маса на единица површина изнесува 116 m³/ha. Вкупниот годишен прираст годишниот сечив етат, како и отвореноста на шумата со шумски патишта од 16,8 km/km² претставуваат основа за високо рентабилно работење. Од време навреме се јавуваат поинтензивни шумски пожари при што во 2007 година изгоре значајна површина на шума во Горна Дебрца. Во изгорената шума беше извршена фитосанитарна сеча, а денеска е одлично обновена.

Со шумите во приватна сопственост стопанисуваат нивните сопственици. Регистрирани се 602 резидентни домаќинства кои поседуваат шума со вкупна површина од околу 300 ха (Попис на земјоделство 2007). За да можат да ја користат својата шума мора да добијат одобрение од ШС Галичица Охрид (а во еден период оваа дејност ја вршеа приватни лиценцирани инженери). Може да се забележи дека вештачки подигнатите црнборови насади од страна на приватни сопственици се многу густы (голем број стебла на единица површина) и непроредени што претставува опасност за нивно тешко оштетување при невреме (силен ветар или тежок снег).

3.7.3 Обработливи површини и земјоделство

Во општина Дебрца постојат релативно добри природни услови за развој на земјоделството кое претставува основна стопанска дејност за егзистенцијата на резидентното население, но и можност за дополна на семејниот буџет на население кое потекнува оттука, а е иселено (најмногу во Охрид) кои сеуште ги обработуваат имотите. Поради сеуште недоволната развиеност на земјоделството не се остварени некои позабележителни резултати иако се постигнувани и рекордни приноси (на пр. од компир). Земјоделското обработливо земјиште (ниви, лозја, овоштарници и ливади) се наоѓа на надморска височина 750-1000 m. Специфики на климата во оваа област е свежо лето, умерена и снежна зима, доцна пролет и ран есенски мраз. Фреквенцијата на врнежите како и нивната распределба за време на вегетационата сезона е несоодветна и често го продолжува сушниот период со што се јавува потреба од наводнување на културите.

Вкупната обработлива површина во општина Дебрца според CORINE LCU изнесува 10.303 ха. Меѓутоа во реалноста, активната земјоделска површината ни одалеку не е толкава. Според картата, најпогодно земјиште се наоѓа во сливот на Голема Река, во долниот дел на Слатинска Река, како и во долното течение на река Сатеска. Останатото обработливо земјиште е ниско до средно ниско погодно за земјоделство.

Податоците за земјоделската површина се многу варијабилни од разни извори. Според податоци од 2005 (ПП ОПР 2005-2020), од полјоделските култури најзастапена е пченицата со 237 ха, пченката со 637 ха и јачменот со 60 ха. Од градинарските култури доминира компирот со 120 ха, потоа пиперот со 102 ха и грав меѓупосев со 400 ха. Другите култури се застапени на помали површини. Од фуражните култури најзастапена е луцерката со 400 ха, детелината со 260, граорот со 110 ха и на крај добиточниот грашок и добиточната репка со по 75 ха. Ливадите и пасиштата приближно исто се застапени со 686 односно 689 ха. Од овошните култури во општина Дебрца доминира јаболкото со 620 тони, крушите со 97 тони, сливите со 502 тони, оревите со 36 тони, а додека другите видови се многу помалку застапени.

Според ЛЕАП (2006-2012), од вкупно 13200 ха земјоделска површина во приватна сопственост, засадени се 8965 ха што е намалување во однос на 1999/2000.

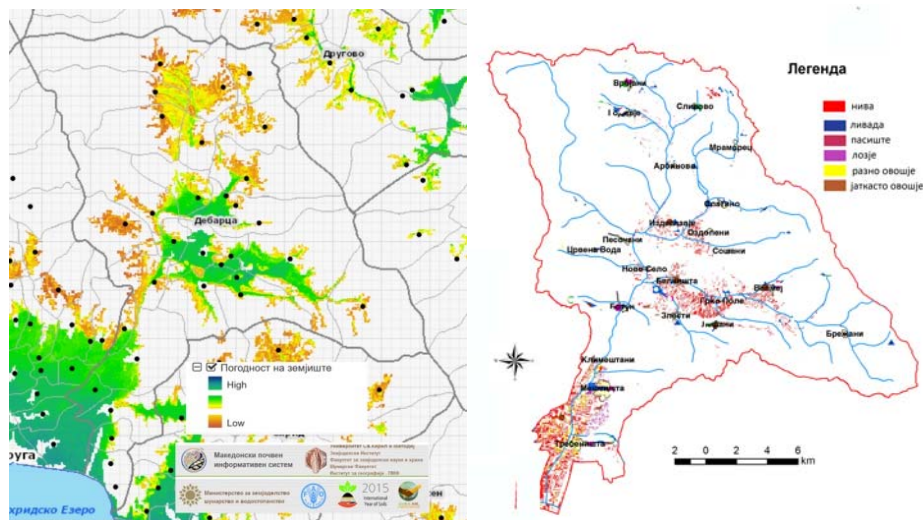
Според пописот на земјоделство (2007), има 1976 индивидуални земјоделски стопанства кои вкупно користат 2177,68 ха од расположивите 3009 ха земјоделско земјиште. Од оваа површина 1796 ха се ниви, бавчи и градини (од кои 1295 ха жита, 258 ха фуражни растенија, 183

Локалната самоуправа нема никаков удел ни законска можност за учество при стопанисувањето и управувањето со шумите во државна сопственост освен ако некоја шума е прогласена за шума со посебна намена и е доделена на управување и стопанисување. Бенефит за локалната заедница е можност за вработување, стабилно снабдување со дрва за домашни потреби, како и останати бенефити од шумата, а пред се можност за собирање недрвни шумски продукти.

Во општината постои собирање на шумски плодови и тоа печурки, мов и тоа во количина од 15 тони годишно, кој се откупува. Количините на собрани полжави изнесуваат 10 тони годишно. Треба да се потенцира дека ова се прави неплански.

градинарски култури, и остатокот индустриски култури, ароматични растенија , цвеќе), 111.03 ha овоштарници (од кои доминираат 86 ha јаболка и 11 ha сливи), 253,82 ha ливади и 72,28 ha пасишта. Од житата најзастапена се пченица 775 ha, па пченка 310 ha, и јачмен 149 ha. Од фуражни растенија доминантни се луцерка и дететлина. Како меѓупосев значјано е одгледување на грав на 179 ha.

Слика 7 Погодност на обработливото земјиште (лево) и Регистрирано земјоделско з-те (2017) (десно)

Трендот на напуштање на земјиштето продолжува. Според најнови податоци МЗШВ (2017) регистрирано земјоделско земјиште изнесува 1400 ha, од кое 1095 ha жита, 179 ha овоштарници, 68 ha лозје, 39 ha јаткасто овошје, 12 ha ливади и 6,6 ha останато.

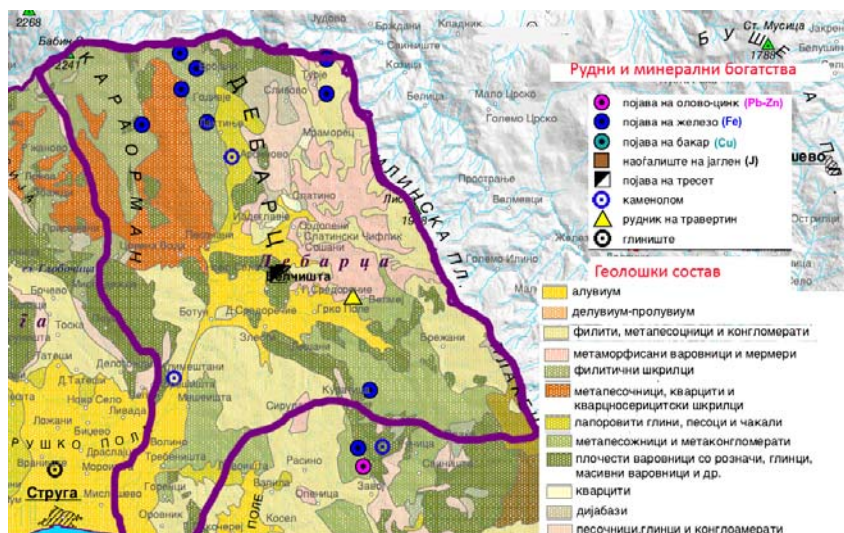
Дел од домаќинствата имаат добиток, но претежно за домашните потреби. Природните услови овозможуваат сточарство, особено овчарството. Според Пописот на земјоделство – книга 2 (2007), регистриран е следниот сточарски фонд: 108 коњи (79 земјоделски стопанства) , 1287 говеда (416 зс), 4644 овци (71 зс), 1921 кози (245 зс), 2851 свињи (882 зс), како и 18413 живина (813 зс), 99 зајци (13 зс), 1145 пчелни семејства (56 зс).

Процентот на население кое се занимава со земјоделство изнесува 14,8% според Заводот за статистика на Македонија. Број на членови на семејства кои работат во индивидуални економии како главна активност изнесува: Одгледување земјоделски култури – 4457, Одгледување домашни животни – 74, Одгледување земјоделски култури и домашни животни (комбинирано) – 2199, Земјоделски услуги – 63, Лов и одгледување дивеч – 17, Одгледување шуми – 18 , Риботов – 11.

Општината има потенцијал за развој на производството на еколошка храна и еколошки туризам, со оглед дека спаѓа во еколошки незагадени области.

3.7.4 Рудни богатства

Минералните сировини според видот можат да бидат: енергетски минерални сировини; металични минерални сировини; техногени минерални сировини; неметалични минерални сировини; архитектонско-украсен камен; минерални, термоминерални, термални води и минерални води и гас CO₂; песок и чакал кои не се наоѓаат на коритата и бреговите на површинските водни тела и собирниот кварц. Минералните сировини се добра од општ интерес, сопственост на Република Македонија, без оглед на сопственоста на земјиштето на кое се наоѓаат.

Слика 8 Карта на рудни и минерални богатства (ППОПР, 2007)

На територијата на општина Дебрца има хетерогена геолошка градба. Во геолошката градба се застапени следните геолошки формации: кристалести шкрилци со низок кристалитет; варовници и мермеристи варовници; мермери и доломити; кварцити; алувијални седименти; дијабаз-рожњачки комплекс; езерско-песокливи-глиновити седименти и габро и дијабази. И покрај хетерогениот геолошки состав, минералните ресурси се ограничени, но и недоволно истражени. Геолошките истражувања покажуваат ограничени резерви и на: тресет (северно од селото Белчишта, на површина од 15 ha), мермеризирани банковити и плочести варовници (Слатино и Мраморец), а од металните руди регистрирани се појавите на бакарни руди во близина на с. Брежани, бокситни руди кај с. Сливово и хематитни руди.

Во моментот се користат само две локации, рудникот за глина во селото Арбиново и рудникот за травертин кај Велмеј. Рудникот за травертин во с. Велмеј експлоатира од 1999. Во последните 5 години количината на ископана руда се движи: 2014 (696 m³), 2015 (769 m³), 2016 (568 m³), 2017 (547 m³), 2018 (546 m³). Технолошкиот процес за производство на блокови и плочи е следниот – за сечење на блокови се користи дијамантски алат и вода. Прашината при сечењето заедно со водат формираат талог кој според хемискиот состав е од матичниот материјал – травертинот. Со тоа нема некое загадување.

За потребите на градбата на автопатот А2 Кичево – Охрид, отворени се неколку позјамишта. Како минерален ресурс се смета и водата, а во општината има едно претпријатие кое флашира вода “Илина” во с. Велмеј.

3.8 Сообраќајна поврзаност

Низ општина Дебрца поминува еден од најзначајните магистрални патишта – пат од регионално и меѓународно значење Скопје – Охрид – Албанија (М4, коридор 8) со должина од 36,8 km кој е во добра возна состојба. Покрај магистралниот патен правец, сообраќајната инфраструктура во општината е претставена и со регионалниот патен правец 417: Ботун – Белчишта – Велмеј, во солжина од 16,2 km.

Вкупната должина на локалните патишта изнесува 107,8 km, од кои:

- асфалтирани се 82,7 km;
- макадам се 11 km;
- земјени се 5,6 km;
- непробиени се 8,5 km.

На територијата на општината Дебрца се наоѓа меѓународниот аеродром Св. Апостол Павле, лоциран на 9 km од градот Охрид, на магистралниот пат Скопје-Кичево-Охрид. Капацитетот на Аеродромот е 300 патници на час. Од статистичките податоци за физичкиот обем на сообраќајот

е утврдено дека се искористува приближно 40% од расположливите сообраќајни капацитети на Аеродромот во текот на една година.

3.9 Енергетика

Сите села во општина Дебрца се електрифицирани и обезбедени со јавно/улично осветлување. На подрачјето на општината се наоѓа ХЕ Песочани, со годишно производство од 13 GVh. Селото Белчишта се напојува со електрична енергија од ХЕ Песочани, преку 10 KV воздушен далекувод на дрвени столбови. Квалитетот на електричната енергија е променлив и доста често има пад на напонот.

Низ територијата на општината од електропреносната и дистрибутивната мрежа поминува 35 KV вод Струга – Мешеишта – Песочани. Од трафостаниците во општината, на 110 KV напонско ниво се: Мешеишта (2,5 MVA) и Песочани (2,5 MVA).

3.10 Телекомуникации

Поштенскиот сообраќај во општина Дебрца се одвива преку четири работни единици на ЈП Македонски пошти.

Телефонскиот сообраќај е воспоставен во сите населени места преку достапните мрежи на Телеком и ВИП. Според постоечката концепција за системите за пренос извршена е монтажа на дигитални преносни системи кои нудат услуги во областа на интернетот, интернет телевизијата и др.

3.11 Социо-економски карактеристики

Индустрија

Општина Дебрца има мал број на активно правни лица, само 106. Најважната индустриска активност припаѓа на "големопродажба и малопродажба – поправка на моторни возила и моторцикли" - 30 правни лица, додека секторите за производство и градежништво имаат по 18, односно 11 правни лица.

Гледано од структурен аспект, индустрискиот развој во општина Дебрца се ориентира кон металопреработувачките капацитети, кои се базираат на увоз на сировини од други општини во Македонија или пошироко. Најзначајни индустриски капацитети во општина Дебрца се:

- Дрво Пром Дооел с. Оровник – производство на дрвени талпи (дрвна индустрија).
- Интер Еуропа с. Оровник - Стовариште за градежни материјали.
- Мелин с. Оровник – производство на метални огради.
- Ино Спектар Дооел с. Велмеј - производство на кондиторски производи.
- Хебел с. Лешани - производство на жичани арматури и мрежи.
- Милкус село Белчишта - производство на камини на пелети.
- Пап Комапни с. Мешеишта.
- Илинче с. Мешеишта - производство на леб и пецива (Млин и Пекара).
- Макител с. Ново Село - производство на трансформатори.
- Папу фарма с. Белчишта - свињарска фарма.
- Ри-Еп Д.о.о. Ри с. Велмеј - Рудник за ископ на Травентин.
- Жабет – Погон за производство на текстил.

На територија на општина Дебрца исто така има четири бензински пумпни станици, како и аеродромот Св. Апостол Павле.

Земјоделство

Земјоделството е основната стопанска дејност за егзистенција на населението во општина Дебрца. Според податоците од Заводот за статистика за попис на земјоделството, во општината околу 15% од населението се занимава со земјоделство.

Вкупната аграрна површина во општината изнесува 23 627 ha, од кои 88% се во приватна сопственост, а 12% во државна. Од оваа површина 10 303 ha или 43,6% се обработливо земјиште, 3844 ha или 16,27% се пасишта и 9480 ha или 40,13% се шуми. Вкупната засеана површина изнесува 80%, угари 8,1%, лозја 3,7%, овоштарници 3,4%, ливади 10,3% и пасишта 1,5%.

Во Прилог 4 е даден преглед на површини и производство на посеви, по години.

Туризам

Општина Дебрца има не само природен потенцијал, туку и сообраќајно изградена мрежа, аеродром и магистрален пат, кои и овозможуваат поволни услови за развој на туризмот. Општина Дебрца располага со 20 ља излетнички места.

Слатинско Езеро, со површина од 0,3 km² има значаен потенцијал за развој на еколошки туризам. Во текот на летниот период заради поволните климатски услови – свежина, атракција претставува посетата на живописниот кањон на Песочанска Река, како и излетничките места Радомирово, Славеј, Илинска Планина и Белмешки Извори.

Иако постојат доста добри улсови за развој на туризам во општината, истиот е многу слабо развиен. Општина Дебрца во моментот не располага со угостителски и сместувачки капацитети од типот на хотели, мотели и ресторани кои нудат угостителски услуги. Со урбанизација на селата се создава можност за изградба на ваков тип на објекти, односно се овозможува и олеснува пристапот на инвеститорите за изградба на ваков тип на објекти.

Што се однесува до излетничките места, општина Дебрца располага со голем број на природни убавини како и на локалитети со автентичен археолошки изглед. На територија на општината има зачувано водно станиште, попознато како Белчишко блато односно Сини Вирови, за кое е предвидено да биде заштитено и е започната постапка за заштита, односно е донесен нацрт план за зачувување на Белчишкото блато (Сини Вирој) кој е усвоен со одлука од советот на Општината на ден 10.04.2018 година. Општината има изготвено и проект за уредување на самото блато со изградба на пристапен пат со паркинг простори за автобуси, коли и комбиња како и изградба на дрвена пешачка патека во должина од 2 km и изградба на видиковци за одмор. За овој проект општината има изработено техничка документација за која во наредниот период ќе се пристапи кон побарување на финансиски средства за реализација на истиот.

Општината во насока за развој на планинарскиот туризам има изработено техничка документација за изградба на планинарски дом во село Брежани во кој е предвидено постоечки објект да биде адаптиран во планинарски дом, кој ќе може да се сместува туристи и љубители на природата како и љубителите на снежните авантури.

За развој на туризмот општината има добиено средства од прекугранична соработка Македонија – Грција за реконструкција на објект со пренамена на музеј односно изложбен центар за Белчишкото блато Сини Вирој со што туристите ќе може да го посетуваат изложбениот центар, како и изработка на професионални фотографии иработка на промотивни материјали видеа и научно истражување на блатото од страна на Шумарскиот Факултет во Скопје.

Општината континуирано и во наредниот период ќе вложува во развојот на руралниот туризам, промоција на истиот, одржување и привлекување на се поголем број на туристи.

Здравство

Во поглед на здравствената заштита на населението во општината Дебрца постојат здравствени организации во село Белчишта, село Велмеј, село Сливово и село Мешеишта, кои давата услуги на локалното население и пружаат превентивна заштита од заболување. Во скоп на здравствената организација во селото Белчишта функционира и стоматолошка ординација.

Во општината има и една ветеринарна станица со седиште во село Требеништа.

3.12 Културно-историско наследство на Дебрца

Од културно – историското наследство на територија на општина Дебрца постојат цркви и манастири, од кои најзначајни се:

- Манастир Сите Светии (СиСвети) во село Лешани, кој датира од 14 век
- Манастир Свети Јован во село Слатино, кој датира од 16 век

Слика 9 Манастир Сите Свети (СиСвети) село Лешани (лево) и Манастир Свети Јован село Слатино (десно)

Покрај овие две најзначајни цркви, на територија на општина Дебрца се наоѓаат и други цркви:

- Црква Св.Петар и Павел и Црква Св.Илија во село Мешеишта;
- Црква Св.Илија во село Оровник;
- Црква Св.Троица во село Горенци;
- Црква Св.Никола во село Требеништа;
- Црква Успение на пресвета Богородица во село Волино;
- Црква Св.Богородица во село Злести;
- Црква Св.Ѓорѓи во село Годивје, 12-15 век;
- Црква Св.Ѓорѓи во село Оздолени 14-15 век;
- Црква Св.Ѓорѓи, во село Врбјани, 17 век;
- Црква Св.Никола во село Издеглавје;
- Црква Св.Богородица во село Турје;
- Црква Св.Богородица Пречиста во село Велмеј;
- Црква Св.Богородица во село Ботун;
- Црква Св.Атанасиј во село Брежани;
- Црква Св.Никола во село Белчишта;
- Црква Св.Атанасиј во село Сливово;
- Црква Св.Атанасиј во село Црвена Вода;
- Црква Св.Петка во село Оровник;
- Црква Св.Недела во село Требеништа;
- Црква Св.Недела во село Волино;

На подрачјето на општината Дебрца постојат повеќе археолошки локалитети:

- Археолошки локалитет Требенишка Некропола, Горенци, 8-4 век п.н.е. (откриени се златните посмртни маски);
- Археолошки локалитет Требенишко Кале, Требеништа, антички период;
- Археолошки локалитет Зла страна, Горно Средоречје, неолит;
- Археолошки локалитет Кутлина, Велмеј, неолит до 6-ти век;
- Археолошки локалитет Сува Чешма, Три Челусти и Вртулка, Горенци, 8-4 век.п.н.е.;
- Археолошки локалитет Черепец, Годивје;
- Пештера Јаорец, Велмеј, трага од првобитни заедници.

Се претпоставува дека во рамките на Климентовата Епископија Велика (Дрембица) припаѓала и сегашната територија на Дебрца. Потврда за тоа се археолошките остатоци од триесетина раносредновековни словенски цркви и манастири.

Во општина Дебрца се наоѓаат и споменикот на слободата, братството и единството на бригадите, во село Ботун и спомен могила на Славеј Планина во село Лактиње, двата од 20 век.

Интернационалната Уметничка колонија "Дебрца" Белчишта претставува најмасовна културна манифестација во општината Дебрца. Активно постои 35 години. Редовно се одржува во текот на летот од 24 јуни до 4 јули. На колонијата годишно учествуваат 12-15 учесници. На колонијата досега зеле учество 185 уметници од Македонија, Србија, Хрватска, Словенија, Бугарија, Грција, Полска, САД, Канада, Германија, Малезија, Русија, Узбекистан, Украина, Кипар и други земји.

Создадени се 444 уметнички дела кои се изложени во Музејот на уметноста во општина Дебрца. Организирани се 115 изложби во Македонија и Албанија со изготвени современи каталози.

Колонијата соработува со повеќе колонии од Македонија и другите земји, како и Факултетот за ликовна уметност во Скопје.

Големиот интерес за учесници од целиот свет најдобро зборува за реномето кое го има колонијата, како и посетеноста на изложбите.

3.13 Образование и наука

Од објекти за образование и воспитание, во општина Дебрца има едно основно училиште ОУ Дебрца с. Белчишта, во чиј склоп работат уште 10 подрачни училишта во населените места Оровник, Горенци, Требеништа, Волино, Мешеишта, Ботун, Злести, Лешани, Велмеј и Издеглавје.

Во последните 10-тина години забележано на намалување на бројот на запишани ученици во учебна година. Во следната табела даден е преглед на бројот на запишани ученици, почнувајќи од 2011 година, од која може да се забележи дека почнувајќи од учебната година 2011/2012, до последната 2018/2019, бројот на запишани ученици во основните училишта во општината е намален за околу 50-тина дечиња, односно ако во учебната 2011/2012 година бројот на запишани ученици бил 267, во последната учебна година 2018/2019 тој број изнесува 206 ученици.

Табела 4 Преглед на запишани ученици во учебна година

Учебна година	2011 / 2012	2012 / 2013	2013 / 2014	2014 / 2015	2015 / 2016	2016 / 2017	2017 / 2018	2018 / 2019
Број на ученици	267	269	258	238	229	232	226	206

4. ОЦЕНА НА СОСТОЈБАТА СО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

4.1 Води

Територијата на општина Дебрца се поистоветува со сливот на реката Сатеска. На сликата дадена во продолжение се прикажани сликите што припаќаат на територијата на општина Дебрца.

Слика 10 Хидрографска мрежа и главни карактеристики на поголемите водотеци (Блинков И., 2003)

Река Сатеска извира од Петрчанските извори источно од с. Врбјани за околу 1,5 km, и тече на југ низ Горна Дебрца. Проаѓа покрај с. Арбиново па низ с. Издеглавје каде под ридот Габер од источната страна во реката се влива матица која ги собира водите од изворите во с. Издеглавје и Слатинската река. Кај с. Песочан од западната страна се влива Песочанска Река. Понатаму течејќи на југ тече покрај с. Ново Село, а под северните падини на ридот Горица од северната страна во реката се влева матица која ги собира водите од Сини Вирој и Голема Река и двојно го зголемува количеството на вода во реката Сатеска. Потоа на југ тече низ с. Ботун па покрај с. Климентани и с. Мешеишта па текот врти на југозапад. На север од с. Волино е поставена регулациона брана која ги дели водите на реката на два дела. Во 1956-60 година, беше изграден каналот со кој Сатеска од 1961 година го смени коритото. Едниот дел тече по старото корито кое се влева во реката Црни Дрим (во Струшка Општина), а другиот дел преку каналот на река Сатеска се влева во Охридското Езеро и директно се спроведе во Охридското Езеро, со количина на вода доволна за одржување на еколошкиот минимум.

Водниот потенцијал е многу значаен ресурс во овој регион. Просечниот годишен протек на реката Сатеска изнесува 6,9 m³/s. Резервите на водата се рамномерно распоредени во регионот.

4.1.1 Управување со Води

Управувањето со водите ги опфаќа сите мерки и активности за рационално и ефикасно користење на водите, одржливиот развој на водните ресурси, заштита на водите и заштита од штетно дејство на водите. Со одредбите од Законот за води (Сл. Весник на РМ бр. 87/08, 6/09, 161/09, 51/11, 44/12, 163/13, 180/14, 52/16), Министерството за животна средина и просторно планирање ја има водечката улога во управување со води, меѓу кои припаѓа и управување со сливот на управување со сливот на Црн Дрим (што го опфаќа овој дел).

Одделението за управување со сливот на Црн Дрим учествува во координација со телата на сливот и телата на подсливот и ги спроведува овие активности:

- го организира и го следи остварувањето на програмските задачи и активности во овие области, соработува и ја координира соработката со другите организациони облици во министерството, со државните органи, со научните и стручните институции и со

невладините организации од земјата и странство, ги координира активностите во делот на изготвувањето на научно-стручни студии и елаборати.

- ги одобрува и учествува во изработката на програмите, плановите и извештаите на телата на сливот и телата на подсливовите.
- ги извршува потребните испитувања заради утврдување на лежиштата, количината и својствата на водите и наложува превземање на потребни мерки за заштита на подземните води најдени при вршење на геолошки истражувања или експлоатација на минерални сировини, ископување на тунели, и други активности на ископување или дупчење на земјиштето;
- учествува во изработување на основна проценка на карактеристиките на секој речен слив, обезбедува управување со делот на подрачјето на меѓународен речниот слив што се наоѓа на територија на Република Македонија во согласност со закони меѓународен договор ратификуван од Република Македонија;
- стручни работи во издавањето на дозволите
- води и одржува регистар на заштитни зони; учествува во изработување на Планови за управување со речните сливови; учествува во изработување на Програма на мерки; ги спроведува плановите за управување со речен слив; ја спроведува Програмата на мерки;
- обезбедува управување со делот на подрачјето на меѓународен речниот слив што се наоѓа на територија на Република Македонија во согласност со закони меѓународен договор ратификуван од Република Македонија;
- се грижи за спроведување на мерките за заштита од штетното дејство на водите во соодветниот речен слив; врши научно – истражувачки дејности во областа на водите.

Финансиските ресурси за управување и развој на водните ресурси се обезбедуваат од:

- надоместок за користење на вода;
- надоместок за отпадни води;
- надоместок за песок, чакал и камен;
- Закуп за изнајмен државен имот во државна сопственост, кој е евидентиран како "под вода" во Катастарот на недвижен имот;
- Придонес за водите;
- Буџетот на Република Македонија;
- Буџетите на општините и
- Други извори на финансирање во согласност со закон.

Значителна можност претставува и ИПА програмата.

Општината, согласно Законот за локална самоуправа има надлежности што се во врска со водата и тоа:

- Заштитата на животната средина и природата - мерки за заштита и спречување од загадување на водата, воздухот и земјиштето, заштита на природата,
- Комуналните дејности,
- Снабдувањето со вода за пиење; испораката на технолошката вода; одведувањето и пречистувањето на отпадните води; одведувањето и третманот на атмосферските води;регулацијата, одржувањето и користењето на речните корита во урбанизираните делови.

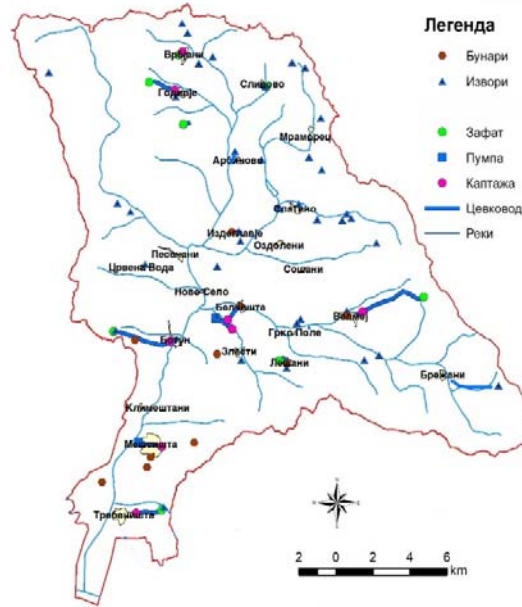
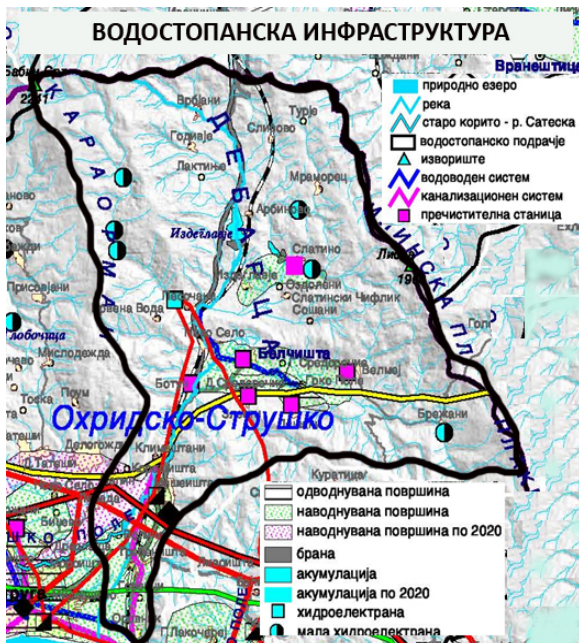
Покрај ова од Законот за Води произлегуваат и други надлежности на општината во доменот на:

- заштита од штетно дејство на водата;
- прогласување водозащитни зони итн.

Законската регулатива што го регулира управувањето со водите е дадена во Прилог 3.

4.1.2 Состојби со водите

Водите од реката Сатеска и изворите се користат за разни потреби: водоснабдување, наводнување, хидроенергија, како минерален извор, за рекреација и риболов.

Слика Водостопанска инфраструктура (ППОПР, 2007) – лево и водоснабдување (КВО 1982+анотација) - десно

4.1.2.1 Водоснабдување

Во општината 90% од населението е обезбедено со здрава вода за пиење преку локалните или регионалните водоснабдителни системи (селата во сливот на река Матица-Голема река преку системот "Караорман", итн) кои со вода се снабдуваат од извори или локални бунари.

Во текот на летните месеци се јавува недостаток од вода за пиење во 5 селски населби, пред се поради недоволниот капацитет на резервоарите. Вкупната потрошувачка на вода на годишно ниво изнесува 136.080 m³. Водоснабдувањето во општината Дебрца по населени места е како што следува:

- **Арбиново** се снабдува со вода од изворот "Козјалак", со издашност од 3 l/s, кој се наоѓа на кота од 840m надморска висина, со резерварски простор од 50m³ зафатнина. На водоводот се приклучени 76 домаќинства, изграден од хидропластични црева со постојана контрола на квалитетот на водата.
- **Ботун** се снабдува со вода од изворот "Бела вода", со издашност од 4,5 l/s и резерварски простор со зафатнина од 100m³. На водоводот се приклучени 126 домаќинства, изграден е од ПВЦ цевки. Дополнително населеното место е поврзано на Регионалниот водоснабдителен систем, кој зафаќа вода од извори на планината Караорман;
- **Брежани**, водоснабдувањето е решено со зафаќање на изворските води со издашност од 2 l/s и располага со резерварски простор од 60m³. Ова населено место располага и со селска чешма. На водоводот се приклучени 33 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки.
- **Велмеј**, водоснабдувањето е решено со зафаќање на вода од изворите "Бучлица", со 2,8 l/s и 1100m надморска висина локација на изворот и изворот "Белигарец", со издашност од 1,8 l/s, кој се наоѓа на 860m надморска височина. Зафатнината на резерварскиот простор изнесува 165 m³. На водоводот се приклучени 198 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки со постојана контрола на квалитетот на водата.
- **Годивје** ги зафаќа водите на изворот "Гроф", со издашност од 1 l/s и резервоарски простор од 120 m³ зафатнина. На водоводот се приклучени 124 домаќинства, изграден од хидропластични црева со постојана контрола на квалитетот на водата.
- **Горно Средоречје**, е поврзано на Регионалниот водоснабдителен систем "Караорман", користи резервоарски простор од 60 m³ кој се наоѓа на 827m надморска висина. На водоводот

- се приклучени 100 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки се врши постојана контрола на квалитетот на водата.
- **Грко поле** е поврзано на Регионалниот водоснабдителен систем "Караорман".
 - **Долно Средоречје**, е поврзано на Регионалниот водоснабдителен систем "Караорман", користи резервоарски простор со зафатнина од 60m³ на надморска висина од 827m.
 - **Злести**, водоснабдувањето е решено преку зафаќање на водата од изворот на реката Лешанска река, со издашност од 10 l/s и резервоар со зафатнина од 100m³. На водоводот се приклучени 112 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки, нема постојана контрола на квалитетот на водата.
 - **Издеглавје**, водоснабдувањето е решено со изградба на пумпна станица со која се зафаќа водата од изворот "Гркоец", со притисок од 4,1 бари, на надморска висина од 817 m и резерварски простор од 100 m³ на надморска висина од 858 m. На водоводот се приклучени 86 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки со постојана контрола на квалитетот на водата.
 - **Лактиње** зафаќа вода од изворот "Корина вода", со издашност од 3,3 l/s надморска висина од 1276,7m и зафатнина на резерварскиот простор од 100m³ и надморска висина од 1026m. На водоводот се приклучени 102 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки, нема постојана контрола на квалитетот на водата.
 - **Лешани** зафаќа вода од изворот "Пија", со зафатнина од 1,5 l/s, со зафатнина на резерварски простор од 200m³ и надморска висина од 862m. На водоводот се приклучени 165 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки нема постојана контрола на квалитетот на водата. Дополнително населеното место е поврзано на Регионалниот водоснабдителен систем "Караорман".
 - **Мраморец**, населеното место нема водовод. Започнати се активности за негова изградба.
 - **Ново Село** е поврзано на Регионалниот водоснабдителен систем "Караорман", со резерварски простор со зафатнина од 60m³ на 825m надморска висина.
 - **Оздолени** зафаќа вода од изворот "Клајнец", со издашност од 1,5 l/s на надморска висина од 860m и резерварски простор со зафатнина од 60m³ на надморска висина од 943m. На водоводот се приклучени 70 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки.
 - **Песочани** има локален водовод кој ја зафаќа водата на изворот "Селиште", со издашност од 10 l/s и резерварски простор од 100m³. На водоводот се приклучени 96 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки.
 - **Слатински чифлик** нема водовод започната е постапка за изградба на водоводен систем.
 - **Сливово** ги зафаќа водите од изворот "Студена чешма", со издашност од 1 l/s и резерварски простор со зафатнина од 100m³. На водоводот се приклучени 65 домаќинства, изграден од хидропластични црева.
 - **Сошани** има изграден водоводен систем.
 - **Турје** ги зафаќа водите од изворот "Добра вода", со 3,1 l/s. на надморска висина од 1240 m и резервоарски простор со зафатнина од 100 m³ на 1200 m надморска висина. На водоводот се приклучени 45 домаќинства, изграден од хидропластични црева
 - **Црвена вода** Има изграден водоводен систем, селото се снабдува со вода од извор старо село што се наоѓа над самото село. Водата се собира во резервоарски простор од 80 m³, Водоводната мрежа е изградена од ПВЦ цевки, а водата се транспортира по гравитационен пат.д.
 - **Волино** се водоснабдува од Регионалниот водоснабдителен систем кој ги зафаќа водите од изворот "Белица", Струшко и со кој стопанисува МЈП "Проаква" Охрид. На водоводната мрежа се приклучени 200 домаќинства, водоводот е 100% изграден од ПВЦ цевки. Квалитетот на водата е добар и постојано се следи.
 - **Горенци** се водоснабдува од Регионалниот водоснабдителен систем со извор и пумпна станица во местноста "Св Еразмо", со зафатнина на вода од 18 l/s и резерварски простор од

80 m³ зафатнина. На водоводот се приклучени 94 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки и има постојана контрола на квалитетот на водата.

- **Климештани** се снабдува со вода од изворот "Дивја вода", со издашност од 0,5 l/s и зафатнина на резервоарскиот простор од 60m³ на надморска висина од 800m. На водоводот се приклучени 26 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки и има постојана контрола на квалитетот на водата.

Чешма „Исток“

Во западниот дел од селото Велмеј се наоѓа импозантна чешма наречена „Исток“, која располага со обилна вода што тече низ 18 дулци. Тука е поднигната и спомен-плоча на паднатите борци од селото во НОВ и Илинденското востание. На „Истокот“ се изведува и еден од главните церемонијали на свадбата – „Носење на вода од невестата“. Денес низ селото има водовод изграден во 1982 година, но сепак „Истокот“ сè уште ја има онаа стара традиција на собирање на велмешани.

- **Требеништа** се снабдува со вода од изворот "Стара чешма", со издашност од 3 l/s и резерварски простор од 300 m³. На водоводот се приклучени 240 домаќинства, изграден од ПВЦ цевки, со постојана контрола на квалитетот на водата. Дополнително, населеното место е приклучено на Регионалниот водоснабдителен систем, со извор во "Св.Еразмо". Во 2017 Општина Дебрца изврши реконструкција на Пумпната станица „Св. Еразмо“ што е дел од системот за водоснабдување на селата Оровник, Горенци, Требеништа и Подмолје.

- **Оровник** се снабдува со вода од изворот "Тројани", со издашност од 2 l/s и резервоарски простор од 180 m³. На водоводот се приклучени 156 домаќинства, изграден од железни цевки, со постојана контрола на квалитетот на водата. Дополнително, особено во летниот период населеното место се водоснабдува и од Регионалниот водоснабдителен систем со извор во "Св.Еразмо". Во тек е реконструкција на уличната водоводна мрежа

- **Белчишта** добива вода од изворот "Кременатец", со пумпна станица издашност од 5 l/s и резервоарски простор од 120 m³. На водоводот се приклучени 157 домаќинства, изграден е од ПВЦ цевки со постојана контрола на квалитетот на водата. Дополнително населеното место е приклучено на Регионалниот водоснабдителен систем "Караорман".

- **Мешешита** се снабдува со вода од изворот "Маналака", со пумпна станица, со издашност од 5 l/s

и резервоарски простор од 120 m³. На водоводот кој е изграден од ПВЦ цевки се приклучени 400 домаќинства. Има постојана контрола на квалитетот.

- **Слатино** се снабдува од изворот "Бигришта", со пумпна станица со издашност од 3 l/s и резервоарски простор од 100 m³. На водоводот се приклучени 120 домаќинства, изграден е од ПВЦ цевки, и е со постојана контрола на квалитетот на водата

- **Врбјани** се снабдува од изворот "Шилегарник", со издашност од 1 l/s и резервоарски простор од 120 m³. На водоводот се приклучени 80 домаќинства, а изграден е од пластични конти цевки, со постојана контрола на квалитетот на водата.

Здравствената исправност на водата за пиење на водоснабдителните системи во општината се контролира од страна на Заводот за здравствена заштита-Охрид, согласно Правилникот за безбедност и здравствена исправност на водата за пиење.

Јавното претпријатие за комунална дејност "Дебрца" – Белчишта е локално јавно претпријатие формирано од Советот на поранешната општина Белчишта, со Одлука за основање, број 07-68/7, од 20.03.2000 година ("Службен гласник на општина Белчишта", број 18/2000, заради организирано и квалитетно вршење на комуналните дејности и стопанисување со објектите на комуналната инфраструктура вклучувајќи и водоснабдителните објекти. Во летните периоди од годината во некои села се чувствува и недостаток од вода. Инаку загубите на вода се движат околу 23% што е резултат и на застарените системи. Наплатата на вода изнесува 73%, а се

трошат на годишно ниво околу 136 000 m³ или просечно дневно 372m³, при што просечна потрошувачка по жител изнесува 0,076 m³.

За изворите за водоснабдување со вода за пиење има/нема дефинирани и усвоени санитарни зони за заштита.

4.1.2.2 Наводнување

ХМС Сатеска е систем за наводнување кој ги покрива селата Мешеишта, Волино и Климестани. Должината на каналската мрежа изнесува 36 km претежно земјени канали. Водата во системот се користи од река Сатеска. На реките има неколку акумулации од кои повеќето мини акумулации. Најголемата е браната и акумулацијата Слатино, изградена на Мраморечка Река, која се наоѓа во близина на селото Слатино. Браната со висина од 15,5 m е изградена во 1963 година, а со неа е овозможен акумулационен простор со зафатнина од 1.400.000 m³.

Водата од акумулацијата е наменета за наводнување на земјоделското земјиште во атарите на Слатино, Чифлик и Издеглавје. Планирано е наводнување на 400 ha, но се користи само за 40 ha. Во 90-те се појави понирање на водата по што водата е испуштена и беше саниран критичниот дел на брегот. Но во февруари 2013 година, поради обилните врнежи од дожд се појавија пукнатини во земјениот насип што претставуваше реална опасност по интегритетот на самата брана но и низводните населби. Преку темелниот испуст се спушти новото за 70 cm, а подоцна се испушти целата вода. Во 2017/18 се изврши комплетно санирање на браната и состојбата во моментот е како порано.

Слика 11 Слатинско Езеро 2017 и 2018³

Реката Матица (Голема Река) протекува во јужниот дел на областа и котлина Дебрца а во нејзиниот слив се селата Белчишта, Брежани, Велмеј, Лешани, Горно Средоречке, Долно Средоречје, Грѓо Поле, Злести, Белчишта и Ново Село во чија близина се наоѓаат мочуриштето "Сини вирој". Сливот има површина од 122,85 km². Реката Матица (Голема Река) има изразит рамничарски карактер со многу мал пад на водата (1,43% во рамничарскиот дел) и водите се зафаќаат и користат за наводнување на многуте ниви и земјоделски посеви со жито (пченица и пченка), грав и други градинарски култури во пространата рамница. Покрај од Голема Река и од другите водотеци и реката Сатеска на примитивен начин се зафаќаат водите за наводнување на земјоделските култури.

До донесувањето на Законот за водостопанство, за наводнувањето на земјоделските површини на подрачјето на општина Дебрца се грижеа трите водни заедници: Водната заедница "Голема Река"- с. Велмеј, формирана за хидромелиоративна единица за подрачјето на КО Велмеј, КО-Лешани и КО-Белчишта, Водната заедница "Сатеска" – с.Мешеишта, формирана за хидромелиоративната единица за подрачјето на КО-Мешеишта и КО Климестани и Водната заедница "Бел мост"- с. Волино, формирана за хидромелиоративна единица за подрачјето на КО Волино, а кои беа формирани согласно Законот за водните заедници. Овие подрачја за кои беа формирани водните заедници се надвор од хидросистемите, од причина што на овие територии

³ <https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/debrchani-si-go-vratija-slatinsko-ezero-koe-lani-stana-livada/>

нема изградено никакви хидротехнички објекти со кои се уредува режимот на користење на водите, како брани, акумулации, канали за наводнување, распределителни градби или некоја друга придружна инфраструктура. Зафаќањето на водата за наводнување од водотеците на Голема река и реката Сатеска се врши на крајно примитивен начин, со примитивни зафати, подигнати од нафрлани камења, гранки од околната вегетација, дрвени колци, најлони, вреќи со песок и слично.

Главните канали по кои се носи водата се земјени јазови, а и целокупната секундарна мрежа ја сочинуваат земјени бразди за наводнување, без никакви современи хидротехнички градби. Според пописот на земјоделство (2007) вкупно 1633 стопанства наводнуваат 563 ha.

За наводнувањето на земјоделските површини на подрачјето на општина Дебрца надлежна е новоформираната подружница на АД Водостопанство, "Црн Дрим", со седиште во Охрид.

4.1.2.3 Рибарство и рекреација

Подрачјето на општина Дебрца припаѓа на риболовен ревер "Слив на Охридско Езеро" што го опфаќа течението на реките Сатеска (од изворот до регулациониот објект северно од с. Волино), каналот на реката Сатеска (од регулациониот објект северно од с. Волино до вливот во Охридското Езеро), Песочанска Река (од извор до вливот во река Сатеска), Голема Река (од извор до вливот во река Сатеска), Матица создадена од водите на изворите во селото Издеглавје и Слатинска река наречена Поток од изворот до вливот во реката Сатеска, Матица создадена од водите кои истекуваат од Сини Вирој (од изворот до вливот во Голема Река), како и акумулациите Требенишко езеро и Слатинско езеро. Во оваа зона спаѓаат и сите водотеци притоки на Охридското езеро, а припаѓаат на општина Охрид (од Коселска Река до река Черави). За оваа зона е изработена риболовна основа, а за Слатинско Езеро е направена и посебна риболовна основа.

ИЗВАДОК ОД РИБОЛОВНА ОСНОВА

"Следејќи ја состојбата на терен, а имајќи ги во предвид искажувања на рекреативните риболовци кои се долги години присутнина овој терен, може да се извлече генерален заклучок дека постои намалување на популациите на салмонидните видови риби. Пастрмките кои во минатото се ловеле во значителни количини од страна на рекреативните риболовци денес се сведени на минимални количини и големини. На состојбата со пастрмката најголемо влијание има енормното намалување на популацијата на пастрмкиво Охридското Езеро.

Во Слатинско Езеро се застапени следните видови на риби: клен, крап, јагула, црна мрена, грунец, плашица и пиор. Природно во реката пред изградба на браната имало пастрмка, клен и мрена. По изградба на браната пастрмката и кленот исчезнале поради прекинување на поврзаноста со р. Сатеска, а езерото било порибено со јагула, писа и сребрен карас.

По празнењето на езерото во 1993 година езерото било целосно исчистено од риба. При повторното полнење, од реката од која се полни езерото, повторно се вратила мрената и пиорот. Било порибено со околу 400 кг возрасни половозрели единки на крап со големина од 3 до 11 кг. и неколку примероци на полово зрели единки на клен. Накнадно било извршено порибување со околу 200 примероци на подмладок од јагула. Во 1999 год. За прв пат по порибувањето дозволен е рекреативниот риболов. Истата година било отпочнато одгледување на крап во кафези, кое за две години завршило како неуспешен проект. По налог на концисионерот, помеѓу 2002 и 2004 год. езерото е порибено со грунец, наводно за "да има повеќе риба" со што е намалена атрактивноста на тие води за рекреативн риболов. Во 2005 -2006 год. извршено било порибување со пастрмка и со плашица, која би служела како храна на пастрмката. Пастрмката исчезнала од езерото и не се појавила во уловот на рекреативните риболовци. Додека плашицата нагло ја зголемила популацијата и денес е многу често застапена во уловите на рекреативните риболовци. Оваа постапка уште повеќе ја намали атрактивноста на риболовната вода, така да последните години езерото е многу слабо посетено од страна на рекреативните риболовци. Карактеристично за Слатинското Езеро е што одредени видови на риба многу споро растат. Тоа се случува со крапот и кленот. На пример крапот во езерот полово созрева на должина од 20 до 25 см. и маса од 150 до 250 гр. што во други водени системи не е случај. Подетални испитувања на рибите и езерото не се вршени и не може да се даде одговор за причините за ваквата појава. карактеристики.

Во Требенишкото Езеро постојат следните видови на риби: крап, клен, писа, јагула, црна мрена, плашица, грунец, моранец и амурче. Во 1998 година од голема суша дошло до намалување на водата во езерото и најголемата длабочина изнесувала помалку од 2 м. Во езерото, во минатото, од страна на концесионерот се констатирани неколку масовни помори на риба настанати како резултат на наалување на волуменот и појавата на бескислородни зони. Најголем помор е забележан кај: плашицата, кленот, мрената и моранецот во 2000 година. Во 2002 год. Езерото е порибено со околу 150 примероци на подмладок јагула и во два наврати со по 40-50 примероци на полово зрели единки на писа. Во 2004 год. порибено е со околу 100 примероци на подмладок од клен. Во 2005 год. порибено е со околу 100 примероци на подмладок на јагула. Исто така и во 2009 год. порибено е со околу 100 примероци на подмладок од јагула.

На риболовната вода Слив на Охридско Езеро се определуваат две рекреативни зони и тоа:

1. Рекреативна зона „Требенишко Езеро“ и
2. Рекреативна Зона „Слатинско Езеро“.

4.1.2.4 Хидроенергија

Во општина Дебрца со децении се произведува електрична енергија од старата хидро-електрична централа „Песочани“ сместена на Песочка река, додека во прекрасните предели на Караорман, подигнати се две мини хидроелектрани „Песочан 1“ и „Песочан 2“, и една хидро централа во село Слатино . Само мини хидроелектраните произведуваат околу 3 мегавати електрична енергија што преку системот на ЕВН се дистрибуира до потрошувачите. Нивната изградба е резултат на приватна инвестиција од 5 милиони евра вложени од македонска компанија во најсовремени електро генератори, моќни турбини и најсофистицирана електроника.

4.1.2.5 Состојба со квалитетот на водите

Во Извештајот за напредокот што Владата на РМ во 2018 година го достави до Комитетот за светско наследство на УНЕСКО е нотирано дека Сатеска има повеќекратно потврдено негативно влијание врз квалитетот на водата на Охридското Езеро, како и на животинските и растителните заедници кои го населуваат литоралниот дел на Езерото.

Од пренасочувањето на реката во 1962 година, сепак, тоа е главен извор на биохемиска побарувачка на кислород (БПК/ВOD) и седименти кои се внесуваат во езерото. Долгорочните микробиолошки и физичко-хемиските истражувања ги откриле негативните ефекти од приливот Сатеска на Охридското Езеро (Watzin et al., 2002). Во општината има неколку индустриски капацитети кои не создаваат голема количина на отпадни води. Генерално отпадните води од овие капацитети одат во септички јами. Покрај внес на разни полутанти што се резултат на директни извори на загадување (индустриски и комунални), значителен е и внесот на загадувачки материји од земјослското земјиште како дифузен извор на загадувањето.

Просечната транспарентност на реката Сатеска се движи помеѓу 45-65 cm. Покрај тоа, голем дел од суспендираниот материјал што го носи Сатеска се фокусира на устието на реката, со што се формира остров. Поради големите количини на акумулирани седименти од устието до селото Подмоље рибите не положуваат јајца, бидејќи истите се покриваат со талог и песок и не созреваат, седиментот влегува во жабрите на млади риби и тие уѓинуваат. Хемиското загадување е резултат на тешки метали и органски загадувачи присутни во суспендираните седименти. Тие потекнуваат претежно од земјоделските активности во сливот. Тоа предизвикува намалување на количеството на кислород во водата, што е главната причина за губење на флората и фауната.

При истражувањето направено во периодот 2001-2004 година, Јорданоски М., Велкова-Јорданоска Л. и Вељаноска-Сарафиловска Е. (Еколошки ефекти на реката Сатеска и нејзините притоки на старото езеро Охрид 2006), заклучиле дека: „Додека параметрите на кислород укажуваат на тоа дека водата е од I или I-II класа, каква и се очекува за ваков систем, присуството на хранливи материји (нутриентите) и оптоварувањето со фосфор укажуваат на вода со квалитет на II-IV класа.

Ова произлегува од фактот дека вчитувањето на езерскиот систем од страна на реката Сатеска не е занемарлив треба да се преземат активности за разрешување на тој проблем. Континуираното оптеретување со органски и неоргански материјали, во текот на целиот период

на пренасочување на реката Сатеска во езерските води има свои последици. Најголемото загадување е во текот на летниот период.”

Според Јордановски et al., истражувањата укажуваат дека реката Сатеска го оптеретува екосистемот на езерото со 10% $\text{NH}_4^+\text{-N}$, 12% NO , 53% NO_3 или збирно 29% азот од вкунниот азот што се внесува во езерото, како и 39% од вкупниот фосфор кој го внесуваат притоците во езерото. Според микробиолошките параметри речната вода е II-IV класа.

Покрај ова големата количина на нанос од најмалку 112 000 m^3 годишно го менува обликот на литоралот каде што е влезот на реката.

Еутрофикацијата е off-site ефект што го предивидуваат ерозивните процеси во сливот на реката Сатеска. Тоа е процес на збогатување на водените екосистеми со органски материи при што доаѓа до зголемување на примарната продукција (појава на тн. „воден цвет“- прекумерна продукција на алги и други водни растенија). Еутрофикацијата зависи од достапноста на нутриентите: фосфор, азот и јаглерод, а кај олиготрофните езера како што е Охридското Езеро, внесувањето на фосфорот е клучен фактор за појава на еутрофикација. Имено, цветањето на алгите неминовно ќе доведе до промени на флората и фауната во езерото, бидејќи со изумирањето на голема биомаса од алги и други водни растенија и нивно таложење на дното потрошувачката на кислород ќе биде многу пати поголема. Тоа пак ќе доведе до изумирање на голем број видови кои се карактеристични само за Охридското Езеро, а пред сè охридската пастрмка која живее во чисти и со кислород богати води. Покрај тоа, еутрофикацијата ќе ја намали естетската и рекреативната вредност на Охридското Езеро и ќе предизвика проблеми во користењето на водата за водоснабдување.

Овој проблем е исклучително важен бидејќи кога нутриентите еднаш ќе влезат во водените екосистеми, нивното отстранување е тешко, скапо и крајно неизвесно.

Наодите на фитопланктони во близината на влевот укажуваат на промена на видовите односно промена кон доминација на не ендемски видови. Овие сознанија укажуваат на тоа дека наголемувањето на концентрацијата на хранливи материи во езерото (што доаѓа со загадувањето) ги фаворизира неендемските видови алги и како резултат може да води до истребување на некои ендемски видови.

4.1.2.6 Отпадни води

Постои колекторски систем долж Сатеска Река што ги зафаќа комуналните отпадни води од канализацијата во селата Горенци, Требеништа, Волино, Мешеишта и Климешатни на кој се надоврзува и фекалната канализација од с. Мешеишта. Отпадните води од овој колекторски систем се одведуваат до колекторскиот систем на Охридското Езеро.

Во селото Белчишта, канализационата мрежа и пречистителната станица се изградени во 2005 година. Подолго време пречистителната станица не е функционална, а фекалните води од преполнетата канализационата шахта, на стотина метри пред пречистителната станица, директно се испумпуваат во водотекот, кој поминува низ селото и се влева во Матицата Сини Вирој, а оттаму преку реката Сатеска во Охридското Езеро. Селото Велмеј и Лешани исто така има проектиран канализационен систем во должина од 9,3 km односно 5.3 km.

Отпадните води од останатите села се собираат главно во септички јами.

4.1.2.7 Штетно дејство на водата

Заштитата од штетното дејство на водите опфаќа активности и мерки за заштита и одбрана од поплави, заштита од ерозија и порои, одбрана од замрзнување на површинските водни тела, како и отстранување на последиците од таквите штетни дејства на водите.

Согласно Закон за води (член 123 – 143), секоја единица на локална самоуправа е должна да:

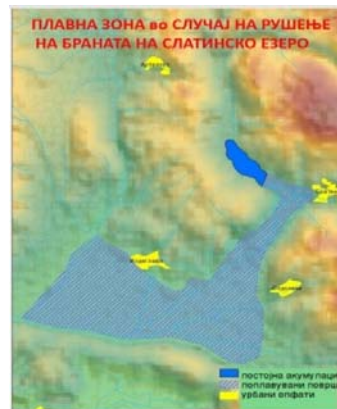
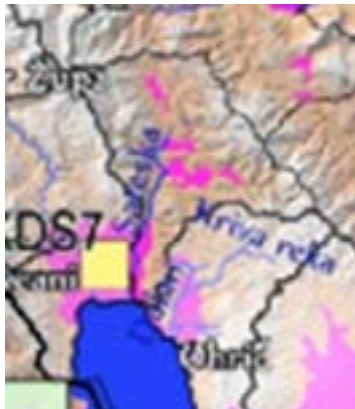
Изработи програма за заштита од штетно дејство на водата, предвидуваат превентивни мерки, изградба на заштитни објекти и постројки и изведување на работи за заштита од штетно дејство на водите (изградба на насипи, акумулации, регулација на реки, уредување на порои, заштита на земјиште од ерозија, пошумување и слично)

Определат граници на загрозеното подрачје, работи и мерки што се преземаат и извршуваат пред опасноста и за време на одбраната од поплави и органи надлежни за заштита и одбрана од поплави

Го уредува пристапот до крајбрежниот појас на водотеците, езерата и акумулациите за спорт, рекреација и слични активности, освен ако поинаку не е определено со овој или друг закон,

Да ги определат границите на ерозивното подрачје и подрачјето загрошено од ерозија и да ги утврдуваат мерките и работите за заштита на земјиштето од ерозија и уредувањето на пороите, врз основа на техничка документација

Во случај на екстремни климатски појави има повеќе потенцијални плавни подрачја во општината на повеќе локации по течението на главниот водотек Сатеска особено во долниот тек, но и по течението на Матица (Голема Река). При појава на поплави на ова подрачје, најкритични места на речните корита се: во с. Издеглавје на м.в. Пески на Голема Река на м.в. Оревче, кај с. Г. Средоречје, Преста, с. Белчишта, Долни Мост с. Белчишта, Суводолица кај Гумења, с. Слатино. Акумулационата брана западно од с. Слатино претставува потенцијална опасност од поплавување на селата Слатински Чифлик и дел на с. Издеглавје.

Слика 11 Потенцијални плавни подрачја во општината (COWi, 2015) и во случај на рушење на браната Слатино (Трпеноска 2014)

Ерозијата и свлечиштата се проблеми не само на почвата туку и на водите. Ерозијата има т.н. On-site и Off-site ефекти. Off-site ефекти се: транспорт на наноси и негова седиментација, транспорт на штетни материи со наносот, а пред сè фосфати, придонес кон поројни поплави со кално-кашесто ил камено-кашесто течение итн. Во ова поглавје се разгледувани off-site ефектите особено количествата на наноси.

Табела 5 Продукција и принос на нанос по најзначајни притоки (Карта на Ерозија на РМ, 1993)

Сливно подрачје	Површина на слив km ²	Продукција на нанос		Коеф. На ретенција "Ru"	Пронос на наносот	
		m ³ /god.	m ³ /km ² god.		m ³ /god.	m ³ /km ² god.
2	3	8	9	10	11	12
Врбјанска река	31,70	989	312	0,52	5135	162
Сливовска река – Р. Вилипица	6,08	4809	791	0,38	183	301
Годивјанска река	17,85	14101	790	0,61	8604	482
Слатинска река	72,34	44561	616	0,43	1917	265
Песочанска река	53,35	42143	795	0,74	31386	588
Кочунска река	13,80	5299	384	0,76	4027	292
Река Матица-Голема Река	103,35	58806	569	0,60	35284	341
Лешанска река-Злестовска река	19,50	7936	407	0,57	4524	232
Безимен дол	1,78	320	180	0,16	51	29
Ботунска река	4,80	4315	899	0,62	2675	557
Буков дол	2,10	487	232	0,40	195	93
Грашишта	4,10	1547	384	0,62	976	238
Копрница	4,55	860	189	0,47	405	89
Иванина	5,5	2519	458	0,47	1184	215
Самарка	4,27	158	370	0,37	585	137
<i>ПРОФИЛ - ВОЛИНО</i>	<i>398,36</i>	<i>198762</i>	<i>499</i>	<i>0,64</i>	<i>12722</i>	<i>319</i>
Требенишка река	7,82	3988	510	0,30	1196	153
ПРОФИЛ - Охридско Езеро	411,47	201620	490	0,56	112907	274

Со оглед на топографските карактеристики на сливот, коефициентот на ретенција изнесува 0,56 што значи дека 56% од продуцираниот нанос се транспортира се до влевот во Охридско Езеро. Во Охридското Езеро вкупно се влеваат просечно годишно по 112.907 m³ нанос во кој како што е порано назначено се содржат и многу полутанти кои се поврзани со суспендираниот нанос, а особено фосфатите. Од табелата следи дека најголеми контрибутори со нанос се реката Матица (Голема Река) со 35284 m³ и Песочанска Река со 31386 m³. Заради обезбедување проточност на коритата (а согласно обврските од Законот за води) се врши чистење на речните корита и одводи.

Слика 12 Чистење на речни корита во 2018⁴

⁴<http://www.shilomagazine.com.au/mk/%D0%B5%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B4>

4.1.3 Идентификувани проблеми

Административна и Планска документација согласно Закон за води

- Отсуство на “Програма за заштита од штетно дејство на водите” и “Оперативен план за заштита од поплави”,
- Нема прогласено “Ерозивни подрачја и подрачја загрозени од ерозија како и пропишани мерки”,
- Нема прогласено т.н. Водозащитни зони”.

Сеуште е во изработка “План за управување со сливот на Охридско Езеро” што претставува основа за решавање на многу проблеми поврзани со водата .

Користење на водите

- Отсуство на водовод во селата Слатински Чифлик, Мраморец, а има и загуби во систем кај постоечките.
- Не се утврдени санитарни заштитни зони на изворите за водоснабдување со вода.

Квалитет на водите

- Дел од комуналните води сеуште се излеваат во септички јами, а отука во коритата на водотеците;
- Пречистителната станица не е во најдобра кондиција;
- Рипариската зона некаде отсуствува, а воглавно е некаде е многу тесна (4-5m) и не е доволен бафер за прочистување на водите кои течат кон реката;
- Несоодветната употреба на препарати во земјоделството (пестициди, фунгициди, фертилизери, хербициди, родентициди и сл.) како и од фармите што придонесуваат кон загадување на водите;
- Недостиг на податоци за создавачи на отпадни води.

Штетно дејство на водите

- Несанирани ерозивните жаришта и не задржување на наносите,
- Дел од коритата на водотеците немаат доволна проточност поради обраснатост со вегетација и шут и при голема вода постои опасност од излевање.

Загадување на Охридското Езеро од реката Сатеска

- Физичко и хемиско загадување од реката Сатеска

4.1.4 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

- Донесување програма за заштита од штетно дејство како и оперативен план за заштита од поплави ;
- Донесување одлука за прогласување на ерозивни подрачја и подрачја загрозени од ерозија
- Утврдување водозащитни санитарни зони на изворите за водоснабдување со вода;
- Донесување на Планот за управување со сливот на Охридско Езеро;
- Изградба на водоводи таму каде нема и реконструкција на постоечките со цел намалување загуби во систем;
- Изградба на канализација во поголемите села кои сеуште немаат, доизградба во поголемите села каде што е недовршена;
- Разрешување на проблемот со пречистителна станица во Белчишта;
- Катастар на создавачи на отпадни води.

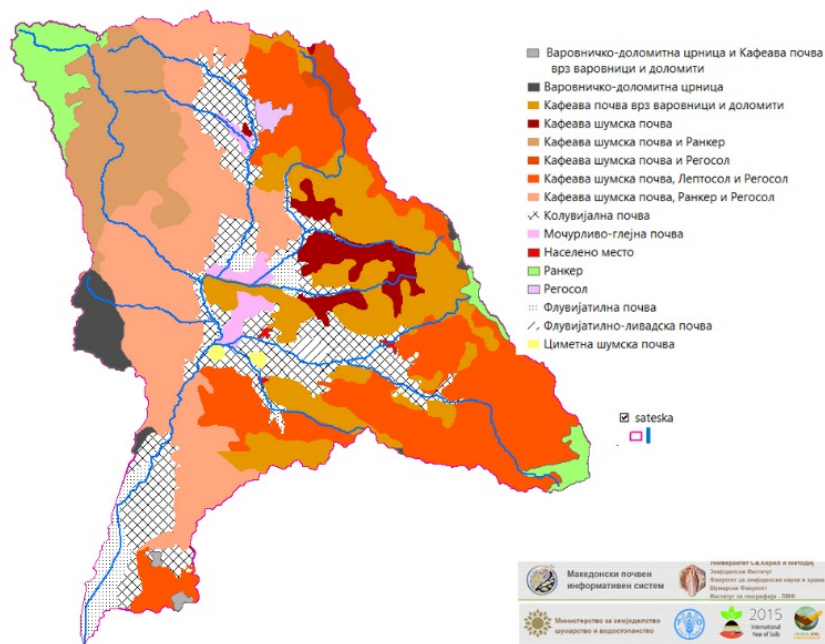
- Изработка Проект за процена на функционалност на рипарсиска зона и согласно наодите преземање мерки;
- Обуки за фармерите за добри земјоделски практики, задолжување на сопственици на фарми околу испуштање на отпадните води;
- Поттикнување на модернизирањето на постоечките системи за наводнување преку задолжително воведување на системот „капка по капка“ и други мерки (наплата по потрошена вода)
- Редовна проценка на проточноста и чистење на коритата согласно обврска од Закон за води;
- Пренасочување на река Сатеска во старото корито;

4.2 ПОЧВА

4.2.1 Состојба со почвите

Педогентските фактори условиле развој на разни типови почви кои некаде се самостојни, некаде во комплекс од 2 или 3 почвени типа.

ПОЧВЕНА КАРТА

Слика 13 Почвена карта за општина Дебрца (МАК СОИЛ)

Во геолошката и педолошката градба учествуваат разни карпи и почвени типови. Во најниските делови покрај реката Сатеска и долните делови на притоците се простираат алувиум и пролувиум – делувиум. На ова геолошка подлога се развиени флувијатилни почви (алувијалани и колувијални) кои се доста аерирани, водопропусливи и добри за земјоделско производство. На планината Караорман геолошкиот состав се состои главно од и метапесочници и конгломерати но се застапени и филити, кварцити и кварцитни шкрилци. На оваа подлога се развиле кафеава шумски почви како и регосоли и ранкери. На Илинска Планина доминираат филити, метапесочници и конгломерати, меѓу нив и метаморфизирани варовници и мермери, како и кварцити. На силикатната подлога се развиени кафеава шумски почви како и ранкери и лептосоли, додека на карбонатна подлога кафеава почва врз варовник и доломит. На благо наклонети делови се среќаваат и лапоровити глини. Во околината на Белчишта како и Издеглавје се развиени и мочурливо-глејни почви. Кафеавите шумски почви се одлична подлога за развој на шумска вегетација.

4.2.2 Деградација на почвите

Постојат повеќе типови на деградација на почвите: аридификација, ацидификација, алкализација, салинизација, губиток на хумус и нутриенти, физичка деградација, промена на изглед, запечатување, **загадување и ерозија**, а за подрачјето на општина Дебрца се значајни последните 2 типа.

Не постои национално законодавство за управување со квалитетот на почвите.

4.2.3 Деградација на земјиштето

Под Земјиште (LAND) се подразбира земјишен био-продуктивен систем кој се состои од: почва, вегетација, животински свет, како и еколошки и хидролошки процеси кои се одвиваат внатре во системот. Главни аспекти на деградацијата на земјиштето и нејзино влијание врз животната средина се:

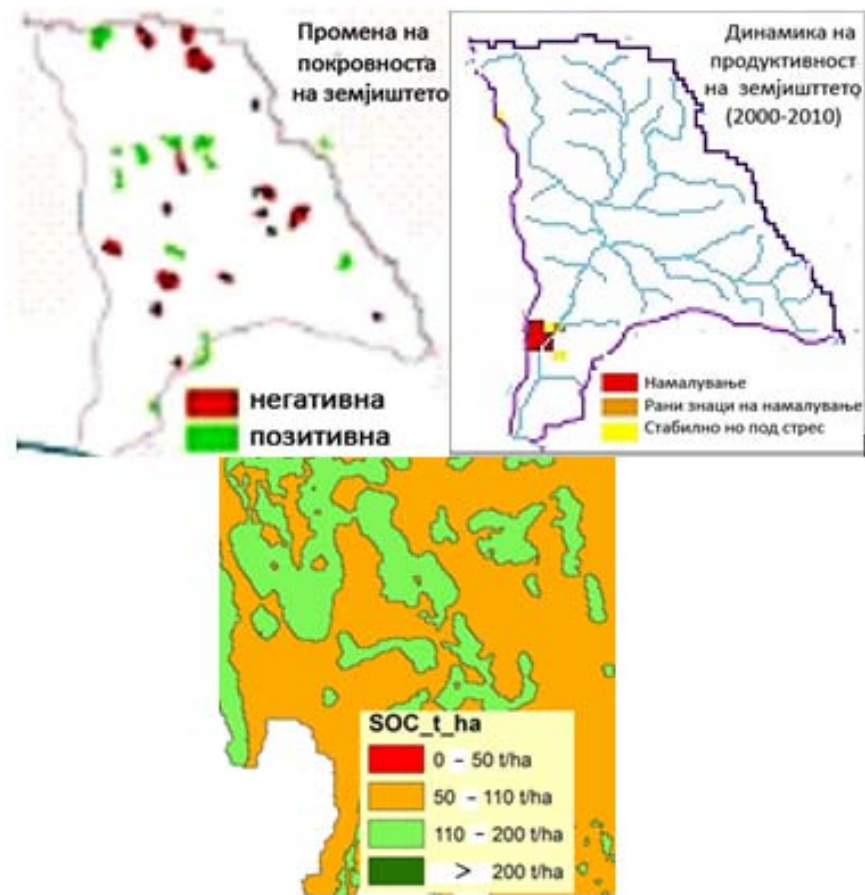
- Привремено или трајно опаѓање на продуктивниот капацитет на земјиштето (губење на биомаса, губење на стварната продуктивност или потенцијална продуктивност, или загуба или промена во вегетативната покривка и хранливи материи во почвата).
- Губење на биодиверзитетот.
- Менување на еколошкиот ризик (зголемена ранливост на животната средина или луѓе до уништување или криза).

Според UNCCD главни индикатори за дефинирање неутралност на деградација на земјиштето се:

- Промена на покривноста на земјиштето.
- Динамика на продуктивноста на земјиштето.
- Динамика на органската материја (подземна и надземна).

Причини за варијации на индикаторите на неутралност на деградација на земјиштето може да бидат природни и социоекономски. Позитивните промени на покривноста на земјиштето се настаните поради напуштање на земјиштето особено она со тревна вегетација и обраснување на исто со шумска вегетација. Негативни промени според идентификација на сателитски снимки (2004-5 и 2010-11) се всушност временски промени бидејќи настануваат како губиток на шумска вегетација како последица на шумските пожари и ресурекија во нискостеблени деградирани шуми. Меѓутоа во меѓувреме е обновена шумата. Многу мала површина е зафатена со негативни процеси во динамиката на продуктивноста на земјиштето и тоа во атарот на с. Климештани.

Органската материја се движи во релативните граници како и во останатиот дел од државата.

Слика 14 Промена и состојба на индикаторите на неутралност на деградација на земјиштето: покривноста на 3-то, динамика на продуктивноста на 3-то, содржина на органска материја (LDN TSP, 2017)

4.2.4 Загадување на почвите

Загадувањето на почвата има директно влијание врз правилниот развој на растенијата, а со тоа и врз целиот екосистем. Загадувањето на почвите се предизвикува преку внес на различни загадувачките материји и хемикалии што се присутни во поголеми концентрации од рамнотежните концентрации на тие хемикалии во почвите.

Загадувањето на почвите може да настане од разни од разни причини како што се: неправилно исфрлање разни токсични материји, исфрлање на отпад од рудници, индустријата и земјоделството. На територијата на општината има повеќе сметлишта⁵ на кои што несоодветно се исфрла комуналниот отпад: 2 поголеми од времен карктер (за Белчишта, Велмеј, Лешани, Злести и за Мешеишта, Оровник, Тервен, Волиносо површина и 7 други сметлишта кај селата Оздолени, Годивје, Ново Село, Оровник, Мешеишта, Волино, Требеништа, Гиренци). Во 2018 е почната акција за расчистување на овие сметлишта. Годишно во општината се генерира околу 1500 t отпад.

Дифузно загадување на почвите е поврзано со атмосферски депозиции (емисии од индустријата, сообраќајот и земјоделието), одредени несоодветни земјоделски практики (неправилно користење на фертисилери и пестициди) и неправилно постапување и третман на отпадот и отпадните води. Тука спаѓаат вештачките ѓубрива, пестицидите, хербицидите. Вкупно 1237 ha се третираат со минерални ѓубрива, 346 ha со органски ѓубрива, 630 ha со хербициди, 8628 ha со инсектициди, 261 ha со фунгициди (Попис на земјоделство 2007).

⁵ Места каде на несоодветен начин и без соодветна контрола се исфрла комунален отпад

4.2.5 Идентификувани проблеми

Ерозија на почвата

- Земјоделско земјиште,
- Шумско земјиште,
- Флувијална ерозија.

Загадување на почвата

- од земјоделски активности,
- од неправилно постапување и одложување на отпадот.

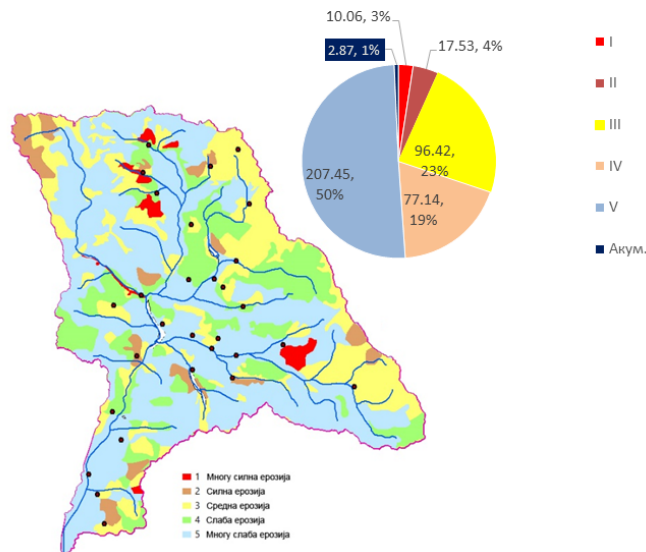
Физичка деградација

- од руднички активности,
- од градежни активности.

Запечатување на земјиштето

4.2.6 Ерозија

Несакани директни (on-site) ефекти од ерозијата се губиток на почва и хранливи материи, пореметување на водниот режим и влијанија на квалитетот на површинските води, деградација на пределот. Интензитетот на ерозијата се движи од 100 m³/km² годишно (траги од ерозија), преку 100 – 1500 m³/km² год. (површинска ерозија и слаба линиска ерозија) 1000 – 10000 m³/km² годишно (многу силна површинска ерозија, длабоки бразди и јаружеста ерозија) и од 10000 – 50000 m³/km² годишно (ерозија на брегови на водотеци, одрони, свлечишта).

Слика 15 Карта на ерозијата (1993) и Распределба на интензитетот на ерозија

Околу 70% од територијата е зафатен со т.н. "прифатлив интензитет на ерозијата (IV, V категорија)" т.е. со интензитет од 100 – 1000 m³/km² годишно. Воглавно се тоа територии со квалитетна шумска покровност (добро склопени високи и ниски шуми и шикари).

Табела 6 Распределба на ерозијата според категорија на интензитет

Име на сливот	I	II	III	IV	V	Akum.A	Z
Врбјанска река	1,00	0,94	3,28	3,63	22,85		0,20
Сливовска река	0,00	0,40	3,65	0,93	1,10		0,39
Годивјанска река	2,18	0,00	4,64	2,13	8,90		0,36
Слатинска река	0,00	1,00	28,08	23,62	19,11	0,53	0,33
Песочанска река	0,81	6,50	11,08	7,64	27,32		0,34
Кочунска река	0,00	0,00	2,00	5,57	6,20	0,03	0,26
Река Матица-Голема Река	3,86	3,60	27,63	13,52	72,81	1,43	0,28

Лешанска река	0,12	1,38	2,50	2,00	13,00	0,50	0,25
Безимен порој	0,00	0,00	0,10	0,00	1,68		0,13
Ботунска Река	0,00	1,25	0,44	1,75	1,36		0,40
Буков дол	0,00	0,00	0,43	0,00	1,67		0,17
Грашишта	0,00	0,13	0,00	2,07	1,90		0,22
Копрница	0,00	0,00	0,11	1,19	3,25		0,15
Иванина	0,00	0,00	1,32	1,01	3,17		0,27
Самарка	0,00	0,00	1,72	1,15	1,40		0,30
Требишка река	0,63	0,00	3,25	2,58	1,36		0,32
Сатеска река	10,06	17,53	96,42	77,14	207,45	2,87	0,27
вкупно :							

Процеси од **III Категорија** на разорност (средна ерозија) каде доминираат површинска и мешовита ерозија доминираат во изворишниот дел на Голема Река (Матица) и Слатинска Река, а на поголеми површини е застапена во околните на селските населби. Тоа се претежно шумски земјишта на кои од секогаш егзистирале шумските заедници, меѓутоа поради човековото влијание во минатото и други фактори, шумите кои се претежно дабови се деградирани поради што не се во состојба да обезбедат целосна заштита на земјиштето од ерозија. Во оваа категорија спаѓаат и површините под деградирани пасишта пред се оние на варовничка подлога.

Процесите од **II категорија** на разорност - јака ерозија се застапени на површина од 17,53 km², односно 4,26%. Доминантни се процесите од мешовит тип со просечно годишно производство од околу 2.510 m³/km². Тоа се локалитети главно концентрирани во близина на населбите каде шумата на стрмните падини е исечена поради што подлогата е изложена на непосредното негативно влијание на атмосферските фактори. Почвите се испрани и силно деградирани и имаат многу ниска продуктивна способност. Извесен дел од површините под јака ерозија биле ниви на падини со големи наклони поради што интензитетот на еродирање на почвите бил изразито голем. Денес повеќето од овие ниви не се обработуваат, но природниот процес на ревегетација поради силно деградирани почви е тежок и долготраен процес поради што се нужни интервенции.

Најсилните процеси од **I категорија** на разорност се застапени на површина од 10,06 km² и зафаќаат 2,45% од вкупната површина на сливот. Просечно годишно производство од околу 4.530 m³/km².

Од Картата на ерозија се гледа дека тие површини се лоцирани во непосредната околина на селата Врбјани, Годивје, Лактиње, Песочани, Велмеј, Лешани и Требеништа, што значи дека се во непосредна врска со влијанието на месното население. Како последица на уништената или силно деградираниот вегетација, лесно подложната на уништената или силно деградираниот вегетација, лесно подложната педолошко-геолошка подлога на ерозија на падини со големи наклони на теренот е силно еродирана, а местимично и до самиот матичен супстрат. Тоа се претежно дабови станишта врз кафеави и руди шумски почви. Овие површини се испресечени со многу јаруги, вододерини и корита на водотеци, каде се произведуваат и транспортираат големи количества на ерозивен наносен материјал.

Слика 16 Локалитети со интензивни процеси на ерозија во Велмеј и Лешани (Блинков И., 2005)

Во категоријата увински процеси на ерозијата спаѓаат и свлечиштата и одроните. Во близина на с. Требеништа се случува лизгање на земјиштето што ја попречува локалната Требенишка Река и формира голема акумулација на вода, како и во с. Оровник и во Ботунски теснец.

Коефициентот на ерозија [Z] за сливот на р. Сатеска изнесува 0,27. Во сливното подрачје се генерираат вкупно 201620 m³ нанос годишно ил просечно 490 m³/km²/год. Дел од тој нанос останува некаде на сливот ил притоците, но поради топографските карактеристики голем дел (56%) се транспортира дури до Охридското Езеро.

Како посебна категорија се издвоени површините под акумулација, односно позначајните плавини во сливот на р. Сатеска. Тоа се простори на кои се исталожувале и се исталожуваат големи количества на наносен материјал. Тие зафаќаат површина од 2,87 km² што изнесува 0,7% од вкупната површина на сливот.

4.2.7 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

- Противерозивна агротехника (контурно орање, плодоред, мулчирање, затревување во овоштарници.).
- Пошумување и други биотехнички работи.
- Одржлива употреба на хемиски препарати и ѓубрива (обуки на фармери).
- Правилно постапување со отпадот и негово финално одложување (депонирање) на соодветно место (пример, санитарна депонија за отпад, депонија за инертен отпад итн.).
- Катастар на загадувачи на почва.
- Рекултивација на површински копови согласно главните рударски проекти и соодветните планови за управување со руднички отпад, одобрени од надлежните органи.
- Поддршка кон спроведувањето на мерките за регулирање на искористувањето на песок и чакал покрај реките и езерата.
- Рекултивација на позајмиштата, одлагалиштата и депониите.
- Одржливо планирање користење на земјиштето (избегнување пренамена на земјоделско земјиште од повисока категорија во градежно земјиште).

4.3 ВОЗДУХ

Атмосферскиот воздух е гасовита материја составена од азот (78,08%), кислород (20,95%) и аргон (0,93%), а останатите компоненти кои се присутни во атмосферскиот воздух се водената пара и јаглерод диоксидот (360 ppm).

Атмосферскиот воздух во урбаните и индустриските средини поради притисоците на кои е изложен, содржи загадувачки супстанции, кои според потеклото се поделени на:

- Примарни загадувачки супстанции (загадувачки супстанции емитирани директно од извори на загадување);
- Секундарни загадувачки супстанции (загадувачки супстанции формирани со интеракција на две или повеќе загадувачки супстанции или при интеракција на примарни загадувачки супстанции со компоненти кои се присутни во незагаден воздух).

Индустријализацијата, интензивирањето на производството, користењето на нафтата и нафтените деривати и сообраќајот доведоа до зголемување на концентрацијата на загадувачките супстанции, кои се покажа дека имаат значително штетно влијание врз здравјето на луѓето, останатата биосфера и материјалните добра.

Влијанието на загадениот воздухот најсилно се чувствува во две подрачја:

- Во урбаните средини, каде живее мнозинството од населението, што доведува до негативно влијание врз јавното здравје,
- Во екосистемите, каде притисоците од загадувањето на воздухот штетно влијаат врз развојот на биодиверзитетот.

Денес, емисијата на загадувачки супстанции во воздухот потекнува од сите човекови активности. Сообраќајот, индустријата, согорувачките и енергетските постројки, домаќинствата, градежните активности, депониите (особено дивите) за отпад и земјоделските активности се извори на емисија на значителни количества загадувачки супстанции во воздухот.

Мониторинг мрежи за квалитет на воздух

Во Република Македонија мониторингот на квалитетот на амбиентниот воздух го вршат Министерството за животна средина и просторно планирање, кое управува со Државниот автоматски систем за квалитет на воздух, како и Институтот за јавно здравје (ИЈЗ) со Центрите за јавно здравје во Скопје и Велес.

Министерството за животна средина и просторно планирање управува со државниот автоматски мониторинг систем за квалитет на амбиентен воздух, кој се состои од 17 фиксни и една мобилна мониторинг станица и тоа: 5 мерни станици во Скопје, 2 мерни станици во Битола, и по една мерна станица во Велес, о. Илинден, Кичево, Куманово, Кочани, Тетово, Кавадарци, Гостивар, Струмица и с. Лазарополе.

Автоматските мониторинг станици за квалитет на воздух вршат мониторинг на следните загадувачки супстанции:

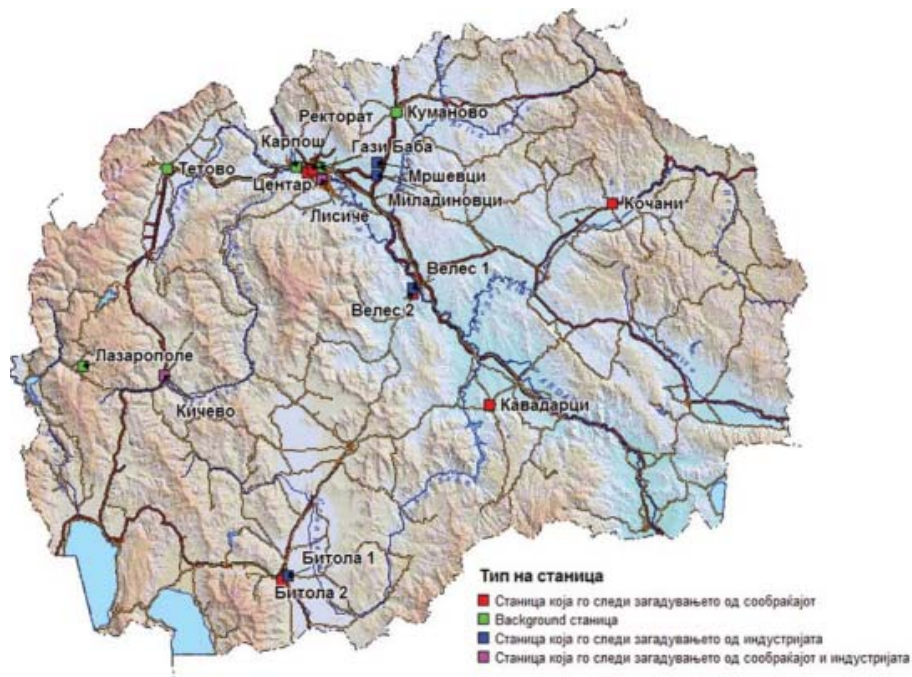
- сулфур диоксид
- азот диоксид
- јаглерод моноксид
- озон
- суспендирани честички со големина до 10 микрометри (PM10)
- суспендирани честички со големина до 2,5 микрометри (PM2.5)
- бензен, толуен, етил-бензен, орто и пара ксилен (BTEX)

На мерните места во с. Мршевци и Гази Баба не се мери концентрацијата на озон, на мерното место Ректорат не се мери концентрацијата на сулфур диоксид, во Лазарополе не се мери концентрацијата на јаглерод моноксид. BTEX се мери во Миладиновци, Ректорат, Центар и Карпош, а PM2,5 се мерат на станиците во Центар и Карпош и од средина на 2017 година се инсталирани уште три нови инструменти за мерење на концентрациите на PM2,5 на мерните места во Куманово, Тетово и Битола 2.

Во текот на месец јануари 2018 година се изврши дислокација на две постоечки мониторинг станици, односно станицата од Мршевци се дислоцираше во Гостивар, а една станица од Велес се дислоцираше во Струмица.

На територија на општина Дебрца нема мониторинг станица за мерење на квалитетот на воздухот и според тоа нема достапни податоци за истиот.

Локациите на мониторинг станиците се прикажани на следната слика.

Слика 17 Мониторинг станици за мерење на квалитетот на воздухот во Македонија

Просечните годишни концентрации на SO_2 и NO_2 , во воздухот се мерат во $\mu\text{g}/\text{m}^3$ и се регулирани преку гранични вредности за заштита на здравјето на луѓето и гранични вредности за заштита на екосистеми. Покриеноста со податоци за SO_2 е над 80%, со исклучок на мерното место Битола 1 каде покриеноста со податоци е 54%. Покриеноста со податоци за NO_2 е многу мала.

Граничните вредности за заштита на здравјето на луѓето за цврсти честички со големина до 10 микрометри за период од една година изнесуваат $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Покриеноста со податоци за PM_{10} е над 80%. Целната вредност за суспендирани честички со големина до 2,5 микрометри за една календарска година изнесува $25 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Досегашните мерења покажаа дека концентрациите на $\text{PM}_{2,5}$ достигнуваат околу 70-80% од концентрациите на PM_{10} . Се забележува дека трендот на измерените концентрации на $\text{PM}_{2,5}$ го прати трендот на PM_{10} , односно највисоките концентрации се забележуваат во зимскиот период.

Граничните вредности за заштита на здравјето на луѓето за јаглерод моноксид се изразуваат како максимални дневни 8 часовни средни вредности и изнесуваат $10 \text{mg}/\text{m}^3$. Покриеноста со податоци за CO е многу мала.

Концентрациите на озонот се изразуваат како целни вредности за заштита на човеково здравје и долгорочни цели за заштита на човеково здравје. Покриеноста со податоци за O_3 е многу мала.

4.3.1 Состојба со управувањето со квалитетот на амбиентниот воздух во општината

Надлежноста во спроведувањето на целокупната законска регулатива за заштита на амбиентниот воздух ја има Министерството за животна средина и просторно планирање. Помал дел од надлежностите имаат другите министерства како што е Министерството за здравство и Министерството за економија. На локално ниво, советите на општините имаат надлежности во врска со заштита на квалитетот на амбиентниот воздух, што се однесуваат на донесување на следните документи:

- Донесување на решенија за одобрување на елаборати за заштита на животната средина и спроведување на соодветните планови за животна средина, согласно Уредбата за измени на уредбата за дејностите и активностите за кои задолжително се изработува елаборат, а за чие одобрување е надлежен градоначалникот на општината, градоначалникот на градот Скопје и градоначалникот на општините во градот Скопје (Сл. весник на РМ бр. 32/2012 год.).

- Издавање на Б интегрирани еколошки дозволи и спроведување на условите од дозволите, согласно Уредбата за определување на активностите на инсталациите за кои се издава интегрирана еколошка дозвола односно дозвола за усогласување со оперативен план и временски распоред за поднесување на барање за дозвола за усогласување со оперативен план („Службен весник на РМ“ бр. 89/05 од 21.10.2005 год.) и Правилникот за постапката за добивање Б-интегрирана еколошка дозвола („Службен весник на РМ“ бр. 04/06 од 13.01.2006 год.).

Законската регулатива што го регулира квалитетот на амбиентниот воздух е дадена во Прилог 3.

Извори на загадување на воздухот во општина Дебрца

Општина Дебрца претставува рурална општина без позначајни извори на загадување на квалитетот на воздухот и ризици за високи нивоа на загадувачки супстанции во амбиентниот воздух и надминувања на граничните или целните вредности. Мозни загадувачи на квалитетот на воздухот во општината се издвојуваат локалниот и регионалниот транспорт, авионскиот транспорт и емисиите на загадувачки материји од индустриските капацитети лоцирани на територијата на општината, како и затоплувањето од домаќинствата.

Во општина Дебрца има околу 2000 домаќинства кои во текот на зимскиот период домовите ги загреваат со огревно дрво, што локално може да влијае на квалитетот на воздухот во текот на зимата.

Во општината има неколку помали индустриски капацитети што претежно вршат производство, од областа на дрвната индустрија, производство на кондиторски производи, трансформатори, текстилна индустрија, леб и пецива и сл.

Емисии на загадувачки супстанции од стационарни извори

На територија на општина Дебрца има една свињарска и една живинарска фарма, што се извори на емисиите на метан, различни оксиди, прашина и миризба. Покрај нив, во општина Дебрца работат две компании што вршат ископ на минерални сировини, варовник и травентин, и истите претставуваат извори на прашина.

Овие активности/фирми работат под режимот на интегрирани еколошки дозволи надлежност на општината и истите се предмет на контрола на локалниот инспекторат за животна средина.

4.3.2 Идентификувани проблеми

- Непостоење на мониторинг станица за следење на квалитетот на воздухот.
- Загадување на воздухот од градежни активности на територија на општината.
- Недостиг на податоци за емисии во воздух од стационарни извори
- Загадување на воздухот од домашни ложишта.

4.3.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

- Редовен мониторинг на емисии во воздухот од индустриските капацитети согласно условите во Б ИСКЗ дозвоите.
- Редовен инспекциски надзор над работата на индустриските капацитети.
- Правилна употреба на дрва за огрев.
- Следење на препораките за добра работна практика при изведување на градежни активности на територија на општината.

4.4 БУЧАВА

Бучава во животната средина е бучава предизвикана од несакан или штетен надворешен звук создаден од човековите активности којшто е наметнат од блиската средина и предизвикува непријатност и вознемирување, вклучувајќи ја и бучавата емитувана од превозни средства, патен, железнички и воздушен сообраќај и од места на индустриска активност.

Бучавата во животната средина е во постојан пораст, особено тешко се контролира, во густо населените агломерации и резиденцијалните средини во близина на автопатишта, железнички пруги и аеродроми. Најголеми извори на бучавата во животната средина се превозните средства

од патен, железнички и воздушен сообраќај, индустриската активност, бучава од соседството и особено значајна и специфична за Македонија е бучавата од градежните активности.

Комуналната бучава првенствено влијае на квалитетот на животот, попречување на природниот ритам на работа и одмор. Таа предизвикува, како физички, така и психички проблеми кај населението, со тоа што ги нарушува основните активности на човекот како што се спиење, одмор, учење, комуникација, а особено влијае на оштетување на слухот.

Истражувањата на Европската агенција за животна средина и Светската здравствена организација укажуваат на тоа дека изложеноста на бучава во животната средина има тенденција на зголемување. Изворите на бучава се прикажани во следната табела:

Извори на бучава	
Транспорт	Авиони, возови, патнички возила, бродови
Индустриски инсталации	Постројки, опрема, инсталации, уреди, системи за климатизација
Комерцијални објекти	Ресторани – системи за климатизација, кујнски вентилаторски системи
Градилишта	Формирање на градилиште (пр. ископ), натрупување, работа на патишта, уривање, реновирање
Станбени објекти	Врева од детска игра, музичка опрема (инструменти)
Јавни простори	Врева од отворени пазари, улици, паркови
Уреди (апарати, производи)	Аларми на згради и моторни возила

Нивото на бучава што се емитува од некој извор многу зависи од оддалеченоста од изворот и местоположбата во однос на бариера која може да ја намали бучавата, доколку истата постои. Многу други фактори влијаат врз нивото на бучава, а резултатите од мерењето може да варираат до десетици децибели за многу сличен извор на бучава. Објаснување за оваа разлика е начинот како бучавата се емитува од изворот, како таа патува низ воздухот, и како пристигнува кај приемникот. Најважни фактори кои влијаат на ширењето на бучава се:

- Видот на извор (точкаст или линиски);
- Оддалеченост од изворот;
- Атмосферската апсорпција;
- Ветер;
- Температурата и температурниот градиент;
- Пречки, како што се бариери и згради;
- Подземна апсорпција;
- Рефлексија;
- Влажност и
- Врнежи.

Според Законот за заштита од бучава во животната средина, бучава во животната средина е бучава предизвикана од несакан или штетен надворешен звук создаден од човековите активности кој што е наметнат од блиската средина и предизвикува непријатност и вознемирување, вклучувајќи ја и бучавата емитувана од превозни средства, патен, железнички и воздушен сообраќај и од места на индустриска активност. Непријатност од бучава значи вознемиреност предизвикана од емисија на звук кој е чести/или долготраен, создаден во определно време и место, а кој ги попречува или влијае навообичаената активност и работа, концентрација, одморот и спиење на луѓето.

4.4.1 Состојба со управувањето со амбиентална бучава

Општините се должни да ја спроведуваат утврдената заштита од бучава, како и да го овозможат нејзиното спроведување и да преземаат мерки за заштита од бучава. При постапката за издавање одобрение за градба, градоначалниците на општините се должни да утврдат дали планските документи за објектот што се предмет за одобрение за градба ги исполниле посебните услови и мерки во врска со стандардите за заштита од бучава. За мониторинг на бучавата, општините можат да воспостават локални мрежи за мониторинг. За своите подрачја, општините можат да воспостават и одржуваат катастар на создавачите на бучава во животната средина. Властениот инспектор за животна средина на општината има право да врши контрола над примената на мерките за заштита од бучава од инсталации со Б-интегрирана еколошка дозвола и во другите објекти, и да врши контрола над примената на мерките за заштита од штетната бучава.

Извори на бучава во општина Дебрца

- Стопански објекти,
- Производни објекти,
- Б ИСКЗ инсталации,
- Услужни објекти (ресторани, кафе барови),
- Улицы и патишта.

Мониторинг на бучава

Мерењето и следењето на бучавата се потребни за постигнување и одржување на нивоана бучава во животната средина во рамки на граничните вредности, дефинирани во четири подрачја според степенот за заштита од бучава, со крајна цел да се заштити здравјето и добросостојбата на населението. Согласно постојната законска регулатива, податоците од мерењето и следењето на нивото на бучава се доставуваат до Министерството за животна средина и просторно планирање, Македонски информативен центар за животна средина. Законот ги определува основните носители на обврската за заштита од бучава во животната средина, а тоа се:

- Органите на државната управа;
- Општините, градот Скопје и општините во градот Скопје;
- Правните и физички лица.

Вознемиреност од бучава се дефинира преку степенот на вознемиреност на населението од бучава определена со помош на теренски премери или увиди. Граничните вредности за основните индикатори за бучавата во животната средина сеутврдени во Правилникот за гранични вредности на нивото на бучава. Според степенот за заштита од бучава, граничните вредности за основните индикатори за бучавата во животната средина предизвикана од различни извори не треба да бидат повисоки од:

Подрачје диференцирано според степенот на заштита од бучава	Ниво на бучава изразено во dB		
	Лд	Лв	Лн
Подрачје од прв степен	50	50	40
Подрачје од втор степен	55	55	45
Подрачје од трет степен	60	60	55
Подрачје од четврт степен	70	70	60

Лд – ден (период од 07,00 до 19,00 часот), Лв – вечер (период од 19,00 до 23,00 часот), Лн – ноќ (период од 23,00 до 07,00 часот)

Подрачјата според степенот на заштита од бучава се определени во Правилникот за локациите на мерните станици и мерните места (2008).

- Подрачје со I степен на заштита од бучава е подрачје наменето за туризам и рекреација, подрачје во непосредна близина на здравствени установи за болничко лекување и подрачје на национални паркови и природни резервати.
- Подрачје со II степен на заштита од бучава е подрачје кое е примарно наменето за престој, односно станбен реон, подрачје во околина на објекти наменети за воспитна и образовна дејност, објекти за социјална заштита наменети за сместување на деца и стари лица и објекти за примарна здравствена заштита, подрачје на игралишта и јавни паркови, јавни зеленила и рекреациски површини и подрачја на локални паркови.
- Подрачје со III степен на заштита од бучава е подрачје каде е дозволен зафат во околината, во кое помалку ќе смета предизвивувањето на бучава, односно трговско – деловно – станбено подрачје, кое истовремено е наменето за престој, односно во кое има објекти во кои има заштитени простории, занаетчиски и слични дејности на производство (мешано подрачје), подрачје наменето за земјоделска дејност и јавни центри, каде се вршат управни, трговски, услужни и угостителски дејности.
- Подрачје со IV степен на заштита од бучава е подрачје каде се дозволени зафати во околината, кои можат да предизвикаат пречење со бучава, подрачје без станови, наменето за индустриски и занаетчиски или други слични производствени дејности, транспортни дејности, дејности за складирање и сервисни дејности и комунални дејности кои создаваат поголема бучава.

Со Одлуката за утврдување во кои случаи и под кои услови се смета дека е нарушен мирот на граѓаните од штетна бучава (2009) се идентификувани дејствијата при кои, во случај да произведуваат бучава која ги надминува граничните вредности на нивоа на бучава, се смета дека се нарушува мирот на граѓаните.

Институции кои во моментот вршат мерење на нивоа на амбиентална бучава во Р. Македонија се:

- Централна лабораторија за животна средина при Министерството за животна средина и просторно планирање која врши само инцидентни мерења најчесто на барање на правни или физички лица.
- Републички завод за здравствена заштита при Министерството за здравство. Заводите за здравствена заштита во Скопје и Битола вршат проценка на штетното влијание на комуналната бучава над експонираното население.

4.4.2 Идентификувани проблеми

- Зголемено ниво на бучава при изведување на градежни активности.
- Неспроведување на мерки и стандарди за заштита од бучава кај нови и стари објекти.
- Вознемирување на граѓаните поради надминување на дозволените гранични нивоа на бучава при работа на некои субјекти во општината (најчесто ресторани, кафичи).
- Недостиг на контрола над работата на субјектите кои вршат притисок врз животната средина.
- Недостиг на информации за емитери на бучава.

4.4.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

- Ограничување на периодите на работа и на локациите за одделни градежни активности.
- Редовна контрола и одржување на техничките средства и опремата.
- Редовна контрола на работата на субјектите од страна на инспекциските служби во општината.
- Зголемување на инспекцискиот надзор на работата на сите субјекти, спроведување на активностите од елаборатите за животна средина и усогласеност со прописите за заштита на животната средина.
- Подигање на свеста за проблемите со бучавата во животната средина на повисоко ниво, како кај создавачите на бучава, така и кај пошироката јавност.
- Катастар на емитери на бучава.

4.5 ТЕМАТСКА ОБЛАСТ - БИОЛОШКА РАЗНОВИДНОСТ И ШУМСКИ ФОНД

Законската регулатива која се однесува на управувањето со шумите дадена е во прилог 3.

4.5.1 Состојба со шумите

Територијата на општина Дебрца припаѓа на 5 почвено-климатско-вегетациски зони. Притоа најнискиот појас е во топло-континентално подрачје, потоа доѓа ладно-континентално подрачје, а како се оди на поголема кота се надоврзуваат подгорско континентално односно горско континентално подрачје, а само мали делови се во субалпска зона.

Слика 18 Почвено – климатски – вегетацијски зони

Во сливот на р. Сатеска се застапени повеќе шумски заедници во кои главни дрвни видови се: дабот и буката кои образуваат чисти и мешовити состоини во кои како примеси се јавуваат: бел габер, јавор, јасен, јасика, леска, дрен, орев и др. дрвни видови и грмушки. По теченијата на реките доминираат врбата и евлата а во вештачки подигнатите култури црниот бор и багремот. Висинскиот и хоризонталниот распоред на вегетацијата е условен од географската положба на подрачјето, односно климатските и орографските услови на сливот.

Најзначајни шумски заедници се:

- Заедница на дабот благун и белиот габер (*Quercus-Carpinetum orientalis* Rud. 1938, apud. Ht 1946)
- Заедница на плоскач и церот (*as. Quercetum frainetto (confertae) - Cerris Oberd (1948) et Ht (1959)*)
- Горуновата шума (*as. Orno-Quercetum petraeae*)
- Заедница на подгорската бука (*as. Festuco heterophyllae Fagetum Em (1965)*)
- Заедница на горска (планинска) букова шума - *as. Calimintho grandiflorae - Fagetum Em (1965)*
- Заедница на субалпска букова шума - *Fagetum subalpinum scardo-pindicum Em (1961)*

Заедница на дабот благун и белиот габер (*Quercus-Carpinetum orientalis* Rud. 1938, apud. Ht 1946

Застапена е во најниските делови од изворишниот и средниот дел на сливот. Оваа шумска заедница претежно се среќава на стрми присојни терени, не карбонатна подлога, врз скелетна топла и сува почва на која се присутни појави на површинска ерозија. Оваа заедница се јавува како ниска шума и шикара, а се одликува со слабо издеференцирана катова структура, односно катот на дрвјата над 5 m скоро и да не постои и има испрекинат континуитет на простирање, бидејќи ретко се јавува на поголеми и пространи површини, а најчесто е застапена на поголеми и помали локалитети во дабовиот шумски појас. Квалитетот на шумата е лош и со слаб обраст (0,4-0,5) а поголемиот дел од заедницата е шикара. Оваа заедница има богат флористички состав.

Оваа заедница како климазонална појава е застапена во најниските делови на регионот, на лоши месторастења. По потекло е реликтна шумска заедница, која во нашата земја се одржала поради

силното влијание на средоземната клима која како модифицирано средоземна клима. Ова шумска заедница се развива на исклучително неповолни услови на месторастење, кои овозможуваат минимум услови за нејзин биолошки развој. На испакнатите форми на релјефот, склопот е целосно прекинат. Ги населува сите експозиции, со констатација дека се јавува и на месторастења со многу голема инклинација. Заедницата има слабо изразена катова структура. Катот на дрвја е практично отсутен бидејќи стеблата од благун и бел габер се со мали височини и деградирани и во основа го сочинуваат вториот кат, односно катот на грмушки. Катот на грмушки флористички е многу богат и покрај дабот благун и белиот габер се среќаваат и *Fraxinus ornus*, *Acer monspessulanum*, *Prunus spinosa*, *Buxus sempervirens*, *Cornus mas*, *Cornus sanguineum*.

Заедница на плоскач и церот (*as. Quercetum frainetto (confertae) - Cerris Oberd (1948) et Ht (1959)*

Изградува посебен височински појас со местимична непрекинатост. Со оглед на тоа што оваа шумска заедница како и претходната, е лоцирана на попростапени терени и во близина на населените места, постојано била и е изложена на негативното антропо-зоогено влијание. Во минатото овие шуми биле лисничарени, бртсени, сечени и копачени, се со цел шумските земјишта да се трансформираат во пасишта и обработливи површини. од тие причини оваа шумска заедница денес е само остаток од некогашните убави шуми и е претставена со некавалитетни стебла и има слаб оброст (0,5-0,6), поради што не обезбедува доволна заштита на земјиштето од ерозија. Заедницата на дабот плоскач и церот во сливот на р. Сатеска, главно ги зазема пределите со источна, југо-источна, југо-западна и јужна експозиција од 700-900 м.н.в. при што на јужната експозиција се искачува и до 1.100 м.н.в. Оваа шумска заедница се јавува врз силикатна подлога од шкрилци на која е формирана руди шумска почва. Стаништата претставуваат благо наклонети падини и зарамништа.

Горуновата шума (*as. Orno-Quercetum petraeae*)

Гради доста добар височински појас, непосредно под буквата заедница. Овие шуми од даб горун ги зафаќаат повисоките предели од дабовиот шумски појас од 700 до 1.000 м.н.в. а местимично и до 1.320 м.н.в. користејќи ги погодностите на експозицијата и геолошко-педолошката подлога. Оваа заедница населува плитки до средно длабоки почви на стрмни до средно стрмни терени. Тоа се претежно руди шумски почви со средно зрнеста до зрнеста структура, ровка и со изграден хумусно акумулативен хоризонт, и поретко кафеава шумска почва. Горуновата шума во однос на другите шумски заедници во дабовиот шумски појас е доста поквалитетна, како во однос на дрвната маса така и во однос на обростот (0,6-0,8). Во катот на дрвјата, покрај горунот се застапени и *Fagus moesiaca*, *Carpinus betulus*, *Populus tremula*, *Acer campestre*, *Acer pseudoplatanus* и др. Во катот на грмушките се застапени *Cornus sanguineum*, *Corilys avellana* и др.

Заедница на подгорската бука (*as. Festuco heterophyllae Fagetum Em (1965)*

Се надоврзува на појасот од горуновата шума, но не образува моќен и континуиран височински појас. Овој најдолен појас од буквата шума во зависност од локалните услови, релјефот, општата положба на планинските масиви, видот на подлогата и слично, Горската букова шума во сливот на р. Сатеска ги зафаќа пределите од 900-1.000 м.н.в. па се до 1.750 м.н.в., каде владеат мезофилни услови на месторастење. Се среќава на станишта со мезофилно месторастење на силикатна подлога врз која е формирана кафеава шумска почва. Подгорската букова шума е во полна динамика која во одреден случај е одраз на созревањето на едафо-еколошките услови, а во друг, одраз на настанатите промени под дејство на антропо-соогените фактори.

Во составот на подгорската букова шума се сретнуваат одделни насади во кои се застапени примеси од црн бор и даб горун. Подгорската букова шума е со добар оброст (0,8-1,0) што, обезбедува добра заштита на земјиштето од ерозија. Во оваа шумска заедница, освен буката како главен дрвен вид, поединечно и во групи често се сретнуваат: *Quercus petraea*, *Carpinus betulus*, *Populus tremula*, *Acer platanooides*, *Acer pseudoplatanus*, *Ulmus montana*, *Ostrya carpinifolia* и др. Катот на грмушките фитоценолошки е сиромашен и се сретнуваат *Dafne mezereum*, *Rhamnus cathartica*, *Corylus avellana*, *Rubus tomentosus*, *Crataegus monogina*, *Campanula ranunculoides*, *Lonicera carpinifolia*, *Rubus hirtus* и др. Во оваа шумска заедница приземниот кат е со различен состав: *Festuca heterophylla*, *Potentilla micrantha*, *Festuca montana*, *Asperula odorata*, *Danna cornubiensis*, *Dentaria bulbifera*, *Poa nemoralis*, *Viola odorata*, *Calium purpureum*, *Carex digitata*, *Primula veris*,

Pteridium aquilifolium и др. Оваа букова шума се одликува со високи и квалитетни стебла, со добар обраст (0,8-1,0), и длабок слој листинец, што обезбедува целосна заштита на земјиштето од ерозија.

Заедница на горска (планинска) букова шума - *as. Calamintho grandiflorae - Fagetum Em (1965)*

Заедница на горската букова шума се надоврзува на појасот од подгорската бука, односно се простира меѓу појасот на подгорската бука и високопланинските пасишта. Оваа шумска заедница е распространета во највисоките предели од регионот. Горската букова шума ги зафаќа пределите од 900-1.000 м.н.в. па се до 1.750 м.н.в., на мезофилни месторастења, главно на северни, североисточни и северозападни експозиции. Ова е климатогена заедница со релативно еднообразни карактеристики. Како и претходната заедница, се јавува на силикатна и карбонатна геолошка подлога, на подлабоки почви. Најзастапен почвен тип на силикатната подлога е кисело кафеавата почва (дистричен камбисол). Тоа е длабока, свежа, растресита почва со сунгереста структура и добра продуктивна способност. На варовници се застапени кафеава почва врз варовници и органоминерални рендзини. Тие се со средно длабок, поретко длабок почвен профил, плиток слој на хумус и добри физичко-хемиски карактеристики, пред се добар водно-воздушен режим. Овој височински појас е под влијание на умерено континенталната и планинската клима, при што до израз доаѓа влијанието на планинската клима. Во овој појас буката образува чисти високостеблени насади. Тоа се квалитетни и високо квалитетни насади со добра производна способност. Овој појас ги опфаќа шумите со најголемо стопанско значење. Во катот на дрвја, покрај буката (*Fagus moesiaca*), се среќаваат и следните дрвни видови: *Acer pseudoplatanus*, *Acer platanoides*, *Populus tremula*, *Ulmus montana* и др. видови. Во катот на грмушки се среќаваат следните видови: *Dafne mezereum*, *Corylus avellana*, *Robus tomentosa*, *Crategus monogina*, *Campanula ranunkulus*, *Robus ideus*, *Lonicera carpiniifolium*, *Robus hirtus*, *Evomus Latifollija*, *Sorbus domestica* и др. Во катот на приземна растителност се среќаваат следните видови: *Calamintho grandiflorae*, *Dentaria bulbifera*, *Poa nemoralis*, *Viola odorata*, *Calium odorata*, *Primula veris*, *Festuca montana*, *Galium silvaticum*, *Lanium luteum*, *Anemone nemorosa*, *Pulmonarija officinalis*, *Atropa belladonna*, *Euphorbia amygdoides*, *Trifolium pignati*, *Dactylis glomerata*, *Luzula nemorosa*, *Melica uniflora*, *Sesleria latifolia*, *Festuca heterophylla*, *Aspidium aculatum*, *Oxalis acetoselra*, *Alium ursinum* и др. Оваа букова шума се одликува со високи и квалитетни стебла, со добар обраст (0,8-1,0), и длабок слој листинец-шумска простирка, заради што обезбедува и целосна заштита на земјиштето од ерозија.

Заедница на субалпска букова шума - *Fagetum subalpinum scardo-pindicum Em (1961)*

Субалпскиот буков појас започнува над 1650 м.н.в. и се искачува се до горната граница на шумската вегетација. На одредени планински масиви го образува највисокиот шумски појас. Се јавува на помала површина, во вид на тесен појас. Овај појас е релативно тесен што се должи на вечниот притисок на сточарите за проширување на високопланинските пасишта и суровите природни услови на местоастење. Ова е климатогена заедница.

Почвата е од типот кафеава почва, но за разлика од предходниот појас, овде е позакиселена. Во однос на квалитетот на дрвната маса и прирастот, во споредба со другите височински појаси на буката, овој појас е со најниски вредност. Во катот на дрвја доминантен дрвен вид е буката, а поретко поединечно или во мали групи се среќава *Acer heldreichii*. Во катот на грмушки се среќаваат: *Sorbus aucuparia*, *Lonicera formanekiana*, *Rosa pendulina*, *Rubus ideus* и др. видови. Во катот на приземна растителност се среќаваат: *Pyrola secunda*, *Luzula silvatica*, *Vaccinium myrtillus* и др.

Структура на насадите

Структурата на насадите во сливот на р. Сатеска е како што следи: високостеблените насади се застапени на површина од 6.916,06 ха или 16,6% од вкупната површина на сливот. Од оваа површина чистите букови високостеблени насади заземаат најголема површина од 6.540,5 ха додека пак мешовитите високостеблени насади од бука - даб заземаат површина од 243,10 ха, бука-јасика 112,38 ха и бука-јасика - даб 20,08 ха. Нискостеблените насади во сливот на р. Сатеска се застапени на површина од 15.529,39 ха или 37,2% од сливот. Од оваа површина чистите дабови нискостеблени насади заземаат најголема површина од 10.523,28 ха, додека пак чистите букови насади 783,64 ха. Мешовитите нискостеблени насади од бука - даб заземаат

површина од 1.577,34 ha и насадите од даб - останато 2.4114,98 ha. Покрај постојната шумска вегетација во сливот на р. Сатеска застапени се и шумски култури подигнати од 1945 година до денес. Овие култури се подигнати претежно на оголени и еродирани терени во околината на населените места: Мешеиште, Горенци, Ботун, Црвена Вода, Арбиново, Врбјани, Лактиње, Песочани, Злести, Брежани, Требениште, Климештани и др. Шумските култури во сливот на р. Сатеска се застапени на површина од 1.100,99 ha, од која површина културите од црн бор заземаат 594,68 ha, црн бор - багрем 371,21 ha и црн бор - багрем-даб 135,10 ha. Културите се во добра здравствена состојба, во голем дел од нив е извршена прореда, а во други е потребно да се изврши. Во највисоките предели од сливот, над горскиот буков појас се простира појасот на високопланинските пасишта.

Пасиштата се застапени на површина околу 46 km² што значи зафаќаат околу 11% од површината на сливот. Тие ги заземаат највисоките предели на планините Карорман и Илинска Планина, а во помала мера се застапени во средниот и долниот дел на сливот, во атарот на Горна и Долна Дебрца, селата: Мраморец, Турје, Брежани, Црвена Вода и др. Пасиштата во зависност од покривноста, квалитетот, составот и должината на вегетациониот период, обезбедуваат различна заштита на земјиштето од ерозија. Со подобар квалитет и подобра покривност се високопланинските пасишта, додека останатите во зависност од режимот на врнежите во текот на летото се суви што значи имаат и послаба заштитна функција.

Мочуриштата во сливот на р. Сатеска се застапени во атарот на с. Издеглавје и Ново Село на површина од околу 1,5 km². Во овие мочуришта е застапена хидрофилна вегетација при што од дрвните видови доминираат евла и врба, а од зелјастите трска, шавар и многу други.

Голините и силно деградираните површини во сливот на р. Сатеска се застапени на површина од 20,5 km², односно околу 5%. Овие површини доминираат во атарите, односно непосредните околии на селските населби, што е последица на негативното влијание на соантропогените фактори.

Вегаацијата која е застапена во сливот на р. Сатеска обезбедува релативно добра заштита на земјиштето од ерозија, со исклучок на поедини површини, пред се околу населените места т.е. во дабовиот шумски појас, каде шумата во поголема мера е деградирана и има појави на ерозија на земјиштето.

4.5.2 Состојба со биолошката разновидност

Заштитени подрачја на територија на општина Дебрца

Во рамки на општина Дебрца се среќаваат следните заштитени подрачја:

Подрачје	Категорија на заштита
Охридско Езеро	Споменик на природата ; УНЕСКО Светско наследство; EMERALD подрачје; ЗПР; ЗПП
Пештера Јаорец	Предлог ЗП со национален Просторен План
Јужно Стогово	Предлог ЗП со национален Просторен План (споменик на природата); ЗПП; КПБ
Алипашица	Предлог ЗП со национален Просторен План природна реткост
Бабин Срт	Предлог ЗП со национален Просторен План
Белчишко Блато	Предлог ЗП со национален Просторен План (споменик на природата); EMERALD подрачје, потенцијално НАТУРА 2000 подрачје
Песочанска Река	Предлог ЗП со национален Просторен План (споменик на природата)
Илинска планина	Предлог ЗП , ЗПР, КПБ
Илинска-Плакенска	МАК-НЕН Јадрово подрачја; МАК-НЕН Бафер зона
Стогово-Караорман	МАК-НЕН Јадрово подрачја
Дебрца (Слатино)	МАК-НЕН Пејсажен коридор

Подрачје	Категорија на заштита
Дебрца (Ботун)	МАК-НЕН Линеарен коридор
Стогово-Илинска	МАК-НЕН Линеарен коридор

Во прилог 1 на овој документ е дадена прегледна карта на биолошки значајни подрачја на територијата на општина Дебрца.

Предлог заштитеното подрачје „Белчишко Блато“⁶

Белчишко Блато или Син Вир е хидрографски објект од типот на блато (мочуриште), на подрачјето на општината Дебрца помеѓу селата Белчишта и Ново Село. Блатото преставува реликтен остаток од некогашното Десаретско Езеро, со кое Дебрца била поплавена во плиоценот. Со повлекување на Десаретското Езеро по должината на реката Сатеска, бројни ендемични видови растителен и животински свет останале да егзистираат и понатаму во водите на блатото. Белчишкото Блато е едно од најголемите преостанати блата во Македонија. Се наоѓа во подножјето на Илинска Планина, поточно под нејзиниот западен огранок Габер, на надморска височина од околу 760 m Блатото се потхранува од најмалку девет карстни извори познати како „Сини Вирој“ кои извираат северно и североисточно од с. Ново Село во правец на с. Белчишта. На потегот со должина од околу 2 km извираат голем број извори.

Блатото зафаќа површина од околу 136,5 ha, од кои под евола шума се 28,2 хектари, а 108,3 хектари се постојано или повремено плавени блатни површини. За жал, дел од водите од Блатото се канализирани и се користат за наводнување, така што површината на Блатото е многу помала. Долината Дебрца е исцедена од водите на реката Сатеска. Долниот дел на клисурата е преплавен и претставува остатоци од поранешниот голем неогенско езеро. Се храни со најмалку девет постојани извори. Локалитетот Белчишко Блато се наоѓа на надморска височина од 764 m. Мочуриштето се шири на исток-запад должина од 6 km и север-југ од 4 km. Вкупната површина на локацијата е 16,2 km²/Координати: E 20°49'42" Latitude: N 41°18'22.

Прелиминарни истражувања на мочурливите терени во регионот на Дебрца беа направени во текот на 2007 година од страна на Македонското лимнолошко друштво (преку програмата за инвестиции во животната средина за 2007) при што е изработена карта на блатниот дел како и на делот кој е покриен со дрвенеста флора (повремено плавен дел) на локалитетот Белчишко Блато, колекциониран е растителен материјал (евидентирани присуство на 55 растителни видови) и дадена е препорака за прогласување на Белчишко Блато за заштитено подрачје под посебен режим на управување (Талевски 2007).

⁶ Нацрт план за зачувување на Белчишко Блато (Сини Вирој) 2018 година

Слика 19 Биодиверзитет во Белчишко блато

Во рамките на Белчишко Блато, доминантен тип на живеалишта (по EUNIS класификацијата) кои опфаќаат околу 55% од површината на Блатото се: евловите шуми (Mediterranean swamp alder woods), живеалиштата со кисела трева – *Scirpus longus* (Common galingale beds) и живеалиштата со мали појаси од трска во течечки води (Small reed beds of fast-flowing waters). Субмедитеранските влажни ливади се живеалишта кои се застапени со околу 35% од вкупната површина на локалитетот. Постојат различни водни живеалишта заради присуството на река, блатни и мочуришни површини. Присутни се типови живеалишта од класата на мезотрофни езера, бари и базен; Крајбрежни појаси трска и високи хелофити (освен шеќерна трска и *Arundo donax*); Периодично плавени брегови со пионерска и ефемерна вегетација. Речните живеалишта, постојани бавно течечки водни текови без естуари, се претставени со два станишни типа.

Копнените живеалишта се претставени со повеќе блатни и мочуришни живеалишта: Трстици без стоечка вода; Постилки од големи острици обично без стоечка вода; Мочуришта и блата во кои доминираат видови од тенколисни рогози (*Juncus effusus*) или други големи (*Juncus*) видови, потоа влажни ливади: Медитерански високи влажни тревести формации Субмедитерански влажни ливади, потоа грмушести состоини: Крајречни шибјаци и Врбови шикари и блатни шибјаци и на крај шумски живеалишта: Рипариски и галериски шуми и шумички со доминантни евли (*Alnus*), брези (*Betula*), тополи (*Populus*) или врби (*Salix*) и широколисни мочуришни шуми на базна подлога. На овој локалитет се развива еден вид диво јаболко од Глобалната Црвена Листа на IUCN - *Malus florentina*. Покрај овој, има и други видови растенија чија распространетост е строго ограничена во другите делови на Македонија, како што се следните: *Catabrosa aquatica*, *Salvia tenorii*, *Carex echinata*, *Lemna trisulca*, *Ranunculus trichophyllus*, *Scutellaria galericulata*, *Hypericum tetrapterum* и други. Белчишко Блато се одликува и со добро сочувана блатна вегетација, во која доминантно присутни се *Sparganium ramosum*, *Typha latifolia*, *Alisma plantago-aquatica*, како и многу реткиот вид *Catabrosa aquatica*. Во близина на мочуриштето, кај Ново Село, се наоѓа единственото наоѓалиште на видот *Salvia bertolonii* на територијата на Република Македонија. Со претходните истражувања на Меловски и др. (2010) беше регистриран 101 растителен вид во пет живеалишта на просторот на Белчишко Блато. Во поглед на фауната на цицачи, Белчишко Блато претставува значаен локалитет, пред сè поради присуството на неколку значајни и глобално засегнати видови. Истражувањето на фауната на цицачи на подрачјето на Белчишко Блато се спроведе преку преглед на достапната научна литература за ова подрачје, како и теренски посети и регистрација на присуство на лилјаци преку еколокација.

Преку достапната научна литература (Kryštufek & Petkovski, 1989, 1990, 2003; Micevski, 2002; Petkovski, 1997; Petrov, 1992) и спроведените теренски истражувања, утврдено е присуство на

30 до 31 вид цицачи на подрачјето на Белчишко Блато. Бројката на видови варира поради фактот што детерминацијата на некои видови на лилјаци од родот *Myotis* е невозможна да се спроведе до ниво на вид само со помош на аудио снимки добиени од ехолокација. Во конкретниот случај, тоа се видови *Myotis myotis* и *Myotis blythii*, кои се симпатрични и често формираат мешовити колонии. За време на теренските истражувања, пронајдени се 4 до 5 вида цицачи од групата лилјаци кои се нови за подрачјето, и тоа видовите: *Rhinolophus ferrumequinum* (голем потковичар), *Pipistrellus kuhlii* (белорабен лилјак), *Pipistrellus pygmaeus* (џуцест лилјак), *Myotis myotis* (голем ноќник), *Myotis blythii* (остроушест ноќник). Покрај тоа, пронајдени се цврсти докази (стапки, угинати единки и сл.) за присуството на неколку значајни видови цицачи, меѓу кои: мечка *Ursus arctos*, видра *Lutra lutra*, Дива мачка *Felis silvestris* и волк *Canis lupus*. За разлика од други подрачја во Македонија, постари литературни податоци за фауната на птиците на Белчишкото Блато воопшто не постојат, што претставува отежнувачки момент во процената на неговото историско значење за птиците. Од нешто понов датум се единствено податоците на (Micevski 2002), кој наведува девет видови птици, меѓу кои и сјајниот ибис (*Plegadis falcinellus*) и големиот воден бик (*Botaurus stellaris*), како историски податоци. Потоа, единствено (Šćiban 2010) дава уште еден податок на единка на жерав (*Grus grus*) регистрирана во април 2007 година, што претставува една од малобројните регистрации на овој вид во Македонија во последните пет децении.

Најзначајно живеалиште во Белчишко Блато секако претставува еловата шума. Ваквиот тип живеалиште е приоритетен за заштита според Директива на Советот 92/43/ЕЕС за зачувување на природните живеалишта и дивата флора и фауна“ (во натамошниот текст: Директива за живеалишта): 91Е0 * Alluvial forests with *Alnus glutinosa* and *Fraxinus excelsior* (*Alno-Padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*). Врз основа на претходна извршената валоризација, Белчишко Блато претставува значајно наоѓалиште и живеалиште за повеќе видови цицачи кои се од посебен интерес за зачувување на национално и меѓународно ниво, со што потврдува потребата за заштита на ова подрачје. Меѓутоа, она што недостасува и што треба во најбрзо време да се преземе е да се спроведат пообемни истражувања и мониторинг на значајните видови цицачи за утврдување на статусот на нивните популации (големина, популационен тренд). Како најзначајни видови птици се издвојуваат грлицата (*Streptopelia turtur*), која е чувствителна на Европско ниво, по долгогодишниот пад на нејзината популација и штркот (*Ciconia ciconia*), малиот воден бик (*Ixobrychus minutus*), орелот змијар (*Circaetus gallicus*), средниот клукајдрвец (*Dendrocopos medius*) и обичното свраче (*Lanius collurio*), кои се вклучени на Додаток 1 на Директивата за птици (односно потребно е издвојување на подрачја за нивна заштита). Сите овие видови се чести или релативно чести гнездилки на територијата на Македонија и Белчишкото Блато не претставува клучно подрачје за нивно зачувување. На национално ниво, строго заштитени се 12 видови (барска кокошка, зеленонога блатна кокошка, штрк, мал воден бик, орел змијар, јастреб врапчар, глувчар, кукумјавка, ветрушка, саријазма, сојка и гавран). Сепак, од нив, само првите четири се еколошки поврзани со блатниот екосистем - искористувањето на просторот од одредени видови, итн. Ова особено се однесува за лилјациите, видрата и шарениот твор.

Подрачјето на блатото се користи од околните жители за напасување и поење на стока, косење, лов, риболов и рекреација (место за пикник). Според стратегијата за биодиверзитет и акционен план на Македонија од 2004 година, предвидено е прогласување на Белчишкото Блато за заштитено подрачје и истата мерка е класифицирана во приоритетите од првостепено значење.

Останатите подрачја во општина Дебрца се исто така значајни за природата.

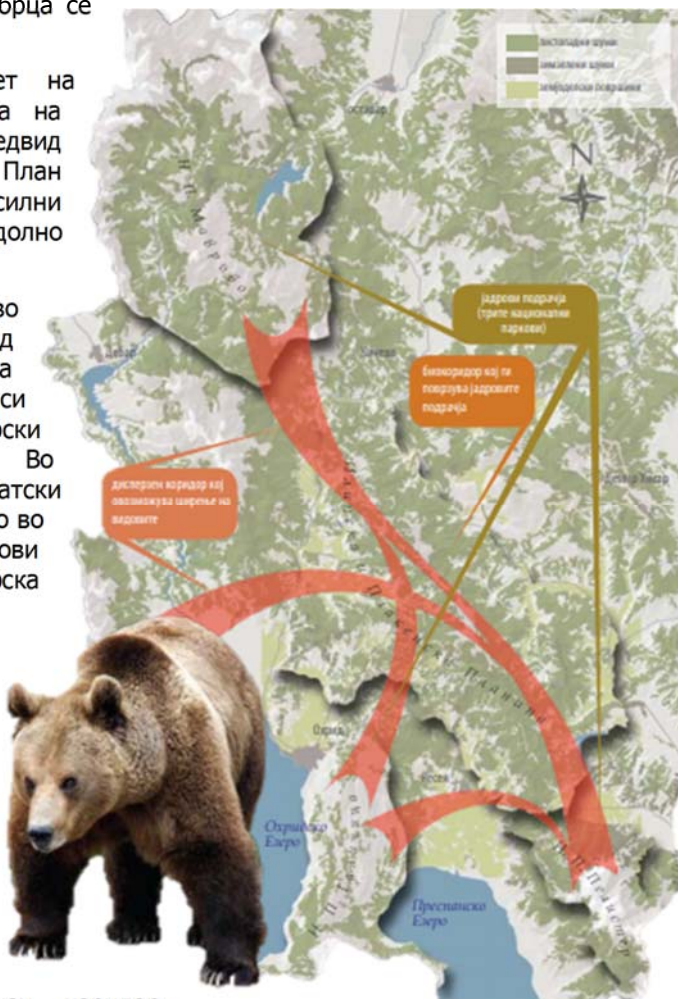
Алипашица е издвоен локалитет на значајно геонаследство од сферата на геологија кои треба да се земат во предвид при изработка на новиот Просторен План на Република Македонија поради фосилни остатоци на макро и микрофауна од долно камбриски период.

Пештерата Јаорец се наоѓа во котлината Дебрца, североисточно од селото Велмеј. Вкупната должина на пештерата изнесува 76 m. Таа е речиси без пештерски украси, а во хидрографски поглед потполно сува пештера. Во пештерата Јаорец вршени се систематски палеонтолошки истражувања, при што во нејзините плеистоцени (Wurm) пластови се пронајдени остатоци од пештерска мечка.

Биокоридори МАК-NEN

Она што ја издвојува територијата на општина Дебрца од останатите во биолошки аспект е што претставува "раскрсница" на патот на кафеавата мечка и рисот. Како што може да се види на сликата 19 општина Дебрца опфаќа неколку биолошки коридори (Илинска-Плакенска- Јадрово подрачја Бафер зона, Стогово-Караорман- Јадрово подрачја, Дебрца (Слатино) Пејсажен коридор, Дебрца (Ботун)- Линеарен коридор, Стогово-Илинска- Линеарен коридор.⁷

Планините Илинска-Плакенска имаат мошне значајна географска местоположба, поврзувајќи ги трите постоечки национални паркови во Македонија. Местоположбата, добро сочуваниите хабитати, достапноста со храна и малото човеково влијание ја прави областа како значаен коридор за крупните ѕверови.

⁷ Проект за развој на Национална еколошка мрежа во Република Македонија (познат како МАК-NEN), кој го спроведуваат Македонското Еколошко Друштво (МЕД) и Европскиот центар за зачувување на природата (ECNC) во соработка со Министерството за животна средина и просторно планирање на Република Македонија)

Слика 20 Биокоридори Дебрца Слатино и Дебрца Ботун

Дебрца (Слатино) е пејзажен коридор кој ги поврзува јадровите подрачја планините Илинска/ Плакенска/ Бигла со јадровото подрачје Стогово/ Караорман. Овој коридор се наоѓа во северните делови од регионот на Дебрца, на двете страни од Сатеска Река, помеѓу Илинска Планина на исток и Караорман на запад. Речиси половина од земјиштето се наоѓа под шуми додека значителен дел (22,3%) исто така отпаѓа и на земјоделско земјиште. Овој коридор воспоставува врска помеѓу Илинска планина и Караорман кои се значајни области за кафеавата мечка, рисот и други големи цицачи.

Дебрца (Ботун) е линеарен коридор кој од јужната страна ги поврзува јадровите подрачја планините Илинска/ Плакенска/ Бигла со јадровото подрачје Стогово/ Караорман. Овој коридор се наоѓа и во регионот на општина Дебрца, но во нејзините јужни делови. Таа главно зафаќа делови на реката Сатеска помеѓу планините Караорман (на запад) и Плакенска планина со јужните делови на Илинска планина (на исток). Во оваа област доминираат шуми со околу 75%. Коридорот Дебрца (Ботун) ја дополнува функцијата на претходниот коридор Дебрца (Слатино), а специфично е што го опфаќа Белчишко Блато (Сини Вирои), кое е

важен дел од миграторниот коридор на водни птици. Исто така, постојат докази за размножување на одредени видови риби во водите на Белчишко Блато, како што е ендемската пастрмка *Salmo lumi*.

Мора да се напомене и дека општина Дебрца потпаѓа во гранците на УНЕСКО заштитеното подрачје на Охридскиот регион и како таква мора да се придржува кон правилата на УНЕСКО за развој на регионот.

4.5.3 Идентификувани проблеми

- Недоволно исполнети критериуми за одржливо шумарство.
- Интензивна и несоодветна пренамена на земјоделско во градежно земјиште.
- Исушувањето на блатните површини како и сечењето и палењето на трските и другите растенија со цел да се зголеми плодната површина за земјоделски цели.
- Нерационално искористување на растителни ресурси.
- Несоодветно управување со отпадот што придонесува кон нарушување на естетскиот изглед, зафаќање на површините на природните станишта, загадување со хемиски средства на почвата и водите, еутрофикација на водите итн.
- Несоодветна градежна практика и не водење грижа за пејсажните вредности.
- Неконтролирано користење на хемиски сретства во земјоделие.
- Не постоење на заштита на Белчишко блато.
- Немање евиденција на собирање лековите растенија, печурки и полжави.
- Неискористување на природните потенцијали за туристички цели.
- Ниска свест за значењето на Белчишкото Блато кај локалното население.
- Недоволна заштита на подрачјата важни за биодиверзитетот.
- Неконтролирано сечење на шуми.
- Намерно палење стрништа и шуми.
- Напуштање на традиционалните земјоделски практики.
- Некомплетно почитување на мерките што произлегуваат од изработените ОВЖС, Елаборати за заштита на животната средина, ИСКЗ Б за инсталации во општина Дебрца.

- Чести излети на заштитени крупни цицачи на патишта, кои понекогаш имаат и фатален крај.
- Непочитување на забрани за лов на загрозените видови и не прогласување на заштитени подрачја на природата.
- Непостоење на сигнализација за постоење на биокоридор.

4.5.4 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

Белчишко Блато

- Изработка на студија за валоризација на природни вредности на локалитетот Белчишко Блато.
- Отпочнување постапка за прогласување на локалитетот Белчишко Блато за заштитено подрачје.
- Запирање на мелиоративните активности и зафати кои придонесуваат за пресушување на Белчишко Блато.
- Собирање и одложување на комуналниот и другиот отпад на соодветни локации наменети за тоа.
- Воспоставување дигитална база на податоци за Белчишко Блато.
- Постапување соодветна инфраструктура и одбележување на Белчишко Блато.
- Воспоставување соодветна структура за мониторинг на Белчишко Блато.
- Планско управување со шумите околу Белчишко Блато.
- Подигање на свеста кај земјоделците за употреба на традиционални практики на земјоделско производство во околината на Белчишко Блато.
- Едукација и подигнување на јавната свест кај луѓето за значењето на Блатото.
- Организирање ден на Белчишко Блато и отворање инфо-центар.
- Враќање на традиционалните практики на користење на трската и рогозот, преку нејзино сечење во периодите во кои животинските видови не се размножуваат.
- Поттикнување на рурален туризам со промоција на храна од автохтони видови/раси.
- Правилна и контролирана употреба на пестициди и други хемиски средства во земјоделството и нивна замена со алтернативни решенија (органиско производство).
- Едукација за подготовка на проекти за заштита и промоција на биодиверзитетот во општина Дебрца.
- Воспоставување на интегриран систем за заштита на шумите од бесправна сеча, појава на пожари и деградација, во соработка со надлежните институции - МЗШВ, Шумска полиција, ЈП Македонски шуми.
- Одредување квоти за собирање диви видови растенија, габи, животни и нивни делови од комерцијален интерес.
- Зголемување на површините пошумени со нови насади.
- Изработка на акциски план за управување со спелеолошкиот објект Јаорец.
- Спроведување на мерките за превенција и санкции за намерно палење стрништа и шуми.
- Поддршка на локални еко-активисти и НВО во отворање на каналите на социјалните медиуми преку кои се подигнува јавната свест за одржливо користење на природните ресурси во општина Дебрца.
- Изработка на насоки за воведување добри практики за управување на шуми со висока биолошка разновидност.
- Поттикнување на интегрирање на потребите за функционалност на биокоридорите и еколошката мрежа во шумарските практики и руралниот развој
- Организирање донаторски конференции за проблематиката за заштита на биолошката разновидност.
- Воспоставување механизми за финансирање на заштитата на биолошката разновидност од буџетите на локалните самоуправи.
- Спроведување едукативни екскурзии, тематски организирани (позитивни и негативни примери за состојбата или управувањето со биолошката разновидност).
- Вградување на целите за заштита на биолошката разновидност во секторските стратегии, програми и планови (енергетика, води, земјоделство, рурален развој, шумарство, борба против сиромаштија итн.) со вклучување на алтернативни решенија.

- Строго почитување на одредбите од Законот за лов во поглед на исплата на надоместокот на локалното население за штети предизвикани од лов на заштитени видови (мечки, рисови и др.).
- Поактивно ангажирање на локалното население во однос на заштитата на сопственоста, на пример со преземање на мерки за ефикасна заштита на пчелни сандаци.
- Воспоставување механизми за финансирање на заштитата на биолошката разновидност од буџетите на локална самоуправа.
- Изработка на туристички карти/понуди/прирачници за заштитени и чувствителни подрачја во прилог на зачувување на биолошката разновидност.
- Анализа на можностите за развивање алтернативен туризам и негово спроведување во конкретни подрачја.
- Поддршка за преземање акции за намалување на напуштањето на традиционалните земјоделски практики (пр. косење) и деградација на руралниот предел во ридско-планинските подрачја.
- Засилување на имплементацијата на мерките што произлегуваат од изработените ОВЖС, Елаборати за заштита на животната средина, ИСКЗ Б и нивна соодветна контрола од локалната инспекција за животна средина.
- Вклопување на аспектите на заштита на биолошката разновидност при подготовка на стратегии за локален економски развој (ЛЕР) и други стратешки и плански документи на локално ниво.
- Комуникација со министерство за транспорт и врски и министерство за внатрешни работи за ограничување на брзината и поставување на соодветна сообраќајна сигнализација за опасност од премин на диви животни на идниот автопатот што ќе проаѓа низ општина Дебрца и ќе ги пресекува биокоридорите.

4.6 ТЕМАТСКА ОБЛАСТ-ОТПАД

Отпад е секоја материја или предмет што припаѓа во некоја од категориите на отпад од Листата на видови отпад⁸ што создавачот или поседувачот ја/го отфрла, има намера да ја/го отфрли или од него се бара да ја/го отфрли.

Управување со отпад е збир на активности, мерки и одлуки наменети за избегнување и намалување на количеството на создадениот отпад и неговото негативно влијание врз животната средина, животот и здравјето на луѓето, вклучувајќи го и постапувањето со отпадот.

Несоодветното постапување и управување со отпадот е еден од најсериозните еколошки проблеми во Македонија. Општата политика за управување со отпадот, со цел да се надмине постојната состојба и да се воспостави одржлив систем за управување со отпадот, беше оформена во Законот за животна средина, во Националните еколошки акционен планови (НЕАП 1996/2007 година) и особено во Законот за управување со отпад.

Надлежен орган за подготвување и усвојување на сите правни инструменти и за спроведување на сите ЕУ директиви поврзани со отпадот е МЖСПП како национален орган на јавната управа одговорен за прашањата од областа на животната средина. Надлежните органи за спроведување на инспекција и за други извршни задачи, генерално, се Државниот инспекторат за животна средина (МЖСПП) и локалните инспекции за животна средина (општините).

Како последица од процесот на децентрализација во земјата, бројни надлежности се делегирани на општините. Општините се одговорни за многу важни активности: организација на собирањето, транспортот и депонирањето на комуналниот инертниот отпад; надзор над транспортот и депонирањето на индустрискиот неопасен отпад, одлучување во врска со локациите на капацитетите за управување со отпад, издавање на локални прописи за управување со отпад, финансирање и надзор над затворањето на дивите депонии и прекилот на работата на капацитетите за управување со отпад. Необично е што општините издаваат градежни дозволи дури и кога се работи за нивни сопствени инвестиции, па дури издаваат и еколошки дозволи (ИСКЗ - Б дозволи). Изградбата на депонии за неопасен и инертен отпад, исто така, е одговорност на општините. Градоначалниците на општините се обврзани да доставуваат годишен извештај

⁸ Службен весник на РС Македонија 100/05

за постапување со неопасен отпад во соодветната општина до Министерството за животна средина и просторно планирање.

За да се постигне успешна координација во процесот на развивање на современ систем за управување со отпад, мониторинг и примена на управувањето со отпадот во Македонија, сите институции мора да ги зајакнат своите капацитети со понатамошна реорганизација и дополнителни финансиски средства, со нови вработувања и спроведување на соодветна обука на вработените на национално, регионално и локално ниво.

Законската регулатива која го регулира управувањето со отпадот дадена е во прилог 3.

4.6.1 Состојба со управување со отпадот

Управувањето со отпад на територија на општина Дебрца го врши ЈПКД Дебрца с. Белчишта, формирано на 23.03.2000 година. ЈПКД Дебрца е основано од Советот на општина Дебрца и е единствен вршител на комунални услуги:

- Собирање, пречистување и дистрибуција на вода за пиење и одведување на фекални води,
- Собирање, транспортирање и депонирање на комунален отпад,
- Одржување на јавна хигиена и јавно зеленило.

Секторот за комунална хигиена на ЈПКД Дебрца функционира во следните сектори:

- Собирање, транспортирање и депонирање на отпад и
- Чистење и одржување на јавно – сообраќајни површини и одржување на паркови и зеленило.

Квалитетот и навременоста во извршувањето на широкиот спектар на дејности ЈПКД Дебрца ја реализира со добра организација, максимално ангажирање и залагање на органите на јавното претпријатие, менаџерскиот тим и сите вработени, со постојани инвестициони вложувања во средствата за работа, предметите за работа и работната сила, рационално искористување на работната сила, транспарентност и соработка со правните и физичките лица корисници на услугите. Во ЈПКД Дебрца моментално има 14 вработени.

Видови на отпад во општина Дебрца

Пресметано во просек по глава на жител, секој жител на Македонија годишно создава 240 kg комунален и друг вид на неопасен отпад, односно 0,6 kg отпад дневно.

Според последните достапни податоци за создаден и собран отпад во општините во Македонија за 2018 година, во општина Дебрца во 2018 година се создадени 824 тони отпад, од кои собрани се само 429 тони или 53%. Стапката на создавање на отпад во општината е 198 kg/жит/годишно. Просечниот состав на отпадот во југозападниот плански регион е даден во следната табела.

Слика 21 Просечен состав на отпадот во југозападниот регион

Фракција	%
Градинарски отпад	14,26
Друг биоразградлив отпад	30,88
Хартија	6,98
Картон	5,49
Стакло	5,04
Метали (железни)	1,57
Алуминиум (не-железни)	1
Композитни материјали	1,48
Пластична амбалажа	1,64
Пластични кеси	6,35
РЕТ шишиња	2,96
Друга пластика	2,22
Текстил	6,72
Кожа	1,22
Пелени	6,61
Дрво	1,02

Фракција	%
Градежен отпад и шут	1,18
ОЕЕО	0,72
Опасни материјали (медицински отпад)	0,69
Други посебни текови на отпад (ластик-гуми итн.)	0,33
Ситнеж (<10 mm)	1,65
Вкупно	100

Собирање, транспорт и одлагање на отпадот во општина Дебрца

ЈПКД Дебрца врши собирање на комунален отпад од населените места, од понеделник до петок од 08:30 до 15:30 часот по следниот распоред:

Понеделник	Село Горенци, Оровник, Аеродром, Викторија инвест, Плажа
Вторник	Село Велмеј, Лешани, Средорече, Белчишта, Милкуз
Среда	Село Волино, Требеништа
Четврток	Климештани, Мешеишта, Илинче, Еко Петрол
Петок	Злести, Ботун, Песочани, Ново Село, Пуцко Петрол, Макител, Аеродром

За собирање на отпад, ЈПКД Дебрца во населените места во општината има поставено вкупно 238 канти со капацитет од 120 l и 50 l. На одредени места низ селата поставени се и метални контејнери, а дел од домаќинставата имаат свои садови за подигање на отпад. Камионот за отпад поминува скоро пред секоја куќа во 14 села, додека во одредени маала каде што не може да помине камионот има поставено контејнер.

Во март 2019 година набавени се уште 350 пластични канти со капацитет од 360 l ќе бидат распоредени по сите села од општината и во останатите села каде сеуште не е започнат процес за собирање на отпадот.

Согласно годишниот извештај за комунален отпад за 2018 година на ЈПКД Дебрца, во општината се собрани 342 тони отпад, од кои: хартија - 10 тони, стакло – 7 тони, пластика - 14 тони, метал - 7 тони, органски отпад - 52 тони, екстил - 3 тони, гума - 3 тони, комунален отпад - 243 тони, останато - 3 тони.

Собирањето на отпадот се врши со помош на два багер комбинирки, камиони за подигање отпад (Мерцедес, БМЦ) и трактор со приклучна механизација. Дополнително општината располага и со теренско возило лада нива 4x4 и камион за чистење на снег.

На територија на општина Дебрца има две поголеми ѓубришта⁹ што се користат за исфрлање на отпадот:

- За Белчишта, Лешани, Велмеј и Злести која зафаќа површина од 1800 m², на која се исфрла комунален и инертен отпад во количина од 1379.93 kg дневно и
- За селата Мешеишта, Оровник, Тревен и Волино која зафаќа површина од 1600 m², на која се исфрла комунален и инертен отпад во количина од 1066.72 kg дневно.

Ѓубришта

Ѓубришта најчесто се јавуваат во области каде нема услуги за организирано собирање на отпад или кога непознати сторители се обидуваат да ги избегнат трошоците за отстранување. Иако мали по големина (површина и волумен), тие може да претставуваат огромен ризик за животната средина поради различните типови на отпад кои некогаш содржат биолошки отпад, хемикалии и дури и индустриски отпад.

На територија на општина Дебрца идентификувани се осум ѓубришта и тоа во населените места Ботун, Белчишта, Мешеишта, Лешани, Волино, Требеништа, Оровник и други помалки. Површината на овие ѓубришта е дадена во следната табела:

⁹ Несоодветно избрана локација за финално исфрлање на отпад, без поставена соодветна заштита на почвата и водите и без дневни активности за постапување со одложениот отпад.

Ѓубриште	Површина во m ²
Ботун	300
/	40
Белчишта	70
Лешани	70
Мешеишта	150
Волино	100
Требеништа	200
Оровник	1000
Вкупно	1930

Големите ѓубришта во Мешеишта и Белчишта се класифицирани и како ѓубришта со висок ризик.

Во текот на 2016 година, како дел од ИПА проект¹⁰, подготвена е техничка документација и Регионален план за управување со отпадот во Југозападниот плански регион, каде општина Дебрца припаѓа. Во рамките на овие проектни активности, утврдена е локација за изградба на депонија за комунален отпад во рамките на општината Дебрца. Меѓутоа, населението на општината заедно со локалната власт во 2018 година изрази недвосмислено незадоволство од изборот на локацијата за депонијата и не ја прифати локацијата.

4.6.2 Идентификувани проблеми

- Нецелосна покриеност со услуги на собирање на цврст комунален отпад во општината.
- Недостиг на соодветно место за финално одлагање на цврст комунален отпад.
- Недостиг на соодветно место за финално одлагање на инертен отпад.
- Недостиг на крајно решение за угинати животни.
- Постоене на ѓубришта.
- Отсуство на навика кај луѓето за минимизирање и компостирање на органскиот отпад во домашни услови.
- Недостиг на катастар на создавачи на отпад во општината.
- Немање на соодветно место за депонирање на отпадот (инженерски проектирана, целосно хидроизолирана локација со комплетен систем за заштита на животната средина).
- Непостоене на систем за преработка и повторна употреба на отпадот.
- Немање на доволен број контејнери/канти за собирање и селектирање на отпад во населените места.

4.6.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

- Зголемување на достапноста на услугата на собирање отпад за сите домаќинства во општината со цел 100% опфат.
- Редовно собирање на комуналниот отпад од страна на ЈПКД Дебрца.
- Изградба на санитарна јама за угинати животни.
- Селекција и одвоено постапување со отпадот.
- Модернизирање и зголемување на бројот на опрема за собирање на отпад.
- Овозможување услови за компостирање на биоразградливиот отпад во домашни услови.
- Превземање на селектираниот отпад од страна на собирачи на отпад кои располагаат со соодветна дозвола за собирање, транспотирање и третман на отпад.
- Обезбедување на локација и соодветни услови за депонирање на инертен отпад во општината.
- Депонирање на цврстиот комунален отпад на соодветно место за тоа – санитарна депонија за комунален отпад.
- Затворање и рекултивација на сите ѓубришта во општината.
- Катастар на создавачи на отпад.

¹⁰ Europeaid/136347/IH/SER/MK, "Подготовка на потребни документи за воспоставување на интегриран и финансиски самоодржлив систем за управување со отпад во Пелагониски, Југозападен, Вардарски и Скопски Плански регион", проект финансиран од ЕУ

4.7 ЕНЕРГЕТСКА ЕФИКАСНОСТ И ОБНОВЛИВИ ИЗВОРИ НА ЕНЕРГИЈА

Енергетската ефикасност е сооднос на резултатот од изведување услуги, стоки или енергија, со внесот на енергија, односно користење на помалку енергија, без да се намали квалитетот на живеење.

Порастот на потрошувачката на енергија во Република Македонија во текот на последната деценија е два пати поголем. Причина за тоа е зголемувањето на индустриската активност, застарени технолошки средства и стара инфраструктура што драстично го забрзува неефикасното користење на енергијата. Зголемената потрошувачка на енергетски горива и други енергетски потенцијали ја наметнува потребата од посериозно третирање на енергетската ефикасност. Постапувањето на друг начин со енергетската ефикасност произлегува не само затоа што енергетските горива се ограничени туку и заради општите директиви што се однесуваат на заштитата на животната средина.

Енергетска ефикасност всушност значи извршување иста или поголема низа активности со иста или помала количина потрошена енергија (електрична, топлинска, светлосна, кинетичка) и со помала емисија на јаглерод диоксид во атмосферата. Меѓународниот панел за климатски промени ја дефинира енергетската ефикасност како обратнопропорционална на енергетската интензивност. Притоа, зголемената енергетската ефикасност не треба да биде на сметка на намалувањето на удобноста на корисниците.

Енергетската ефикасност донесува големи придобивки во секојдневниот живот:

- намалување на потребата од увоз на енергија,
- поефикасно греење и ладење,
- заштеда на средства,
- поквалитетна животна средина,
- намалување на ризикот од разни болести предизвикани од штетни материји, а кои се резултат на енергетското производство,
- зголемување на бројот на работни места и
- зголемување на примената на обновливи извори на енергија.

Овие придобивки во голема мера придонесуваат за развој на свеста кај луѓето.

4.7.1 Состојба со енергетска ефикасност

Општина Дебрца се стреми колку е што е можно повеќе да ги намали трошоците за електрична енергија и на тој начин да го намали товарот врз општискиот буџет, сретства кои би можеле да бидат пренаменети за други покорисни проекти за општината. За таа цел спроведува низа активности како:

- Замена на дрвена дограмата со енергетски ефикасни ПВЦ прозори и врати на основно училиште село Оровник како и замена на кровот со поставување на топлотна изолација.
- Замена на дрвени прозори и врати со ПВЦ во основно училиште село Требеништа.
- Реконструкција на старо основно училиште во село Волино и адаптирање во објект на центар на заедницата со кој се запазени сите енергетски ефикасни критериуми.
- Реконструкција на основно училиште во село Ботун со воведување на енергетски ефикасни стандарди замена на дограма и поставување на изолација.
- Замена на дрвена дограма со ПВЦ на Административната зграда на општина Дебрца.
- Поствување на сончеви панели за искористување на сончевата енергија за производство на електрична енергија на три јавни објекти и тоа административен објект на општина Дебрца, основно училиште село Белчишта, основно училиште село Мешеишта.
- Изработка на програма за енергетска ефикасност.
- Замена на светилките на уличното осветлување со енергетски ефикасни светилки.
- Реконструкција на дом на културата во село Лешани со пренамена на основно училиште.
- Реконструкција на дом на културата во село Злести со запазување на енергетската ефикасност.

Дополнително планирано е:

- Реконструкција на основно училиште село Мешеита со запазување на критериумите за енергетска ефикасност.
- Реконструкција на основно училиште село Издеглавје запазување на критериумите за енергетска ефикасност.
- Промена на системот за улично осветлување со лед светилки кои ќе допринесат за заштета на електрична енергија.
- Приспособување на школото во село Требеништа согласно елаборатот за енергетска ефикасност изработен од Делта Проект.
- Реконструкција на поранешен интернат во село Белчишта со адаптација во музеј за Белчишко блато со запазување на критериумите за енергетска ефикасност.
- Реконструкција на дом во село Требеништа со пренамена во музеј за Требенишко кале и Требенишка накропола со запазување на критериумите за енергетска ефикасност.

4.7.2 Идентификувани проблеми

- Многу низок процент на користење на обновливи извори на енергија (соларна енергија, биомаса, енергија на ветер, биогаз и др.) како и природниот гас во однос на вкупното искористување на останатите извори на енергија (фосилни горива) кои имаат негативно влијание на животната средина и здравјето на луѓето.
- Недоволна примена на енергетската ефикасност при градење на објекти заради што настануваат загуби на топлинската енергија во зимскиот период, односно зголемено се користи електрична енергија за климатизација во летниот период и дополнително се влијае на климатските промени.

4.7.3 Препораки за решавање на идентификуваните проблеми

- Замена на застарено уличното осветлување со штедливо осветлување.
- Субвенции за набавка на ПВЦ врати и прозори, термо фасади, инвертер клими, штедливи светилки и сл.
- Проекти за искористување на обновливите извори на енергија.
- Почесто користење на јавен превоз, наместо патнички возила.

5. РАЗВОЈ НА ОПШТИНА ДЕБРЦА

5.1 Урбанистичко планирање

Просторно и урбанистичко планирање е континуиран процес кој се обезбедува со изработување, донесување и спроведување на Просторен план, урбанистички планови, урбанистичко-планска документација, регулациони план на генерален урбанистички план и урбанистичко-проектна документација, со цел да се обезбеди уредувањето и хуманизацијата на просторот и заштитата и унапредувањето на животната средина и природата.

За изработување на урбанистички планови, урбанистичко-планска документација и урбанистичко-проектна документација, општините задолжително донесуваат годишна програма.

Во последните шест години, односно во периодот 2013-2019 година, општина Дебрца има донесено шест урбанистички планови кои се во сила, а 14 други урбанистички планови се во фаза на донесување или детално:

Урбанистички планови во сила:

- Урбанистички план за село Лакиње,
- Урбанистички план за село Долно Средоречје,
- Урбанистички проект за Аеродром Св. Апостол Павле,
- Урбанистички план за вон населено место за изградба на винарии на КП 3374-дел, м.в. Подлабинци, КО Мешеиште,
- Урбанистички план за вон населено место за градежна парцела 1 на КП 431, КП 431/1 и КП 432/2, КО Оровник,
- Урбанистички план за вон населено место за локалитет Широки разори, КО Оровник.

Урбанистички планови во фаза на донесување:

- Урбанистички план за село Велмеј,

- Урбанистички план за село Песочани,
- Урбанистички план за село Злести,
- Урбанистички план за село Климештани,
- Урбанистички план за село Издеглавје,
- Урбанистички план за село Волино,
- Урбанистички план за село Слатино,
- Урбанистички план за село Црвена Вода,
- Урбанистички план за село Ботун,
- Урбанистички план за село Горно Средоречје,
- Урбанистички план за село Оровник,
- Урбанистички план за село Горенци,
- Урбанистички план за село Требеништа,
- Урбанистички план за село Мешеишта.

Исто така, за десет населени места во општина Дебрца донесени се општи акти кои се во сила:

- Општ акт за село Оровник,
- Општ акт за село Горенци,
- Општ акт за село Требеништа,
- Општ акт за село Мешеишта,
- Општ акт за село Ботун,
- Општ акт за село Белчишта,
- Општ акт за село Лешани,
- Општ акт за село Сливово,
- Општ акт за село Врбјани,
- Општ акт за село Ново Село.

Девет општи акти сеуште се во фаза на донесување:

- Општ акт за село Грко Поле,
- Општ акт за село Брежани,
- Општ акт за село Годивје,
- Општ акт за село Оздолени,
- Општ акт за село Турје,
- Општ акт за село Мраморец,
- Општ акт за село Сошани,
- Општ акт за село Слатински Чифлик,
- Општ акт за село Арбиново.

Состојба со бесправно изградени градби

Поднесени се 3.178 барања за утврдување на правен статус на бесправно изградени објекти за кои дел се комплетирани барања со геодетски елаборат и се работи по нив, а дел се одбиваат барањата поради недостаток на геодетски елаборат.

5.2 Локален економски развој

Последниот стратешки план за локален економски развој на општина Дебрца е изработен во 2008 година и се однесува на периодот 2009 – 2013 година.

Овој документ е изработен согласно Програмата за локален економски развој и е поделен во четири поглавја:

1. Општи информации за општина Дебрца
2. Процес на стратешко планирање на локалниот економски развој
3. Спроведување на проектни задачи
4. Законска рамка за подготовка на стратегијата за ЛЕР

Поглавјето за општи информации, опфаќа податоци за географските карактеристики на општина Дебрца, геолошки карактеристики, сеизмички карактеристики, клима, вегетација, хидрографија, рудни богатства, културно – историски вредности, демографски карактеристики, образование, здравство, стопански развој на општина Дебрца, инфраструктура и јавни услуги, квалитет на

живеење, урбанистичко и физичко планирање. Поглавјето исто така дава преглед и на поважните проекти од локалната инфраструктура, односно:

- Реализирани проекти за период 2006-2008 година и
- Планирани проекти за период 2009 – 2011 година.

Поглавјето за стратешко планирање на локалниот економски развој врши анализа на силните и слабите страни, можностите и заканите во општината, врши рангирање на стратешките области и цели и ги утврдува приоритетите на стратешките цели.

Поглавјето за спроведување на проектните задачи дава преглед на конкретните цели и програмските задачи и проекти.

Законската рамка за подготовка на стратегијата за ЛЕР дава преглед на сите законски и подзаконски акти кои се релевантни во подготовка на стратешкиот план за локален економски развој на општина Дебрца.

Општина Дебрца има изработено **Интегриран план за локален развој на општината 2019-2022**. Овој документ е подготвен со финансиска поддршка на Проектот 'Унапредување на општинското владеење' финансиран од Европската Унија, а спроведен од страна на Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) во партнерство со Министерството за локална самоуправа и Министерството за финансии и истиот се чека одлука од советот на општина Дебрца.

Во периодот 2014-2019 година во општина Дебрца се реализирани или се во фаза на реализирање следните проекти:

Дата	Компанија / Министерство	Опис на проект
2015 10/ 2016	Министерство за финансии на Република Македонија	Набавка на специјално возило за собирање на комунален отпад „Проект за подобрување на општинските услуги MSIP-NCB-065-16,,.
05/2018 - 09/2020	Здружение за екологија и туризам ЕКОТУРИЗАМ-2016, Охрид Контакт лице: Јасна Филипова, претседател, jasna.filipov@gmail.com	Севкупно управување со проекти, вклучувајќи: <ul style="list-style-type: none"> • Следење и проценка на клучните видови / живеалишта / птици во Белчишко Блато во врска со Директивата за птици и живеалишта. • Подготвен извештај за екосистемските услуги и план за спроведување на приоритетните мерки; Подготовка и организација на модул за обука за одржлив развој на туризмот и рекреацијата во мочуриштето во Белчишта. • Подготовка и организација на модул за обука за општински службеници / локални чинители; Развој на мала инфраструктура за поддршка на одржлив туризам. • Спроведување на кампања за комуникација, едукација и јавна свест.
09/2014 - 12/2017	РЕЦ Будимпешта, канцеларија во Скопје Контакт лице: Милена Манова Илиќ, MManovaIlikj@rec.org	„Белчишко блато во нашите срца,, <ol style="list-style-type: none"> 1. Ангажирање на локална заедница во мапирање на екосистемите на мочуриштето и на локалитетите за културното наследство. 2. Подигнување на свеста на локалната заедница за важноста на употреба на Белчишкото блато и негово назначување како Мапа на Натура 2000 (памфлети и информативни панели за мочуриштето). 3. Изготвување на план за зачувување на Белчишко Блато во Заедницата како иднина на сајтот NATURA 2000.
10/2017- 12/2018	Министерство за Финансии на Република Македонија	Набавка на четири комунални возила и реконструкција на две локални улици во Општина Дебрца Проект за подобрување на општинските услуги (MSIP) MSIP-IPA-NCB-022-18
12/2016 – 12.2019	Прекугранична соработка Македонија – Грција – Носител	Подобрување на заштитата на приоритетните растенија во прекуграничната област под акроним Conse-pp.

Дата	Компанија/Министерство	Опис на проект
	Општина Дебрца од Република Македонија	
03/2016-09/2017	Министерство за локална самоуправа Биро за регионален развој	Проект за санација и реконструкција на културен дом Село Лешани
02/2015-2016	Ценатр за Југозападен плански регион	Проект за санација и реконструкција на школо село Оровник
2017	Центар за југозападен плански регион	Проект за санација и реконструкција на школо село Ботун
2015-2016	Министерство за транспорт и врски – Европска инвестициона банка	Изградба на регионален колектор за одведување на отпадни води од село Мешеишта до регионален колектор на Охридско Езеро
05/2018 12/2018	Министерство за животна средина	Изработка на техничка документација за секундарна канализација во село Мешеишта
2017	Министерство за животна средина	Изработка на техничка документација за канализација во село Ново Село
2017	Министерство за локална самоуправа Биро за регионален развој	Реконструкција на дом во село Злести
2015/2016	Агенција за финсиска подршка во земјоделство и рурален развој	Реконструкција на локален пат село Злести во село Лешани
2015/2016	Агенција за финсиска подршка во земјоделство и рурален развој	Изградба на канализациона мрежа во село Горенци
2015/ 2016	Агенција за финансиска подршка во земјоделство и рурален развој	Реконструкција на улици во должина од 1km во село Ботун
2014/2015	Агенција за финансиска подршка во земјоделство и рурален развој	Изградба на канализациона мрежа во село Мешеишта
2014/2015	Буџет на општина дебрца	Реконструкција на водоводна мрежа во село Ботун
2016	Министерство за транспорт и врски – Европска инвестициона банка	Реконструкција на водоводна мрежа во село Требеништа
2016	Биро за регионален развој	Изградба на резервоар во село Требеништа

Во следната табела дадени се проекти за економски развој на општина Дебрца што треба да се реализираат во наредниот период (Избор на релевантни проекти):

Дата	Опис на проект
2019 - 2025	Целокупното уредување на локалитетот Сине Вирој, како и пристапноста до него ги заокружува долгодишните заложби за претворање на овој простор во своевидна туристичка атракција изградба на пристапен пат со паркинг простори, изградба на видиковци, пешачка дрвена патека во должина од 2 km, како и поставување на сигнализација.
2019 - 2025	Реконструкција на локалниот пат кој ги поврзува селата Злести и Белчишта.
2019 - 2025	Реконструкција на локалниот пат кој ги поврзува селата Мешеишта и Волино.
2019 - 2025	Изградба на локалниот пат кој ги поврзува селото Мешеишта и Манастирот Св. Илија, со што се овозможува пристап до манастирот за многубројни посетители кои го посетуваат овој верски значаен објект.
2019 - 2025	Основен проект за Изградба на фекална канализација во село Волино.
2019 - 2025	Основен проект за Изградба на фекална канализација во село Лешани.
2019 - 2025	Основен проект за изградба на фекална канализација село Велмеј.
2019 - 2025	Основен проект за изградба на цевковод за фекална канализација и пречистителна станица, село Ботун.
2019 - 2025	Основен проект за изградба на цевковод за фекална канализација и пречистителна станица, село Грко Поле.
2019 - 2025	Основен проект за изградба на фекална канализација село Ново Село.

Дата	Опис на проект
2019 - 2025	Основен проект за изградба на секундарна фекална канализација во село Мешеишта.
2019 - 2025	Изградба на фекална канализација село Требеништа.
2019 - 2025	Изработка на техничка документација и изградба на фекална канализација во остантите села во општина Дебрца.
2019 - 2025	Изградба на плоштади во единаесет населени места во општина Дебрца.
2019 - 2025	Оспособување на постоечки објект за потребите на детска градинка.
2019 - 2025	Едукација за аплицирање и користење на субвенции, грантови, и др поволности за земјоделците и производителите.
2019 - 2025	Изработка на предлог сообраќајни решенија, за подобар пристап до локалитетите и подобрена поврзаност.
2019 - 2025	Реставрација, изградба на нови сместувачки капацитети.
2019 - 2025	Заштита на културно историско наследство-реставрација на споменици и спомен обележја.
2019 - 2025	Финансиска помош на ученици со посебни потреби и уредување на просторија за работа со деца со посебни потреби.
2019 - 2025	Изградба и реконструкција на спортски сали и др.објекти за рекреација.
2019 - 2025	Изработка на проспект и едукација на населението во развој на руралниот туризам.
2019 - 2025	Изградба на гасоводна мрежа.
2019 - 2025	Основен проект за санација-реконструкција на културно историски објект во село Требеништа.
	Уредување на крајбрежјето на Слатинско Езеро.
2019 - 2025	Физибилити студија за реконструкција, модернизација и одржување на јавното и уличното осветлување во општина Дебрца.
2019 - 2025	Реставрација на традиционални автентични куќи во за потребите за развој на рурален туризам во општината.
2019 - 2025	Реконструкција на општинската зграда во село Белчишта.
2019-2021	Набавка на ново комунално возило за собирање на отпад.
2019 - 2025	Набавка на канти, контејнери за отпад и започнување со селекција на отпад.
2019 - 2025	Изработка на техничка документација и изградба на пристапен пат до манасстир и црква св.Богородица село Ботун.
2019 - 2025	Изработка на техничка документација и изградба на улица во село Волино.
2019 - 2025	Едукација на населението и развивање на оганско производство на земјоделски производи.
2019 - 2025	Анимирање на пчелари.
2019 - 2025	Развој на Земјоделието како стопанска гранка во општината.
2019 - 2025	Искористување на обновливите извори на енергија.
2019 - 2025	Развој на Винарската Гранка стимулирање за отварање на винарски визби со угостителски комплекси.
2019 - 2025	Промовирање на потенцијалите на општината.
2019 - 2025	Изградба на системи за наводнување на обработливи земјоделски површини.
2019 - 2025	Мапирање на off-road патеки.
2019 - 2025	Изградба на планинарски дом во село Брежани.
2019 - 2025	Обележување и уредување на патеки за потребите на туристите.
2019 - 2025	Промоција на snow adventure.
2019 - 2025	Заштита на пештерата Јаорец.
2019 - 2025	Развој на алтернативни форми на туризам, Планинарски, Велосипедски, излетнички,
2019 - 2025	Уредување на речни корита во населните места во општината.
2019 - 2025	Пробивање и изградба на пат до Требенишко Езеро И Требенишко Кале и Уредување на Требенишко Езеро
2019 - 2025	Изработка на техничка документација и изградба на регионален водовод од Караорман до село Оровник
2019 – 2025	Изградба и Маркација на Велосипедска Патека с. Годивје - с. Лактиње - Славеј планина-Шумски куќи Радомирово - Дебели рид - Попово нивиште - Брана на последната МХЦ на Песочанска река - Долни локви - с. Годивје

5.3 Одржлив развој

Одржливиот развој имплицира развој што ги задоволува потребите на сегашните генерации, без да ја загрози можноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби. Светската комисија за животна средина и развој (позната како Brutland комисија) го дефинира одржливиот развој како: *Развој кој ги задоволува потребите на сегашните генерации, без да ја загрози можноста на идните генерации да ги задоволат своите потреби.* Оваа дефиниција ги поткрепува гледиштата за одржлив развој на Република Македонија и сумира голем број на мисли и визии. Дефиницијата понатаму вели: “Во суштина, одржлив развој е процес на промени во којшто користењето на ресурси, насочувањето на инвестиции, ориентацијата на техничкиот развој и институционалните промени се во хармонија и ги зголемуваат како сегашните, така и идните потенцијали, со цел да се задоволат човечките потреби и аспирации”. Одржливиот развој вклучува три взаемно зависни и испреплетени димензии:

- Економска димензија (економски ресурси, развој и раст)
- Димензија на животната средина (природни ресурси, заштита и одржливо користење на природата и превенција и борба против загадувањето)
- Социјална димензија (социјални ресурси, солидарност и борба против сиромаштијата).

Одржливиот развој претставува континуиран процес кој вклучува подобрување на интеграцијата на економските, социјалните и аспектите на животната средина. За таа цел општина Дебрца ги реализира следните активности:

- Општината изврши урбанизација на локации наменети за изградба на фотоволтаични централи односно искористување на обновливите извори на енергија. Со урбанизацијата на овие локации им се овозможува на потенцијалните странски инвеститори да ги добијат потребните дозволи и да започнат со изградба со што им се олеснува процедурата во добивање на документација.
- Општината во наредниот ќе пристапи кон преземање со управување на градежно земјиште сопственост на Република Северна Македонија и ќе пристапи кон отуѓување на градежно земјиште на Р.С.М. со што постапката за отуѓување која досега ја водеше министерството за транспорт и врски ќе се води во Општината.
- Општината започна со изработка на проекти и изградба на канализациони мрежи водоводи, патишта со што го олеснува пристапот кон привлекување на инвестиции.
- Општината го намали данокот за отворање на фирма на територија на Општина Дебрца.
- Општината ќе пристапи кон изработка на брошура за потенцијалите за инвестирање во општината.
- Општината ќе врши посета на саеми за привлекување на инвеститори.
- Општината започна со изградба на поголеми инфраструктурни зафати во сите сфери и сегменти од секојдневното живеење кои го олеснуваат животот на локалното население, започнуваќи од реконструкција на основни училишта, изградба на водоснабдителни и канализациони системи изградба на патишта како и до уредување на туристички локации и афтенитични објекти. Воедно развојот на руралниот туризам општината го смета как еден од најважните сегменти за стимулација на населениот односно давање на угостителски и сместувачки услуги од страна на локалното население, изработка на сувенири, OFF-Road турите низ масивите на планините во општината би допринеле за финансиска заработка на локалното население а секако со тоа и зголемен интерес на самото население за работа со туризам.
- Општината ќе привлекува инвестиции за отворање на нови индустриски капацитети.
- Општината ќе работи на подобрување на условите за живеење во сите населени места уредување на атрактивни рекреативни зони, уредување на плоштади, доизградба на канализациони системи, водоводни системи, доизградба на улици и патишта.
- Општината има изработено технички документации за уредување на локации како изградба на пристапни патишта, патеки, видиковци за одмор, клупи и канти за отпадоци, обележани места за пикник. По нивно уредување ќе се пристапи кон промоција на web порталите како и посета на саеми.
- Општината спроведува голем број на проекти за природните вредности и потенцијални заштитени подрачја со самото спроведување на проектите се вклучуваат голем број на луѓе кои се запознаваат со самото подрачје тематски се разработува се вклучува и

јавноста со самото тоа се допринесува кон промоција и презентација на подрачјето кон аудиториумот како и привлекување на нови истражувачи и нови бројни проекти. Општината во изминатиот период има спроведувано проекти со кои ги има презентирани потенцијалното заштитено подрачје Белчишко блато(Сини Вирој) пред учесници од земјите Србија, Косово, Босна, Црна Гора, Албанија,.

- Општината во наредниот период ќе започне со изработка на брошура и видео за промоција на белчишкото блато како и изработка на професионални фотографии.
- Општината ќе започне со реконструкција на објект кој ќе биде пренеменет во музеј за Белчишко Блато, Сини Вирој во кој посетителите и туристите ќе имаат можност да ги утврдат убавините на самото подрачје пренесени на фотографии.
- Општината во наредниот период ќе земе учество кон саеми и семинари се со цел презентација на природните реткости и заштитени подрачја .
- Општината започна со поставување на информативни табли и патоказни знаци на прометни улици на територијата на општината.
- Општината ќе изработи web страна за туристичките потенцијали на општината природните вредности заштитени подрачја културно историски споменици.
- Општината ќе изврши електронско мапирање на природните вредности.

5.4 Потенцијали за развој на туризам

Општината има не само природен потенцијал, туку и сообраќајно изградена мрежа која и овозможува посебни поволности за развој на туризмот. Постоенето на аеродромот, магистралниот пат кој поминува низ општината овозможува пристап до општината и нејзините природни убавини. Постоенето на Слатинското езеро, со површина од 0,3 км² е значаен потенцијал за развој на еколошкиот туризам. Езерото се наоѓа во природно чиста зона, богата со флора и фауна. На брегот на езерото постои хотелско угостителски објект со многу мал капацитет. Езерото е богато со риба и се наоѓа во непосредна близина на селото Слатино во чија околина се лоцирани две ловишта. Самиот амбиент на селата кои што ја задржале старата македонска архитектура, традиционалната храна го зголемуваат потенцијалот за привлекувањето на туристите.

Освен Слатинското езеро, во општината во текот на летниот период заради поволните климатски услови – летната свежина, особена атракција претставува посетата на живописниот кањон на Песочанска река, како и на излетничките места Радомирово, Славеј, Илинска Планина и Велмешки Извори (општината располага со вкупно 20 ха излетнички места, со остварена посетеност од 400 лица за 2004 година).

Иако постојат услови за развојот на туризмот, туризмот не е развиен и постојат само 3 капацитети за сместување на туристи со остварени 170 ноќевања годишно и со капацитет од 30 легла. Состојбата на сместувачките капацитети во туристичките објекти не ги задоволува стандардите, кои се основа за привлекување на туристи.

Со својата местоположба и близината на Охрид, Струга, Дебрца е идеално место за оние што сакаат да истражуваат, да го откријат недопреното, да го почувствуваат адреналинот. Недопрената природа, убавините кои ретко каде можат да се сретнат, се вистинските амбасадори и промотори на овој потенцијал кој малку, или речиси воопшто не е. Природата во Дебрца нуди вистинска можност за алтернативниот туризам, како што се планинарењето, возењето велосипед, параглајдерството, истражување на културното и природното наследство, рибарењето или уживањето во традиционалната храна и сл. Кога станува збор за планинарење. Околината изобилува со планински и живописни терени како што се планините: Илинска планина (Лиска - 1.909 m) и Плакенска Планина (Плаке 1.999 m) и Стогово со Караорман (Голем Рид - 2.268 m).

Дебрца е идеална и за сè поатраktivната алтернативна форма на туризам - велосипедски туризам. Во возењето велосипед не уживаат само спортските фанатици, туку често и семејства кои бараат мирно „пловење“ со велосипед покрај езеро, а за малку поподготвените блага или стрмна велосипедска, планинска патека. Така, од селските и планинските патишта идеални за планинскиот велосипедизам, сè до асфалтираниот патишта, постојат многу можности, за сите кои сакаат да забораваат на автомобилот и да спојат убава прошетка и разгледување на природата, со неопходно потребната физичка активност.

За велосипедистите значајно е дека има веќе одбележани велосипедски патеки. Посетителите како посебно атрактивни ја издвојуваат планинската патека: Охрид - Дебрца.

Патеката Охрид-Дебрца-Охрид ги опфаќа општина Охрид и општина Дебрца. Кружна е и се вози на релација: Охрид-Лескоец-Косел-Куратица-Злести/ЛешаниВелмеј-Белчишта-Ботун-Мешеишта-Требеништа-Горенци-Оровник-ПодмољеОхрид. Делови од патеката се асфалтирани, делови пак се со чакал, или се само земјани. Патеката врви низ рурален предел, поврзува села и области, широка е и овозможува користење теренско возило, доколку е потребна придружба или логистика. Ова е средно тешка патека која бара добра здравствена состојба и добра физичка кондиција.¹¹

Слика 22 Велосипедска тура (извор: City bike Ohrid)

Во рамките на прекуграничната соработка Македонија – Грција, Општина Дебрца како носител на проектот од македонска страна, заедно со партнерите на проектот од македонска страна Јавно претпријатие за управување и заштита на повеќе наменско подрачје “ЈАСЕН” и Шумарски Факултет – Скопје, и партнерите од Грција, Општина Терми и Институтот за одгледување на растенија и генетски ресурси, обезбеди средства од ЕУ ИПА програмата за прекугранична соработка за реализација на проектот “Подобрување на заштитата на приоритетните растенија во граничната област” под акронимот “Conse-pp”.

Во рамките на овој проект од страна на Општина Дебрца е земено Белчишкото блато, како единствено и најголемо водно станиште во Република Македонија, со што се предвидува сеопфатна анализа на флората и фауната, која е опфатена во самото блато, како и изработка на мобилна апликација за туристи за убавините на блатото, воедно опфатени се и обуки за десет туристички водичи за белчишкото блато, кои воедно го поттикнуваат локалниот економски развој и претставуваат можност за дополнителни вработувања на територијата на општина Дебрца, исто така предвидено е да се изврши реконструкција на стариот училиштен интернат во селото Белчишта, со пренамена на објектот, во ЕКО Музеј Белчишко Блато “Сини Вирој”, кое целосно ќе биде опремено и ќе бидат изложени убавините на блатото, кои ќе станат достапни за туристите од регионот.¹²

Во тек се и активности од проектот „Подобрување на управувањето и одржливо користење на (Сини Вирој)“. Проектот го спроведува Здружението ЕКОТУРИЗАМ 2016, во рамките од програмата која се реализира во рамки на проектот: „Подобрување на управувањето со заштитените подрачја“, финансиран од Европската Унија а се спроведува од страна на Програмата за развој на Обединетите нации (UNDP) во соработка со Министерството за животна средина и просторно планирање и со поддршка од општина Дебрца. На блатото и во околината изградена е туристичка инфраструктура како: летниковци, набљудувачница за птици и информативни табли.¹³

¹¹ Брошура Излези во природа, влезе во авантура! / [уредник и автор на текстовите Гонце Јаковлеска, Елона Капециу; превод Викторија Димитровска, Грамоз Шабани, Јонида Алите]

¹² <http://struze.mk/so-ipa-sredstva-ke-se-gradi-eko-muzej-vo-belchishta/>

¹³ <http://okolunas.com/2019/%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%B0-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%87%D1%83%D0%B2%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5-%D0%BD%D0%B0/>

Слика 23 Туристичка инфраструктура во околина на блатото

Досега реализираните се проекти:

- Изградена пешачката патека покрај Охридското Езеро во Оровник.
- Изградени видиковци во местата Сини Вирој и Требенишко езеро, поставени маси со клупи за одмор, корпи за отпадоци, информативни табли, паркинг за велосипеди, патоказни табли за подобро упатување и информирање на туристите на повеќе локации во општината.
- Изработен Туристички флаер "Истражи ја Дебрца".
- Реконструкција и партерно уредување на спомен обележјето на Трајче Дојчиноски и спомен чешмата во Село Белчишта.
- Партерно уредување на просторот околу Изворите „Долни Исток,, и воденицата во Село Велмеј.

Во иднина се планира реализација на следниве проекти:

- Проект - Реконструкција на постоечки објект стар Интернат во Село Белчишта со пренамена во Етно Музеј и Музеј за "Белчишко Блато".
- Проект - Рехабилитација на браната "Слатино".
- Проект - Изградба на пешачка патека до "Пештерата Јаорец" и нејзино обележување со патоказни знаци.
- Проект - Изработка на Туристичка брошура.
- Проект - Промоција на Требенишко Езеро и одржување на риболовни натпревари.
- Проект - Изградба на Видиковци на Требенишко Езеро.
- Проект - Промоција на Археолошкиот локалитет Градиште Горно Поле село Велмеј.

Исто така треба да се напомене дека Општина Дебрца поседува 150 метри долга плажа на Охридско Езеро, која се наоѓа во близина на Аеродромот во Охрид, покрај самиот пат кој води за Струга. Во изминатите години предложени беа проектни решенија кои предвидуваа целиот простор да биде збогатен со повеќе содржини, фонтани, клупи, пешачки патеки од монтажно-демонтажни материјали, шанкови, санитарен јазол, тушеви, соблекувални и различни реквизити. Од се наведено изведена е само пешачка патека.

Во 2018 година со поддршка на Агенцијата за филм на РМ и во соработка со Кинотеката на Македонија, Патувачкото кино на Македокс со многу ентузијазам, волја и сопствено вложување од 10 до 22 август направи десет проекции на документарни филмови во областа Дебрца (Дебрца) и тоа во селата Волино (10 август), с. Белчишта (11 август), с. Издеглавје (12 август), с. Мешеишта (14 август), с. Слатино (15 август), с. Ботун (17 август), с. Злести (18 август), с. Оровник (19 август), с. Лешани (21 август) и село Велмеј (22 август).

Целта на Патувачкото кино е непосредно да влијае во процесот на децентрализација на културата во државата и да овозможи кинопроекции во мали и рурални места, кадешто жителите немале можност за синеастичко доживување повеќе од 40 години.¹⁴

¹⁴ <https://www.mkd.mk/kultura/teatar-i-film/debarca-vo-poln-sjaj-gi-otkriva-svojata-ubavina-i-gostoprilstvo>

6. УЧЕСТВО НА ЈАВНОСТА

Учеството на јавноста во процесот на донесување на одлуки е од витално значење. Со користење на знаењата, вештините и ентузијазмот, јавноста може да помогне во донесувањето на важни одлуки за општината. Имајќи предвид дека јавните власти работат за локалното население, вклучувањето на јавноста е централен дел на политиките на одржлив развој. Решенија за економски, социјални и еколошки проблеми најлесно може да се најдат со вклучување на широк спектар на размислувања, дискусии, разгледување на нови идеи и пристапи и критичко мислење.

Учеството на јавноста може да доведе до донесување на подобри одлуки, а тоа ќе придонесе за подобрувања во квалитетот на животот на сите жители во општината. Вклучување на повеќе луѓе во процесот на донесување одлуки значи користење на поширок спектар на искуства, повеќе гледишта и знаење. Доколку при донесување на одлуките се земе во предвид овој поширок спектар на искуства и ставови, веројатно е дека донесената одлука ќе биде поточна.

Покрај тоа, преку вклучување во процесот, јавноста е изложена на целиот спектар на фактори кои можат да влијаат врз одлуката. Дури и доколку луѓето не се согласат со конечната одлука, поголема е веројатноста дека подобро ќе разберат зошто истата е донесена.

Учеството на јавноста не гарантира дека секој ќе биде задоволен со донесената одлука, имајќи предвид дека секој поединец има свои приоритети и проблеми. Но сепак, вклучувањето на јавноста во раната фаза во процесот на донесување одлуки и наоѓање начини да нејзиното мислење се земе во предвид помага да се изгради консензус.

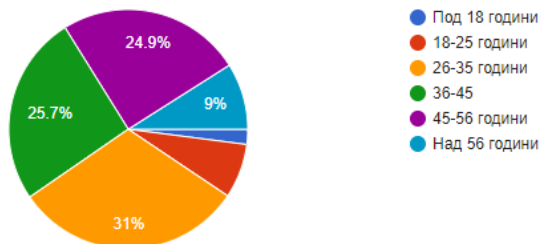
Имајќи предвид ова, во рамките на изработката на овој ЛЕАП, подготвен беше План за вклучување на јавноста и истиот беше направен достапен на интернет страницата на Општина Дебрца www.debrca.gov.mk и беше објавен во локалните медиуми за да биде достапен до јавноста со цел нејзино информирање за начинот на нејзино вклучување во процесот на изработка и донесување.

6.1 Извештај од спроведено истражување за состојбите со животната средина општина Дебрца

За потребите на вториот Локален Еколошки Акционен План (ЛЕАП) за периодот од 2019-2025 на Општина Дебарца, изработен е анкетен прашалник со цел вклучување на мислењето на јавноста и мапирање на приоритетните еколошки проблеми. Анкетниот прашалник во електронска форма во период од 03.04.2019 година до 15.05.2019 година беше достапен на интернет страницата на Општина Дебрца www.debrca.gov.mk и во печатена форма во Општина Дебрца во одделението за урбанизам, заштита на животна средина и ЛЕР, достапен за жителите на општината. Анкетниот прашалник се состои од 13 прашања од кои привите четири прашања се однесуваат на местото на живеење, возраста, степенот на образование и вработувањето, а останатите 9 прашања се однесуваат на состојбата со животната средина во општина Дебрца. На анкетниот прашалник одговориле 245 жители од населените места во општина Дебрца. Копија од анкетниот прашалник дадена е во прилог 1.

Најголем дел од анкетираниите лица се на возраст помеѓу 26 и 56 години, додека најмал интерес за пополнување на прашалникот имало кај малолетните лица. На следниот график прикажан е процентуалниот однос на возраста кај анкетираниите лица.

Која е вашата возраст?

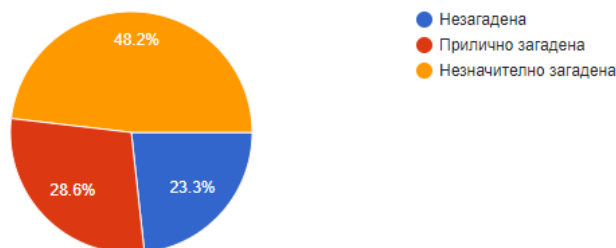

Најголем дел од анкетираниите жители на општина Дебрца се со среден степен на образование, односно 57,6% од анкетираниите, а 27,8% се со висок степен на образование.

58% од анкетираниите жители се вработени, а 28,2% невработени.

Според степенот на загаденост на општината 48,2% од анкетираниите жители сметаат дека општина Дебрца е незначително загадена, додека 28,6%, односно 23,3% од анкетираниите сметаат дека општината е прилично загадена, односно незагадена или:

Според степенот на загаденост на животната средина, сметате дека Вашата општина е:

Околу 2/3 од анкетираниите, односно 60% сметаат дека најзагрозен медиум од животната средина е почвата, 31,8% од анкетираниите сметаат дека тоа е водата, додека само 8,2% од анкетираниите жители сметаат дека најзагрозен медиум е воздухот.

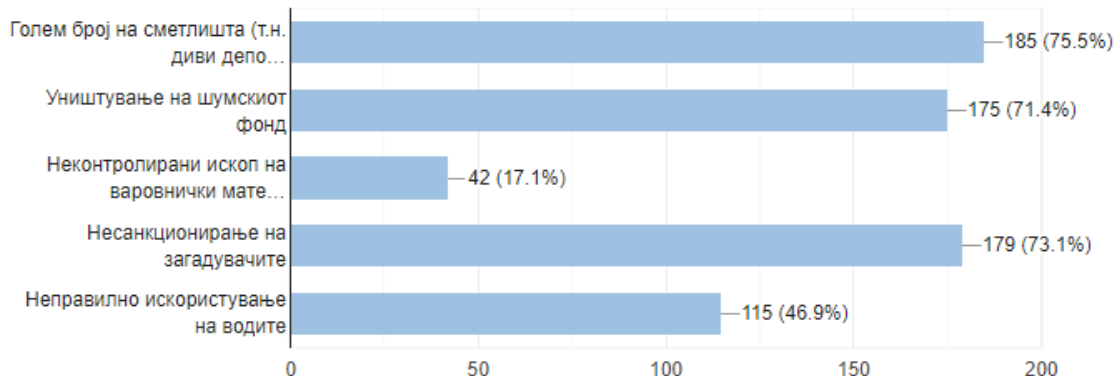
Најголем дел од анкетираниите, 62% сметаат дека главната причина за загадување во општината е неразвиеното модерно и организирано земјоделско производство. Според значајноста анкетираниите жители на општината причините за загадување ги степенувале по следниот редослед:

1. Неразвиено модерно и организирано земјоделско производство,
2. Нецелосна покриеност со атмосферска и фекална канализација и присуство на септички јами,
3. Неангажирање на комуналното претпријатие,
4. Немање на технички средства (канти, контејнери, општинска депонија),
5. Спалување на отпад,
6. Недостаток на персонал (инспектори и стручни лица) за спроведување на законската регулатива на општинско ниво,
7. Недостаток на финансиски средства од страна на општината за спречување и контрола на загадувањето,
8. Ниска јавна свест за фрлање на отпад.

На прашањето "Што најмногу Ви пречи на еколошки план во Вашата населба?" жителите имаат поделено мислење, но најголем дел од анкетираниите сметаат дека тоа се големиот број на

сметлишта (т.н. диви депонии), несанкционирање на загадувачите и уништувањето на шумскиот фонд. Одговорите на прашањето се дадени на следниот график:

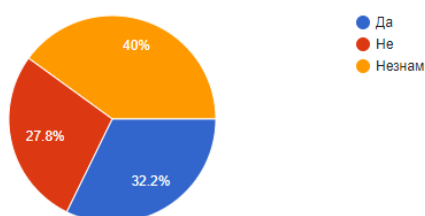
Што најмногу ви пречи на еколошки план во вашата населба?
(Ве молиме штиклирајте три од наведените одговори)

47,8% од анкетираниите жители на општина Дебрца сметаат дека последиците од загадената животна средина се нарушената состојба на медиумите во животната средина, 41,2% сметаат дека тоа е нарушеното здравје, а 11% од анкетираниите сметаат дека тоа е нарушениот имиџ на општината.

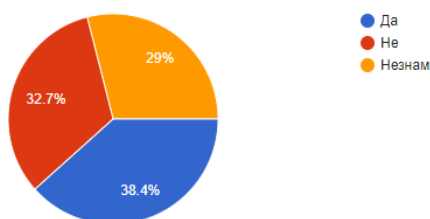
Анкетираниите исто така имаат поделено мислење за прашањето: "Дали индустриските објекти во општина Дебрца и нејзината околина сметате дека се општествено одговорни претпријатија (превземаат мерки во одредени области со цел подобрување на состојбите)?", односно:

Дали индустриските објекти во Општина Дебрца и нејзината околина сметате дека се општествено одговорни претпријатија (превземаат мерки во одредени области со цел подобрување на состојбите)?

Слично е и мислењето во однос на одржливото управување со шумите во општината:

Дали шумите во Вашата општина се управуваат на одржлив начин?

На прашањето: "Дали на инспекциските служби што вршат надзор над спроведување на прописи од областа на животна средина треба да им се дадат поголеми овластувања и можност на изрекување на високи парични казни (глоби)?" никој од анкетираниите не дал одговор.

Последното прашање се однесува на приоритетните еколошки проблеми во општината, при што испитаниците требаше да одберат 10 најважни според нивно убедување. Во продолжение е дадена ранг листа на понудените проблеми, рангирани според изборот на испитаниците.

1. Ниско ниво на свест кај јавноста (населението) и институциите за зачувување на животната средина и природата.
2. Присуство на сметлишта (диви депонии).
3. Неискоритеност на потенцијалот за екотуризам.
4. Недоизградена канализациона мрежа.
5. Непостоење на пречистителна станица за отпадни води.
6. Невклучување на јавноста при донесување на одлуки.
7. Непостоење на навика кај луѓето за минимизирање и компостирање на органскиот отпад во домашни услови.
8. Немање на соодветно место за депонирање на отпадот (инженерски проектирана, целосно хидроизолирана локација со комплетен систем за заштита на животната средина).
9. Непостоење на систем за преработка и повторна употреба на отпадот.
10. Загадување на почвата и подземните води од употреба на пестициди.
11. Немање на доволен број контејнери/канти за собирање и селектирање на отпад во населените места.
12. Загадување на површинските и подземните води како резултат на фекални води што се излеваат од приватни септички јами.
13. Незаконска изградба на објекти и уништување на шумски површини.
14. Загадување на воздухот од градежните активности во околината.
15. Многу низок процент на користење на обновливи извори на енергија (соларна енергија, биомаса, енергија на ветер, биогаз и др.) како и природниот гас во однос на вкупното искористување на останатите извори на енергија (фосилни горива) кои имаат негативно влијание на животната средина и здравјето на луѓето.
16. Загаден воздух од домашни ложишта.
17. Ерозија и свлечишта.
18. Недоволна примена на енергетската ефикасност при градење на објекти заради што настануваат загуби на топлинската енергија во зимскиот период, односно зголемено се користи електрична енергија за климатизација во летниот период и дополнително се влијае на климатските промени.
19. Отсуство на регистар со податоци за индустриските и стопанските објекти и за нивното влијание врз животната средина и здравјето на населението.
20. Недоволен капацитет на општината за следење и управување со квалитетот на животната средина.
21. Зголемено ниво на бучава од градежни активности.
22. Загадување на површинските и подземните води како резултат на директното излевање на комуналните и индустриските отпадни води во реципиентите.
23. Недоволен мониторинг на состојбата со животната средина.

7. ПЛАН ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ И НАБЉУДУВАЊЕ И ОЦЕНУВАЊЕ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЛЕАП

Локалниот акционен план за животната средина го спроведува градоначалникот на општината, како и другите правни и физички лица определени со планот. На предлог на градоначалникот, советот на општината го пропишува начинот на доставување на податоците од органите и правните и физичките лица надлежни за спроведување на планот.

Вкупната листа на проблемите со животната средина во општината е основа за приоритизација на проблемите со животната средина (утврдување на приоритети за животната средина во општината).

Имјаќи предвид дека сите утврдени проблеми не може да се решат одеднаш и за кратко време, неопходно е фокус да биде ставен на приоритетите на општината. Утврдувањето на приоритети е клучно за распределување на ограничени средства, а со цел постигнување на максимални резултати за рок од 6 години.

Приоритизацијата на проблемите со животната средина се врши врз база на дефинирани критериуми. Основна цел на критериумите е да се изврши меѓусебна споредба на секој од различните проблеми со животната средина, се со цел да се направи редослед по кој што ќе се решаваат проблемите со животната средина во општината. Критериуми за утврдување на приоритети се:

- Влијание врз човековото здравје,
- Влијание врз животната средина,
- Влијание врз квалитетот на живот,
- Распространетост,
- Интензитет,
- Неповратност,
- Јавното мислење,
- Ниво на контрола кое општината го има врз решавање на проблемот,
- Плански или законски или други регулаторни барања,
- Мислење на членовите на Локалниот комитет.

Приоритизацијата на проблемите за животната средина е направена од страна на локалниот комитет, земајќи ги во предвид резултатите од анкета и мислењето на јавноста. Приоритизацијата посочи неколку доминантни области што ќе бидат цел на општината во наредните период на важност на овој документ:

- Снабдување со вода за пиење,
- Собирање, одведување и третман на комунални отпади води,
- Управување со цврст комунален отпад,
- Заштита на природа и биодиверзитет и промоција на нивните вредности во насока на развивање на туризам.

Избраните и предложени мерки за мерки за кои надлежност и одговорност има единствено општината. Мерките ќе се деталзираат со соодветни акции во рамките на годишните планови за работа.

Спроведувањето на ЛЕАП подразбира и поставување на јасни и остварливи цели и мерки. При поставувањето на цели се водеше сметка за следното:

- Целите да се практични и реални.
- Целите да обезбедуваат стратешки насоки за долгорочно третирање на проблемите во заедницата.
- Целите да обезбедат можност за постигнување на консензус помеѓу членовите на заедницата.

Планот за спроведување почива на утврдените приоритети, поставува цели и мерки што ќе доведат до тие цели постигнувајќи јасно очекувани резултати при тоа посочувајќи одговорност на оние што треба тоа да го водат во дадена временска рамка.

Во продолжение е даден планот за спроведување на ЛЕАПот на општина Дебрца, заедно со план за следење на спроведувањето на овој план.

Советот на општината формира тело, раководено од градоначалникот, кое ќе го следи имплементирањето на локалниот акционен план за животна средина и ќе предлага промени во локалниот акционен план за животна средина, а за тоа еднаш годишно го известува органот на државната управа надлежен за работите од областа на животната средина (МЖСПП). За таа цел, дел од ова поглавје е план за следење на спроведувањето на ЛЕАПот. За секој приоритет, утврден е план за следење на спроведувањето и тој содржи:

- Очекувани резултати,
- Индикатори за успех,
- Фреквенција за следење,
- Одговорен за следење.

Тематска област: ВОДИ			
Идентификуван проблем: Отсуство на водовод во селата Слатински Чифлик, Мраморец			
Цел: Обезбедување на вода за пиење во селата Слатински Чифлик, Мраморец			
Мерки	Акции	Одговорен за спроведување	Време за реализација
Подготовка на техничка документација за воспоставување на систем за водоснабдување во селата Слатински Чифлик, Мраморец	Подготовка на техничка документација за воспоставување на систем за водоснабдување во селата Слатински Чифлик, Мраморец	Оштина Дебрца	2019 – 2025
Изведба на водоводен систем во селата Слатински Чифлик, Мраморец	Изведба на водоводен систем во селата Слатински Чифлик, Мраморец		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Изграден водоводен систем во селата Слатински Чифлик, Мраморец	Пуштен во употреба водоводен систем, Достапна квалитетна вода за пиење за населението од селата Слатински Чифлик, Мраморец	Годишно	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП

Тематска област: ВОДИ			
Идентификуван проблем: Дел од комуналните води сеуште се излеваат во септички јами, а отука во коритата на водотеците			
Цел: Изградба на канализација во поголемите села кои сеуште немаат, доизградба во поголемите села каде што е недовршена;			
Мерки	Акции	Одговорен за спроведување	Време за реализација
Подготовка на техничка документација за воспоставување на систем за собирање, одведување и третман на комунални отпадни води	Подготовка на техничка документација за воспоставување на систем за собирање, одведување и третман на комунални отпадни води	Општина Дебрца	2019 - 2025
Изведба на систем за собирање, одведување и третман на комунални отпадни води	Изведба на систем за собирање, одведување и третман на комунални отпадни води		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Изграден систем за собирање, одведување и третман на комунални отпадни води	Пуштен во употреба систем	Годишно ниво	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП

Тематска област: ВОДИ			
Идентификуван проблем: Нема прогласено т.н. Водозащитни зони”.			
Цел: Утврдување водозащитни санитарни зони на изворите за водоснабдување со вода (заштита на изворите за вода)			
Мерки	Акции	Одговорен спроведување за	Време за реализација
Мапирање на сите постоечки извори за снабдување со вода за пиење	Изработка на карта со извори	Општина Дебрца	2019 - 2025
Подготовка на техничка документација за прогласување на водозащитни зони	Изработени Елаборати за одредување на заштитни зони околу водозащитни објекти – бунари за водоснабдување		
Прогласување на водозащитни зони за извори за снабдување со вода за пиење	Донесување одлука за прогласување на водозащитни зони, Внесување на водозащитни зони во просторните и урбанистички планови на општината		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Подготвена техничка документација, Донесени одлуки	Број на изработени елаборати, Број на прогласени водозащитни зони	Годишно ниво	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП

Тематска област: ВОДИ			
Идентификуван проблем: Отсуство на систем за заштита од поплави			
Цел: Заштита на поплави			
Мерки	Акции	Одговорен спроведување за	Време за реализација
Изработка на Програма за заштита од штетно дејство на водите	Изработка на Програма за заштита од штетно дејство на водите	Општина Дебрца	2019 - 2025
Изработка на Оперативен план за заштита од поплави	Изработка на Оперативен план за заштита од поплави		
Донесување на одлука за прогласување на ерозивни подрачја и подрачја загрозени од ерозија	Внесување на ерозивните зони во просторните и урбанистички планови на општината		
Редовна проценка на проточноста и чистење на коритата	Програма за чистење на корита и канали		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Усогласеност со прописи и подигнат капацитет	Изработена потребна документација Донесена одлука	Годишно	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП
Исчистени корита	Исчистени корита		

Тематска област: ОТПАД			
Идентификуван проблем: Загадување од неправилно постапување со отпад, Постоене на ѓубришта.			
Цел: Подобрување на системот за управување со цврст отпад во општината (Чиста и здрава животна средина)			
Мерки	Акции	Одговорен за спроведување	Време за реализација
Зголемување на достапноста на услугата на собирање отпад за сите домаќинства во општината со цел 100% опфат.	Утврдување на населени места без услуга, Утврдување на доволен број на садови за собирање, Утврдување на потреби од возила за собирање, Утврдување на соодветна динамика на собирање, Зголемување на наплатата за собирање,	Општина Дебрца	2019 - 2025
Редовно собирање на комуналниот отпад од страна на ЈПКД Дебрца			
Модернизирање и зголемување на бројот на опрема за собирање на отпад	Подигнување на техничките и човечките капацитети во комуналното претпријатие, Спроведување на обуки за унапредување на работата и капацитети на вработените		
Селекција и одвоено постапување со отпадот	Обезбедување на собирни садови за одделно собирање на мокри и суви отпади (рециклабилни материјали), Обезбедување на начин за третман и преработка на одвоени отпади		
Овозможување услови за компостирање на биоразградливиот отпад во домашни услови	Обезбедување на мали компостерки за компостирање во домашни услови, Подигнување на свеста на населението за компостирање во домашни услови		
Затворање и рекултивација на сите ѓубришта во општината ¹⁵	Утврдување на бројот и обемот на ѓубришта во општината, Утврдување на начинот на затворање, Обезбедување на технички и финансиски средства за затворање		

¹⁵ Предуслов за затворање на сите ѓубришта во општината е обезбедување на соодветно место за правилно депонирање на цврстиот отпад (стандардна комунална депонија и депонија за инертен отпад)

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Подобрена состојба со отпад во општината, Почиста средина, Намалени или целосно отстранети губришта, Подигната јавна свест, Намален отпад за депонирање	Зголемен процент на услуги за собирање на отпад, Зголемен број на достапни садови за собирање отпад, Собран отпад,	Годишно	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП

Тематска област: ОТПАД

Идентификуван проблем: Недостиг на соодветно место за финално одлагање на цврст комунален отпад и инертен отпад

Цел: Депонирање на цврстиот комунален отпад на соодветно место за тоа – санитарна депонија за комунален отпад, Обезбедување на локација и соодветни услови за депонирање на инертен отпад во општината.

Мерки	Акции	Одговорен за спроведување	Време за реализација
Комуникација на локално, регионално и национално ниво за изнаоѓање на соодветна локација за депонирање на комуналниот отпад од општината	Разговори и состаноци на релевантни чинители и засегнати страни, на општинско, регионално и национално ниво	Општина Дебрца	2019 - 2025
Идентификација на локација за депонија за инертен отпад	Утврдување на критериуми за избор на соодветна локација, Обезбедување на урбанистички, технички и финансиски услови, Воспоставување на систем за управување со инертен отпад		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Изнајдено решение за локација за депонирање на цврст комунален отпад	Одлука за депонирање на цврст комунален отпад	Годишно ниво	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП
Изнајдено решение за локација за депонирање на инертен отпад	Одлука за депонирање на цврст комунален отпад		

Тематска област: Заштита на животна средина

Идентификуван проблем: Ниска јавна свест за заштита на животна средина

Цел: Подигнување на јавната свест

Мерки	Акции	Одговорен за спроведување	Време за реализација
Спроведување на кампања за подигнување на јавната свест за заштита на животната средина	Идентификација на теми: Правилно постапување со отпад, Компостирање на органски отпад во домашни услови,	Општина Дебрца	2019- 2025

Тематска област: Заштита на животна средина			
Идентификуван проблем: Ниска јавна свест за заштита на животна средина			
Цел: Подигнување на јавната свест			
Мерки	Акции	Одговорен спроведување за	Време за реализација
	Негативни ефекти од палење стрништа и шуми, Значење на Белчишко блато, итн.		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција следење на	Одговорен за следење
Подигната јавна свест	Број на спроведени кампањи	Годишно ниво	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП

Тематска област: БИОДИВЕРЗИТЕТ И ПРИРОДА/ТУРИЗАМ			
Идентификуван проблем: Неискористување на природните потенцијали за туристички цели.			
Цел: Промоција на природните вредности за развивање на екотуризам во општината			
Мерки	Акции	Одговорен спроведување за	Време за реализација
Едукација за подготовка на проекти за заштита и промоција на биодиверзитетот во општина Дебрца	Спроведување на обуки за едукација	Општина Дебрца	2019 – 2025
Анализа на можностите за развивање алтернативен туризам и негово спроведување во конкретни подрачја	Изработка на извештај за анализа на можностите за развивање на алтернативен туризам на основа на постоечките природни вредности во општината		
Изработка на туристички карти/понуди/прирачници за заштитени и чувствителни подрачја во прилог на зачувување на биолошката разновидност	Подготовка на карти, брошури и друг информативен материјал, инфо ден, инфо настани, инфо кампажи		
Поттикнување на рурален туризам со промоција на храна од автохтони видови/раси.	Поттикнување на рурален туризам со промоција на храна од автохтони видови/раси.		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција следење на	Одговорен за следење
Подигнати капацитети за подготовка на проекти	Спроведени обуки	Годишно	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП
Подготвена туристичка понуда	Подготвен информативен материјал		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Подготвен информативен материјал	Број и вид на информативен материјал	Годишно	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП

Тематска област: БИОДИВЕРЗИТЕТ И ПРИРОДА/ТУРИЗАМ			
Идентификуван проблем: Ризици врз Белчишко блато			
Цел: Заштита на Белчишко блато			
Мерки	Акции	Одговорен за спроведување	Време за реализација
Изработка на студија за валоризација на природни вредности на локалитетот Белчишко Блато	Изработка на студија за валоризација на природни вредности на локалитетот Белчишко Блато	Општина Дебрца	2019 - 2025
Спроведување на постапка за прогласување на локалитетот Белчишко Блато за заштитено подрачје	Информирање и подготовка за спроведување на постапката		
Запирање на мелиоративните активности и зафати кои придонесуваат за пресушување на Белчишко Блато	Анализа на постоечката состојба, Анализа на можностите и алтернативите, Комуникација со засегнати страни		
Поставување соодветна инфраструктура и одбележување на Белчишко Блато	Анализа на потребите Подготовка на документација Изведба на инфраструктура		
Воспоставување соодветна структура за мониторинг на Белчишко Блато	Воспоставување соодветна структура за мониторинг на Белчишко Блато		
Планско управување со шумите околу Белчишко Блато	Планско управување со шумите околу Белчишко Блато		
Подигање на свеста кај земјоделците за употреба на традиционални практики на земјоделско производство во околината на Белчишко Блато	Подготовка и спроведување на активности и кампањи за подигнување на свест		
Едукација и подигнување на јавната свест кај луѓето за значењето на Блатото	Подготовка и спроведување на обуки, активности, настани		
Организирање ден на Белчишко Блато и отворање инфо-центар	Организирање ден на Белчишко Блато и отворање инфо-центар		

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење
Подготвена студија	Подготвена студија	Годишно	Тело за следење на спроведувањето

Очекувани резултати	Индикатор на успех	Фреквенција на следење	Одговорен за следење на ЛЕАП
Прогласено заштитено подрачје	Прогласено заштитено подрачје	Годишно	Тело за следење на спроведувањето на ЛЕАП
Намалени или сопрени мелиоративните активности	Големина на подрачје со намалени или сопрени мелиоративни активности		
Воспоставена инфраструктура и мониторинг	Воспоставена инфраструктура и мониторинг		
Подигнат свест	Спроведени инфо настани		

8. РЕЛЕВАНТНА ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА

- Закон за животната средина (Службен весник на РМ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 39/16, 99/18) и придружна подзаконска регулатива
- Закон за квалитет на амбиентниот воздух (Службен весник на РМ бр. 67/04, 92/07, 35/10, 47/11, 51/11, 100/12, 163/13) и придружна подзаконска регулатива
- Закон за водите (Службен весник на РМ бр. 87/08, 6/09, 161/09, 51/11, 44/12, 163/13, 180/14) и придружна подзаконска регулатива,
- Закон за управување со отпад (Службен весник на РМ бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 09/11, 51/11, 123/12, 163/13, 39/16) и придружна подзаконска регулатива
- Закон за управување со пакување и отпад од пакување (Службен весник на РМ бр. 161/09, 17/11, 47/11, 6/12, 163/13, 197/2014, 39/16) и придружна подзаконска регулатива
- Закон за батерии и акумулатори и отпадни батерии и акумулатори (Службен весник на РМ бр. 140/10, 47/11, 163/13, 39/16) и придружна подзаконска регулатива
- Закон за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема (Службен весник на РМ бр. 06/12, 163/13, 39/16)
- Закон за заштита од бучава во животната средина (Службен весник на РМ бр. 79/2007, 124/10, 47/11, 163/13) и придружна подзаконска регулатива
- Закон за заштита на природата (Службен весник на РМ бр. 67/04, 14/06, 84/07, 47/11, 148/11, 163/13)
- Закон за контрола на емисии од испарливи органски соединенија при користење на бензини (Службен весник на РМ бр. 38/14, 39/16)
- Закон за енергетика (Сл. весник на РМ бр. 63/06; 36/07);
- Закон за хемикалии (Сл. весник на РМ бр. 113/07, измени 145/10, 164/13);
- Закон за просторно и урбанистичко планирање (Службен весник на РМ бр. 51/05; измени 137/07 и 24/08-пречистен текст, 91/09; измени 124/10, 53/2011, 144/12 и 70/13, 163/13, 42/14);
- Закон за градежно земјиште (Сл. Весник на РМ 53/01, 82/08); 15. Закон за градење (Службен весник на РМ бр. 51/05; измени 124/10, 18/11, 36/11, 54/11, 13/12, 144/12, 25/13, 163/13, 28/14, 42/14);
- Закон за локална самоуправа (Сл. Весник на РМ бр. 05/02, 07/04, 07/05);
- Закон за територијална организација на локалната самоуправа во Р. Македонија (Сл. Весник на РМ бр. 55/2004);
- Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер (Сл. Весник на РМ бр. 13/2006);
- Закон за здравствена заштита (Сл. Весник на РМ бр. 25 /2000);
- Закон за комунални дејности (Сл. Весник на РМ 45/97, 13/99);
- Законот за заштита на културно наследство (Сл. Весник на РМ бр. 20/04, 115/07, 18/11 и 148/11);

9. КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Стратешки план за локален економски развој на општина Дебрца (2009-2013), Белчишта, Декември 2008.
2. Локален еколошки акционен план за општина Дебрца за период 2006-2012 година.
3. Методологија за изработка на локален акционен план за животна средина, Водич за општините, Април 2007.
4. Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2015 година, Скопје 2016.
5. Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2016 година, Скопје 2017.
6. Годишен извештај од обработени податоци за квалитетот на животната средина за 2017 година, Скопје 2018.
7. Community environment action planning: A guide for practitioners.
8. Програма за работа и развој на ЈПКД Дебрца за 2018 година.
9. Регионален план за управување со отпад – Југозападен регион за 2016 година.
10. Национален план за управување со отпад на Р. Македонија (2009 – 2015).
11. Стратегија за управување со отпад на Република Македонија (2008-2020) година.
12. Програма за развој на Југозападниот плански регион 2015-2019.
13. Национална стратегија за одржлив развој на Р. Македонија (2009 – 2030).
14. Public Participation in Making Local Environmental Decisions, The Aarhus Convention Newcastle Workshop, Good Practice Handbook.

10.ПРИЛОЗИ

Прилог 1 Анкетен прашалник

Прилог 2 Прегледна карта на општина Дебрца и површини од интерес за екологијата

Прилог 3 Законска регулатива што ги регулира областите

Прилог 1 Анкетен прашалник

АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

Почитувани,

За потребите на вториот Локален Еколошки Акционен План (ЛЕАП), за периодот од 2019-2025 на Општина Дебарца, изработен е анкетен прашалник со цел вклучување на мислењето на јавноста и мапирање на приоритетните еколошки проблеми. Ве замолуваме да одвоите малку од Вашето драгоцено време и да го пополните овој прашалник.

Однапред Ви благодариме!

1. Населеното место каде живеете:

- _____

2. Која е вашата возраст?

- Под 18 години
- 18-25
- 26-35
- 36-45
- 45-56
- Над 56

3. Највисок степен на образование што сте го стекнале?

- Основно
- Средно
- Вишо
- Високо
- М-р
- Д-р

4. Кој е вашиот статус ?

- Вработен/а
- Неработен/а
- Студент/ка
- Пензионер/ка
- Друго

5. **Според степенот на загаденост на животната средина, сметаде дека Вашата општина е:**
- Незагадена
 - Прилично загадена
 - Незначително загадена
6. **Кој од наведените медиуми на животната средина сметате дека моментално е најзагрозен (од влијанија) во Вашата општина:**
- Воздух
 - Вода
 - Почва
7. **Кои се главните причини за загадувањето во општина Дебарца? Степенувајте со бројки од 1 до 8 според значајноста. (1- најмалку значајно, 8- најмногу значајно)**
- Ниска јавна свест за фрлање на отпад ____
 - Спалување на отпад ____
 - Недостаток на персонал (инспектори и стручни лица) за спроведување на законската регулатива на општинско ниво ____
 - Недостаток на финансиски средства од страна на Општината за спречување и контрола на загадувањето ____
 - Немање на технички средства (канти, контејнери, општинска депонија) ____
 - Неангажирање на комуналното претпријатие ____
 - Нецелосна покриеност со атмосферска и фекална канализација и присуство на септички јами ____
 - Неразвиено модерно и организирано земјоделско производство; ____
8. **Што најмногу ви пречи на еколошки глан во вашата населба? (Ве молиме заокружење три од наведените одговори)**
- Голем број на сметлишта (т.н. диви депонии),
 - Уништување на шумскиот фонд,
 - Неконтролирани ископ на варовнички материјал,
 - Несанкционирање на загадувачите,
 - Неправилно искористување на водите.
9. **Кои според вас се последиците од загадената животна средина ?**
- Нарушено здравје
 - Нарушена состојба на медиумите на животна средина
 - Нарушен имиџ на општината

10. Дали индустриските објекти во Општина Дебарца и нејзината околина сметате дека се општествено одговорни претпријатија (преземаат мерки во одредени области со цел подобрување на состојбите)?

- Да
- Не
- Незнам

11. Дали шумите во Вашата општина се управуваат на одржлив начин?

- Да
- Не
- Незнам

12. Дали на инспекциските служби што вршат надзор над спроведување на прописи од областа на животна средина треба да им се дадат поголеми овластувања и можност на изрекување на високи парични казни (глоби)?

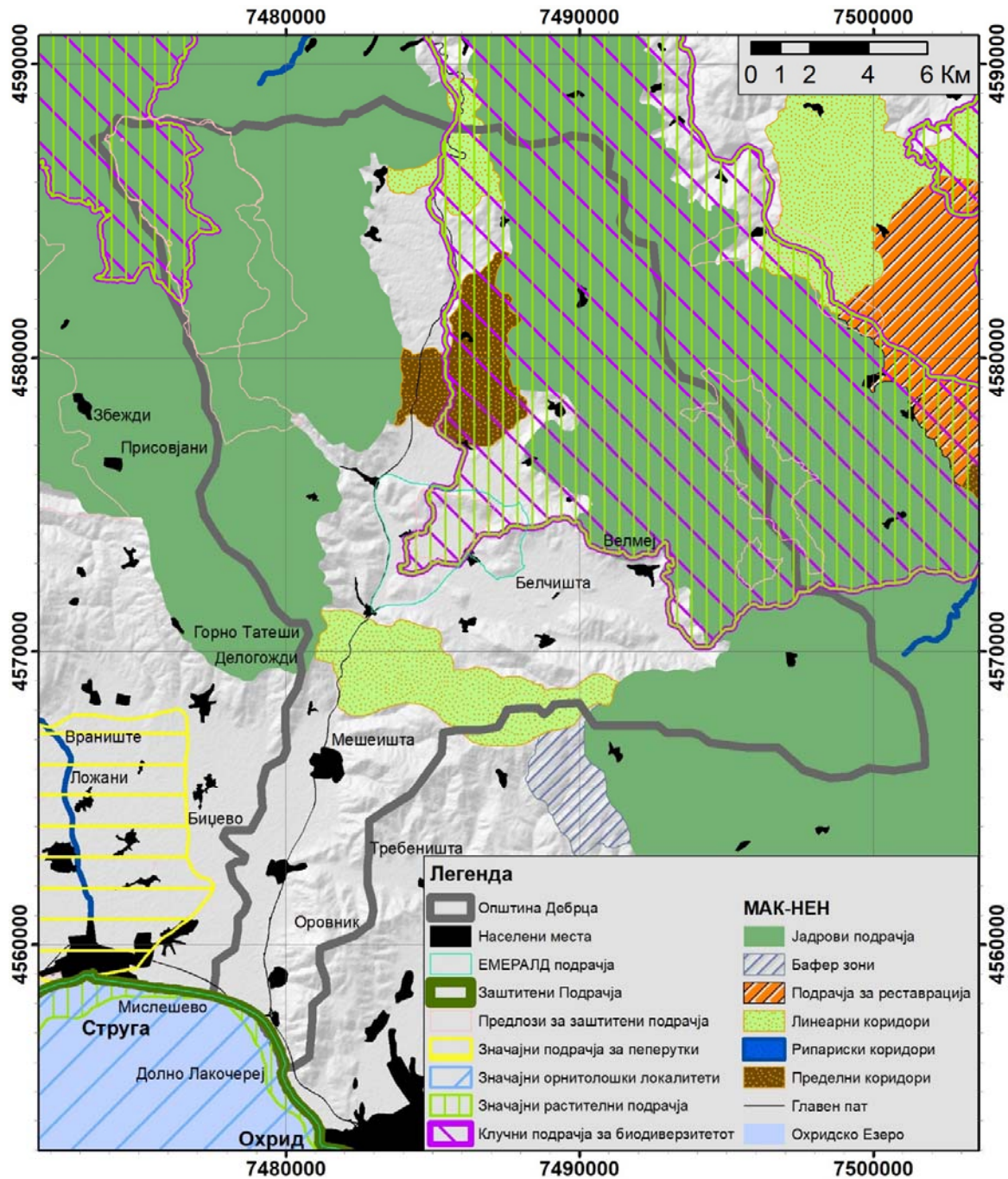
- Да
- Не
- Незнам

13. Ве молиме одберете (заокружете) десет приоритетни еколошките проблеми во Вашата општина.

- Ниско ниво на свест кај јавноста (населението) и институциите за зачувување на животната средина и природата,
- Неискористеност на потенцијалот за екотуризам,
- Недоизградена канализациона мрежа,
- Загадување на воздухот од градежните активности во околината,
- Загаден воздух од домашни ложишта,
- Загадување на површинските и подземните води како резултат на директното излевање на комуналните и индустриските отпадни води во реципиентите,
- Загадување на површинските и подземните води како резултат на фекални води што се излеваат од приватни септички јами,
- Присуство на сметлишта диви депонии,
- Немање на доволен број контејнери/ канти за собирање и селектирање на отпад во населените места,
- Немање на соодветно место за депонирање на отпадот (инженерски проектирана, целосно хидроизолирана локација со комплетен систем за заштита на животната средина),
- Непостоење на пречистителна станица за отпадни води,

- Непостоене на систем за преработка и повторна употреба на отпадот,
- Непостоене на навика кај луѓето за минимизирање и компостирање на органскиот отпад во домашни услови,
- Недоволен мониторинг на состојбата со животната средина,
- Не вклучување на јавноста при донесување на одлуки,
- Загадување на почвата и подземните води од употреба на пестициди,
- Ерозија и свлечишта,
- Незаконска изградба на објекти и уништување на шумски површини,
- Зголемено ниво на бучава од градежни активности,
- Многу низок процент на користење на обновливи извори на енергија (соларна енергија, биомаса, енергија на ветер, биогаз и др) како и природниот гас во однос на вкупното искористување на останатите извори на енергија (фосилни горива) кои имаат негативно влијание на животната средина и здравјето на луѓето,
- Недоволна примена на енергетската ефикасност при градење на објекти заради што настануваат загуби на топлинската енергија во зимскиот период, односно зголемено се користи електрична енергија за климатизација во летниот период и дополнително се влијае на климатските промени,
- Отсуство на регистар со податоци за индустриските и стопанските субјекти и за нивното влијание врз животната средина и здравјето на населението,
- Недоволен капацитет на општината за следење и управување со квалитетот на животната средина,
- наведете проблем значаен според Вас, а што го нема на листата
- _____

Прилог 2 Прегледна карта на биолошки значајни подрачја на територијата на општина Дебрца

Прилог 3 Законска регулатива што ги регулира областите

Води

Основен законски пропис со кој е уредена областа води е Законот за водите ("Службен весник на Република Македонија" бр. 87/08, 6/09, 161/09, 83/10, 51/11 и 44/12) и подзаконските акти донесени врз основа на Законот за води. Законот за водите е рамковен закон кој ги регулира основните принципи и начела за управување со водните ресурси. Главен акт кој го регулира Подзаконски акти со кои се дорегулира управувањето со водите се:

Класификација и категоризација на водите

- Уредба за класификација на водите „Службен весник на РМ“ бр. 18/99 од 31.09.1999 год.
- Уредба за категоризација на водотеците, езерата, акумулациите и подземните води, „Службен весник на РМ“ бр. 18/99 од 31.09.1999 год.

Речни сливови

- Одлука за определување на границите на подрачјата на речните сливови, „Службен весник на РМ“ бр. 107/12 од 27.08.2012 год.
- Правилник за содржината и начинот на подготвување на плановите за управување со речните сливови, „Службен весник на РМ“ бр. 148/09 од 14.12.2009 год.
- Правилник за методологијата за проценката на речните сливови, „Службен весник на РМ“ бр. 148/09 од 14.12.2009 год.

Програма за мерки

- **Правилник** за содржината и начинот на подготвување на програмата на мерки, „Службен весник на РМ“ бр. 148/09 од 14.12.2009 год.

Мониторинг на водите

- Правилник за содржината и начинот на подготвување на информациите на картографските прикази за активностите за мониторинг на водите, „Службен весник на РМ“ бр. 148/09 од 14.12.2009 год.

Советодавни тела

- Одлука за формирање на национален совет за води, „Службен весник на РМ“ бр. 149/09 од 15.12.2009 год.

Основни плански документи

- Национална стратегија за води (2012 – 2042), „Службен весник на РМ“ бр. 122/12 од 01.1.2012 год.
- Одлука за ставање на нацрт за изменување и дополнување на водостопанската основа на Република Македонија на стручна расправа, „Службен весник на РМ“ бр. 70/12 од 07.06.2012 год.
- Правилник за формата и содржината на барањето заради недонесување на решение со кое барањето за водостопанска согласност се прифаќа или се одбива, „Службен весник на РМ“ бр. 129/11 од 23.09.2011 год.
- Правилник за методологијата за содржината, начинот и постапката, ревидирањето на водостопанската основа на РМ, „Службен весник на РМ“ бр. 148/09 од 14.12.2009 год.

Водостопанство

- Правилник за формата и содржината на барањето заради недонесување на решение со кое барањето за водостопанска согласност се прифаќа или се одбива, „Службен весник на РМ“ бр. 129/11 од 23.09.2011 год.
- Правилник за методологијата за содржината, начинот и постапката, ревидирањето на водостопанската основа на РМ, „Службен весник на РМ“ бр. 148/09 од 14.12.2009 год.

Урбани отпадни води

- Правилник за критериумите за утврдување на зоните чувствителни на испуштањето на урбани отпадни води (*), „Службен весник на РМ“ бр. 130/11 од 26.09.2011 год.
- Правилник за условите, начинот и граничните вредности на емисија за испуштањето на отпадните води по нивното прочистување, начинот на нивно пресметување, имајќи ги во предвид посебните барања за заштита на заштитените зони(*), „Службен весник на Република Македонија“ бр. 81/11 од 15.06.2011 год.
- Правилник за поблиските услови, начинот и максимално дозволените вредности и концентрации на параметрите на прочистени отпадни води за нивно повторно користење, „Службен весник на РМ“ бр. 73/11 од 31.05.2011 год.

- Правилник за поблиските услови за собирање, одведување и прочистување, начинот и условите за проектирање, изградба и експлоатација на системите и станици за прочистување на урбаните отпадни води, како и техничките стандарди, параметрите, стандарди на емисијата и нормите за квалитет на предtretман, отстранување и прочистување на отпадни води, имајќи го во предвид оптоварувањето и методот за прочистување на урбаните отпадни води коишто се испуштаат во подрачјата чувствителни на испуштање на урбани отпадни води, „Службен весник на РМ“ бр. 73/11 од 31.05.2011 год.
- Правилник за начинот и постапката за користење на тињата, максималните вредности на концентрациите на тешки метали во почвата во која се користи тињата, вредности на концентрациите на тешки метали во тињата, согласно со нејзината намена и максималните годишни количини на тешки метали што може да се внесат во почвата, „Службен весник на РМ“ бр. 73/11 од 31.05.2011 год.

Испуштање на отпадни води

- Правилник за опасните и штетните материи и супстанции и нивните емисиони стандарди што можат да се испуштат во канализација или во систем за одводнување, во површински или подземни водни тела, како и во крајбрежни земјишта и водни живеалишта (*), „Службен весник на РМ“ бр. 108/11 од 12.08.2011 год.
- Правилник за условите, начинот и граничните вредности на емисија за испуштањето на отпадните води по нивното прочистување, начинот на нивно пресметување, имајќи ги во предвид посебните барања за заштита на заштитените зони(*), „Службен весник на Република Македонија“ бр. 81/11 од 15.06.2011 год.

Доставување на информации

- Правилник за начинот на пренос на информациите од мониторингот на испуштените отпадни води, како и формата и содржината на образецот со кој се доставуваат податоците, „Службен весник на РМ“ бр. 108/11 од 12.08.2011 год.

Мониторингот на испуштање на отпадни води

- Правилник за методологијата, референтните мерни методи, начинот параметрите на мониторинг на отпадните води, вклучувајќи ја и тињата од пречистувањето на урбаните отпадни води(*), „Службен весник на РМ“ бр. 108/11 од 12.08.2011 год.

Инспекциски надзор

- Правилник за формата и содржината на поканата за едукација, начинот на спроведување на едукацијата, како и начинот на водење на единствената евиденција за спроведената едукација - Бр.07-6258/5, „Службен весник на РМ“ бр. 118/11 од 01.09.2011 год.

Загадувачки материи и супстанции

- Листа на загадувачките материи и супстанции(*), „Службен весник на РМ“ бр. 122/11 од 07.09.2011 год.

Водно право

- Правилник за формата и содржината на барањето заради неиздавање на дозволата односно недонесување на решение за одбивање на барањето за издавање на дозволата за користење на водата, односно дозвола за вадење песок, чакал и камен од коритата и бреговите на површинските водни тела, „Службен весник на РМ“ бр. 129/11 од 23.09.2011 год.

Заштита на водите

- Правилник за пропишување на критериумите за определување на зоните чувствителни на нитрати, „Службен весник на РМ“ бр. 131/11 од 28.09.2011 год.
- Правилник за формата и содржината на барањето заради неиздавање на дозволата односно недонесување на решение за одбивање на барањето за издавање на дозвола за испуштање, „Службен весник на РМ“ бр. 129/11 од 23.09.2011 год.

Квалитет на амбиентниот воздух

Релевантната законска регулатива од тематската област – воздух на која треба да се базираат сите обврски и одговорности на општина Дебрца се однесува на:

- Закон за квалитет на амбиентниот воздух (Сл. Весник на Р. Македонија бр. 67/04, 92/07, 35/10, 47/11, 51/11, 100/12,163/13, 10/15, 146/15)

и придружната подзаконска регулатива, која ги вклучува:

- Правилник за начинот и роковите за мерење, контрола и евиденција на мерењата на испуштените штетни материји во воздухот од објекти, постројки и уреди што можат да го загадат воздухот над максимално дозволените концентрации ("Службен лист на СФРЈ" бр. 13/76 од 2.04.1976 год.).
- Правилник за начинот и роковите за доставување на извештаите за извршените мерења, контрола и евиденција од испуштените штетни материји во воздухот ("Службен лист на СФРЈ" бр. 9/76 од 5.03.1976 год.).
- Правилник за методологијата, начините, постапките, методите и средствата за мерење на емисиите од стационарните извори(*) („Службен весник на РМ" бр. 11/12 од 24.01.2012 год.).
- Правилник за формата и содржината на обрасците на доставување на податоците од емисиите во амбиентниот воздух од стационарни извори, начинот и временскиот период на доставување согласно капацитетот на инсталацијата, содржината и начинот на водење на дневникот на емисии во амбиентниот воздух („Службен весник на РМ" бр. 79/11 од 13.06.2011 год.).
- Правилник за количините на горните граници-плафоните на емисиите на загадувачките супстанции со цел утврдување на проекции за одреден временски период кои се однесуваат на намалувањето на количините на емисиите на загадувачките супстанции на годишно ниво („Службен весник на РМ" бр. 2/10 од 08.01.2010 год.).
- Правилник за содржината и начинот на преносот на податоците и информациите за состојбите во управувањето со квалитетот на амбиентниот воздух („Службен весник на РМ" бр. 138/09 од 17.11.2009 год.).
- Правилник за методологијата за мониторинг на квалитетот на амбиентниот воздух („Службен весник на РМ" бр. 138/09 од 17.11.2009 год.).
- Правилник за критериумите, методите и постапките за оценување на квалитетот на амбиентниот воздух („Службен весник на РМ" бр. 82/06 од 13.07.2006 год.).
- Уредба за изменување и дополнување на Уредбата за гранични вредности за нивоа и видови на загадувачки супстанции во амбиентниот воздух и прагови на алармирање, рокови за постигнување на граничните вредности, маргини и толеранција за гранична вредност, целн вредности и долгорочни цели („Службен весник на РМ" бр. 183/17 од 14.12.2017 год.).
- Правилник за граничните вредности за дозволените нивоа на емисии и видови на загадувачки супстанции во отпадните гасови и пари кои ги емитураат стационарните извори во воздухот („Службен весник на РМ" бр. 141/10 од 25.10.2010 год.).
- Правилник за методологијата за инвентаризација и утврдување на нивото на емисии на загадувачките супстанции во атмосферата во тони годишно за сите видови дејности, како и други податоци за доставување на Програмата за мониторинг на воздухот на Европа (ЕМЕП) („Службен весник на РМ" бр. 142/07 од 26.11.2007 год.).
- Уредба за гранични вредности за нивоа и видови на загадувачки супстанции во амбиентниот воздух и прагови на алармирање, рокови за постигнување на граничните вредности, маргини и толеранција за гранична вредност, целн вредности и долгорочни цели („Службен весник на РМ" бр. 50/05 од 27.06.2005 год.).
- Уредба за измена на гранични вредности за нивоа и видови на загадувачки супстанции во амбиентниот воздух и прагови на алармирање, рокови за постигнување на граничните вредности, маргини и толеранција за гранична вредност, целн вредности и долгорочни цели („Службен весник на РМ" бр. 4/13 од 09.01.2013 год.).
- Правилник за максимално дозволените концентрации и количества и за други штетни материји што можат да се испуштаат во воздухот од одделни извори на загадување ("Службен лист на СФРЈ" бр. 3/90 од 19.01.1990 год.).
- Правилник за методологијата за следење и утврдување на штетните материји во воздухот ("Службен лист на СФРЈ" бр. 9/76 од 5.03.1976 год.).
- Листа на зони и агломерации за квалитет на амбиентниот воздух („Службен весник на РМ" бр. 23/09 од 19.02.2009 год.).
- Правилник за класификација на објектите што со испуштање на штетни материји можат да го загадат воздухот во населените места и формирање на зони за санитарна заштита ("Службен лист на СФРЈ" бр. 13/76 од 2.04.1976 год.).

- Правилник за деталната содржина и начинот на подготвување на програмата за намалување на загадувањето подобрувањето на квалитетот на амбиентниот воздух („Службен весник на Република Македонија “ бр. 108/09 од 31.08.2009 год.).
- Уредба за определување на согорувачките капацитети кои треба да преземат мерки за заштита на амбиентниот воздух од загадување („Службен весник на РМ“ бр. 112/11 од 24.08.2011 год.).

Бучава

Релевантната законска регулатива од тематската област – бучава на која треба да се базираат сите обврски и одговорности на општина Дебрца се однесува на:

- Закон за заштита од бучава во животната средина (Сл.весник на РМ бр. 79/2007, 124/10, 47/11, 163/13, 146/15)

и придружната подзаконска регулатива, која ги вклучува:

- Правилник за гранични вредности на нивото на бучава во животната средина („Службен весник на РМ“ бр. 147/08 од 26.11.2008 год.).
- Правилник за примената на индикаторите за бучава, дополнителни индикатори за бучава, начинот на мерење на бучава и методите за оценување со индикаторите за бучава во животната средина („Службен весник на РМ“ бр. 117/08 од 29.08.2008 год.).
- Правилник за начинот, условите и постапката за воспоставување и работење на мрежите, методологијата и начинот за мониторинг, како и условите, начинот и постапката за доставување на информациите и податоците од мониторингот на состојбата во областа на бучавата (“Службен весник на РМ“ бр. 123/09 од 09.10.2009 год.).
- Правилник за поблиските видови на посебните извори на бучава како и услови кои треба да ги исполнуваат постројките, опремата, инсталациите и уредите кои се употребуваат на отворен простор во поглед на емитираната бучава и стандардите за заштита од бучава („Службен весник на РМ“ бр.142/13 од 17.10.2013 год.).

Управување со шумите

- Закон за шуми (Сл. Весник на РМ бр 64/09, 24/11, 53/11, 25/13, 79/13, 147/13, 43/14, 160/14, 33/15, 44/15, 147/15, 07/16, 39/16)

Други релевантни закони се:

- Закон за семенски и саден материјал за земјоделски растенија (Службен весник на Република Македонија бр. 39/06, 89/08, 171/10, 53/11, 69/13, 187/13, 43/14, 129/15 и 39/16)
- Закон за пожарникарство (Сл. Весник на РМ 67/04, пречистен текст - 168/17)
- Закон за заштита на природата (Службен весник на РМ 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14);
- Закон за катастар на недвижности („Сл. весник на РМ “број 55/2013, 41/2014, 115/2014, 16/2015, 153/2015 и 192/2015)
- Закон за животна средина (“Сл. Весник на РМ“ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16);
- Закон за ловството (Сл. Весник на РМ“ бр 26/2009, 82/09, 136/11, 01/12, 69/13, 164/13, 187/13, 33/15, 147/15, 193/15)

Во 2006 е доенесена и Стратегија за одржлив развој на шумарството со Акциски план за периодот 2007-2013. Во стратегијата се наведени сите современи пристапи кон шумарството, но во праксата ЈП Национални шуми не ги исполнува целосно. Цело стопанисување се врши согласно 10-годишните планови. Правилникот за подготовка на плановите е застарен и не содржи многу од современите барања за шумарството особено во поглед на барањата за биодиверзитет .

Од 6-те критериуми за одржливо шумарство поставени од Forest Europe, потполно се исполнуваат 3 и тоа: К-1 - Одржување и соодветно зголемување на шумските ресурси и нивниот придонес кон глобалниот јаглероден циклус, К-2 - Одржување на здравјето на шумски екосистем и виталност, К-3 - Одржување и поттикнување на продуктивни функции на шумите (дрвни и недрвни). На критериумот К-4 Одржување, конзервација и соодветно зголемување на

биолошката разновидност во шумските екосистеми, не се обрнува доволно внимание (не е вметнато во правилник за подготовка планови), а слично е и со К-5 - Одржување и соодветно зголемување на заштитните функции на шумите (особено на почвата и водата). Овие 2 критериума се недоволно исполнети. Последниот критериум К-6 - Одржување на други социо-економски функции и услови, воопшто не се ни земани во предвид при стопанисувањето.

Отпад

Релевантната законска регулатива од тематската област – управување со отпад на која треба да се базираат сите обврски и одговорности на општина Дебрца се однесува на:

- Закон за управување со отпад (Сл. весник на РМ бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 09/11, 51/11, 123/12, 163/13, 51/15, 146/15, 156/15, 192/15, 39/16, 63/16)

и придружната подзаконска регулатива, која ги вклучува:

- Исправка на Правилникот за количеството на биоразградливи состојки во отпадот што смее да се депонира („Службен весник на РМ“ бр. 108/09) („Службен весник на Република Македонија “ бр. 142/09 од 25.11.2009 год.).
- Правилник за граничните вредности на емисии при горење и согорување на отпад и условите и начинот на работа на инсталациите за горење и согорување („Службен весник на Република Македонија “ бр. 123/09 од 09.10.2009 год.).
- Правилник за количеството на биоразградливи состојки во отпадот што смее да се депонира („Службен весник на Република Македонија “ бр. 108/09 од 31.08.2009 год.).
- Правилник за општите правила за постапување со комуналниот и со другите видови неопасен отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 147/07 од 07.12.2007 год.).
- Правилник за содржината и начинот на водење, чување и одржување на евиденцијата во регистарот на отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 39/09 од 20.03.2009 год.).
- Правилник за формата и содржината на дневникот за евиденција за постапување со отпад, формата и содржината на формуларите за идентификација и транспорт на отпадот и формата и содржината на обрасците за годишни извештаи за постапување со отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 7/06 од 19.01.2006 год.).
- Правилник за начинот и условите за функционирање на интегрирана мрежа за одстранување на отпадот („Службен весник на Република Македонија “ бр. 7/06 од 19.01.2006 год.).
- Правилник за формата и содржината на образецот на барањето и потребната документација, формата и содржината на дозволата за собирање и за транспортирање на комунален и другите видови на неопасен отпад, како и минималните технички услови за вршење на дејноста собирање и транспортирање на комунален и други видови на неопасен отпад („Службен весник на РМ“ бр. 87/15 од 27.05.2015 год.).
- Правилникот за минималните технички услови за вршење на дејноста складирање, третман и/или преработка на отпад, формата и содржината на образецот на барањето за добивање, промена и обновување на дозвола за преработка, третман и/или за складирање на отпад, како и формата и содржината на образецот на дозволата („Службен весник на РМ“ бр.197/14 од 29.12.2014 год.).
- Правилник за минимални барања за одвоен третман на отпадната опрема, материјалите и деловите на отпадната опрема, како и минималните технички услови за складирање и третман на отпадната опрема која треба да ги исполнува инсталацијата за третман на отпадна опрема („Службен весник на Република Македонија “ бр.9/13 од 15.01.2013 год.).

- Правилник за формата и содржината на дозволата за собирање и за транспортирање на опасниот отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр.118/10 од 06.09.2010 год.).
- Правилник за формата и содржината на барањето за добивање дозвола, како и формата и содржината на дозволата за вршење на дејност оператор на инсталација за горење или согорување на отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр.108/09 од 31.08.2009 год.).
- Правилник за минималните технички услови во поглед на заштита на животната средина кои треба да ги исполнуваат претоварните станици, условите што треба да ги исполнуваат локациите на кои што се градат односно се поставуваат претоварните станици, како и роковите за чување на отпадот во претоварните станици според видовите на отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 39/07 од 29.03.2007 год.).
- Правилник за поблиските услови за постапување со опасниот отпад и начинот на пакување и означување на опасниот отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 15/08 од 30.01.2008 год.).
- Правилник за постапките и начинот на собирање, транспортирање, преработка, складирање, третман и отстранување на отпадните масла, начинот на водење евиденција и доставување на податоците („Службен весник на Република Македонија “ бр. 156/07 од 26.12.2007 год.).
- Правилник за начинот на постапување со медицински отпад, како и начинот на пакување и обележување на медицинскиот отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 146/07 од 06.12.2007 год.).
- Правилник за начинот и условите за постапување со ПХБ, начинот и условите што треба да ги исполнуваат инсталациите и објектите за отстранување и за деконтаминација на ПХБ, искористените ПХБ и начинот на означување на опремата која што содржи ПХБ („Службен весник на Република Македонија “ бр. 48/07 од 16.04.2007 год.).
- Правилник за начинот на постапување со отпад од азбест и со отпад од производи кои содржат азбест („Службен весник на Република Македонија “ бр. 89/06 од 11.08.2006 год.).
- Правилник за начинот и условите за складирање на отпад, како и за условите кои треба да ги исполнуваат локациите на кои што се врши складирање на отпад („Службен весник на Република Македонија “ бр. 29/07 од 09.03.2007 год.).

Прилог 4 Преглед на површини и производство на посеви, по години.

Површини и производство на посеви, по години, по општини, според НТЕС 2013

	2016	2017	2018
Дебарца			
Пченица			
Засеана површина во хектари	650	650	650
Ожнеана површина во хектари	650	650	650
Вкупно производство во тони	1 820	1 625	1 560
Рж			
Засеана површина во хектари	40	40	40
Ожнеана површина во хектари	40	40	40
Вкупно производство во тони	88	80	80
Јачмен			
Засеана површина во хектари	140	140	140
Ожнеана површина во хектари	140	140	140
Вкупно производство во тони	308	280	280
Овес			
Засеана површина во хектари	60	60	60
Ожнеана површина во хектари	60	60	60
Вкупно производство во тони	132	120	120
Пченка			
Засеана површина во хектари	560	560	560
Ожнеана површина во хектари	560	560	560
Вкупно производство во тони	1 400	1 120	1 120
Ориз			
Засеана површина во хектари	-	-	-
Ожнеана површина во хектари	-	-	-
Вкупно производство во тони	-	-	-
Тутун			
Засеана површина во хектари	10	10	10
Ожнеана површина во хектари	10	10	10
Вкупно производство во тони	18	15	14
Сончоглед			
Засеана површина во хектари	-	-	-
Ожнеана површина во хектари	-	-	-

Површини и производство на посеви, по години, по општини, според НТЕС 2013

	2016	2017	2018
Вкупно производство во тони	-	-	-
Компири			
Засеана површина во хектари	300	300	300
Ожнеана површина во хектари	300	300	300
Вкупно производство во тони	3 600	3 300	3 000
Кромид			
Засеана површина во хектари	20	20	20
Ожнеана површина во хектари	20	20	20
Вкупно производство во тони	70	70	60
Лук			
Засеана површина во хектари	5	5	5
Ожнеана површина во хектари	5	5	5
Вкупно производство во тони	10	10	10
Грав-главен посев			
Засеана површина во хектари	55	55	55
Ожнеана површина во хектари	55	55	55
Вкупно производство во тони	110	110	105
Грашок-зрно			
Засеана површина во хектари	30	30	30
Ожнеана површина во хектари	30	30	30
Вкупно производство во тони	30	30	30
Леќа			
Засеана површина во хектари	-	-	-
Ожнеана површина во хектари	-	-	-
Вкупно производство во тони	-	-	-
Зелка			
Засеана површина во хектари	40	40	40
Ожнеана површина во хектари	40	40	40
Вкупно производство во тони	440	440	440
Домати			
Засеана површина во хектари	40	40	40
Ожнеана површина во хектари	40	40	40
Вкупно производство во тони	160	160	140

Површини и производство на посеви, по години, по општини, според НТЕС 2013

	2016	2017	2018
Пиперки			
Засеана површина во хектари	80	80	80
Ожнеана површина во хектари	80	80	80
Вкупно производство во тони	240	240	240
Краставици			
Засеана површина во хектари	10	10	10
Ожнеана површина во хектари	10	10	10
Вкупно производство во тони	60	50	40
Бостан			
Засеана површина во хектари	-	-	-
Ожнеана површина во хектари	-	-	-
Вкупно производство во тони	-	-	-
Детелина			
Засеана површина во хектари	60	60	60
Ожнеана површина во хектари	60	60	60
Вкупно производство во тони	180	120	120
Луцерка			
Засеана површина во хектари	360	360	360
Ожнеана површина во хектари	360	360	360
Вкупно производство во тони	1 080	900	720
Граор			
Засеана површина во хектари	40	40	40
Ожнеана површина во хектари	40	40	40
Вкупно производство во тони	80	60	60
Добиточен грашок			
Засеана површина во хектари	40	40	40
Ожнеана површина во хектари	40	40	40
Вкупно производство во тони	80	60	60
Крмна пченка			
Засеана површина во хектари	10	10	10
Ожнеана површина во хектари	10	10	10
Вкупно производство во тони	20	18	18
Добиточна репка			

Површини и производство на посеви, по години, по општини, според НТЕС 2013

	2016	2017	2018
Засеана површина во хектари	30	30	30
Ожнеана површина во хектари	30	30	30
Вкупно производство во тони	75	69	60

http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_RastitelnoProizvodstvo/475RastPr_Op_GIPosevNtes13_ml.px/table/tableViewLayout1/?rxid=81e2e17c-242c-4da6-b32e-741ada644708

Број на овошни стебла и производство на овошје, по години, по општини, според НТЕС 2013

	2016	2017	2018
Дебарца			
Цреси			
Вкупен број на стебла	8 500	8 500	8 500
Број на родни стебла	7 700	7 700	7 700
Вкупно производство во тони	270	231	216
Вишни			
Вкупен број на стебла	4 000	4 000	4 000
Број на родни стебла	4 000	4 000	4 000
Вкупно производство во тони	120	120	100
Јаболка			
Вкупен број на стебла	170 000	170 000	170 000
Број на родни стебла	165 000	165 000	165 000
Вкупно производство во тони	4 950	2 475	2 805
Круши			
Вкупен број на стебла	2 800	2 800	2 800
Број на родни стебла	2 800	2 800	2 800
Вкупно производство во тони	56	42	48
Сливи			
Вкупен број на стебла	44 000	44 000	44 000
Број на родни стебла	44 000	44 000	44 000
Вкупно производство во тони	1 100	880	880
Праски			
Вкупен број на стебла	1 300	1 300	1 300
Број на родни стебла	1 300	1 300	1 300
Вкупно производство во тони	26	20	18
Ореви			

Број на овошни стебла и производство на овошје, по години, по општини, според НТЕС 2013

	2016	2017	2018
Вкупен број на стебла	2 100	2 100	2 100
Број на родни стебла	2 100	2 100	2 100
Вкупно производство во тони	63	21	32

http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_RastitelnoProizvodstvo/525RastPr_Op_OvoskiNtes13_ml.px/table/tableViewLayout2/?rxid=81e2e17c-242c-4da6-b32e-741ada644708

Површини и производство на лозја

	2016				2017				2018			
	Родна површина хектари	Вкупен број пенушки	Број на родни пенушки	Вкупно производство во тони	Родна површина хектари	Вкупен број пенушки	Број на родни пенушки	Вкупно производство во тони	Родна површина хектари	Вкупен број пенушки	Број на родни пенушки	Вкупно производство во тони
Дебарца	137	631	626	1 564	137	631	626	1 251	137	631	626	1 251

http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Zemjodelstvo_RastitelnoProizvodstvo/625RastPro_Op_14_Lozja_mk.px/table/tableViewLayout1/?rxid=81e2e17c-242c-4da6-b32e-741ada644708

Табела Индивидуални земјоделски стопанства според користено земјоделско земјиште, површини под овошни и лозови насади

	Број на индивидуални земјоделски стопанства со:						
	Индустриски растенија	Жита	Фурашни растенија	Зеленчук	Цвеќе и украсни растенија	Овошни насади	Лозови насади
Дебрца	13	1667	593	1441	232	453	586

Табела: Коњи, говеда, овци и кози

	Коњи	Говеда				Овци		Кози	
		Вкупно	Од тоа			Вкупно	Од тоа женски грла за приплод	Вкупно	Од тоа женски грла за приплод
			Јуници	Стрелни јуници	Молзни крави				
Дебрца	108	1287	72	87	553	4644	2595	1921	996

Табела Индивидуални земјоделски стопанства со објекти за сместување на добиток и живина, објекти за сместување на органско ѓубриво и други објекти

Општина	Објекти за сместување на земјоделски производи	Објекти за сместување на други производи	Објекти за сместување на земјоделски	Рибници	Објекти за производство на печурки	Стакленици	Пластеници

			машини и опрема				
Дебрца	374	131	112	/	1	/	13

Табела Објекти за сместување на добиток и живина, органско ѓубриво и други објекти за стопанство

	Објекти за сместување на крупен добиток		Објекти за сместување на ситен добиток		Живинарници		Објекти за сместување на други видови животни		Објекти за сместување на цврсто ѓубриво		Објекти за сместување на течно ѓубриво	
	Вкупен број	Од тоа со старост до 20 години	Вкупен број	Од тоа со старост до 20 години	Вкупен број	Од тоа со старост до 20 години	Вкупен број	Од тоа со старост до 20 години	Вкупен број	Од тоа со старост до 20 години	Вкупен број	Од тоа со старост до 20 години
Дебрца	555	346	770	449	204	114	5	4	29	22	3	2

Табела Индивидуални земјоделски стопанства со сопствена земјоделска механизација и опрема

	Трактори		Комбајни за жито	Машини за прибирање земјоделски производи	Машини за сеење, садеење и расадување	Други машини	Опрема за наводнување	Машини за молзење	Гроздомечалки	Друга опрема	Транспортни возила	Тракторски приколки
	Едноосовински трактори	Двоосовински трактори										
Дебрца	203	561	22	33	86	181	229	19	31	405	23	565

Табела Членови на домаќинства кои работат на индивидуални земјоделски стопанства, според претежна дејност

Општина	Вкупно	Одгледување посеви и насади	Одгледување животни	Одгледување на посеви комбинирано со одгледување на животни	Земјоделски услуги	Лов и одгледување на дивеч	Одгледување и користење шума	Улови и одгледување на риба
Дебрца	4457	2075	74	2199	63	17	18	11